

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

MUSTAFA NECÎB EFENDİ TARİHİ
KOYUNOĞLU YAZMA NÜSHASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN

HAZIRLAYAN
Oğuzhan DİK

2010

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

MUSTAFA NECÎB EFENDİ TARİHİ
KOYUNOĞLU YAZMA NÜSHASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN

HAZIRLAYAN

Oğuzhan DİK

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN
2. Doç. Dr. Adem TUTAR
3. Doç. Dr. Cevdet KILIÇ
4. Yrd. Doç. Dr. Enver DEMİRPOLAT
5. Yrd. Doç. Dr. Veli ATMACA

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Necîb Efendi Tarihi Koyunoğlu Yazma Nüshası

Oğuzhan DİK

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

Elazığ, 2010; Sayfa: VII+120

Mustafa Necib Efendi Tarihi Osmanlı Devleti'nde 1803–1808 yılları arasında meydana gelen olayları konu edinen bir eserdir. Kitapta; Yeniçeri Ocağı'nın bozulması, Yeniçerilerin devlete karşı gelmeleri, yapılması düşünülen askerî ve diğer alanlardaki yeniliklere karşı çıkışları; Edirne Vakası, Kabakçı Mustafa İsyanı gibi olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ile olan ilişkileri, Avrupa'da vuku bulan siyasî ve askerî olaylar hakkında bilgiler de verilmektedir.

Müellif bu olayların yaşandığı zaman diliminde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde yer alan görevlilere de önem vermiştir. Olayları anlatırken bu devlet adamlarını ve görevlerini esas almıştır.

Müellifin kendi el yazması olan bu kitabın tamamı, tarafımızdan, günümüz Türkçesine transkribe yapılmıştır. Araştırmamız süresince bu eser üzerine yapılan başka çalışmalar görülmüş ve değerlendirmede dikkate alınmıştır.

Necib Efendi Tarihi, Osmanlı elçileri, dönemin idarî kadrosundaki yöneticileri ve III. Selim devri olayları hakkında kaynak olarak daima istifade edilecek bir öneme sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Tarih-i Mustafa Necib Efendi, III. Selim, Nizâm-ı Cedid, Yeniçeri Ocağı, IV. Mustafa, Kabakçı Mustafa.

ABSTRACT

Master Thesis

Mustafa Necib Master Copy of Historical Writing Koyunoğlu

Oğuzhan DİK

The University of Firat

The Institute of Social Science

Islamic History and Arts Department

History of Islamic Science

Elazig, 2010; Page: VII+120

The History of Mustafa Necib Efendi is an important work that obtained the accured events in Ottoman State between the years of 1803–1808. The book which consist of describes; the degradation of Janissary Quarry, Coming against the State Protesting considered innovition Military and other areas; Edirne Event, Kabakçı Mustafa rebellion. Besides, the relations between Ottoman and Europe States, Political and Military events accored in Europe.

The writer also has given attention to the staff located at varios levels in time frame period of these events in Ottoman State. The writer based on Statemen and their task while describes the events.

The writer's manuscript of this work has been transcribed by us and also our researches in the process some other studies on this work were taken into consideration by us.

The History of Necib Efendi has significance Ottoman Ambassadors in period of managers of the administrative staff, and era of III. Selim events, can be exploited as a source.

Keywords: The History of Mustafa Necib Efendi, III. Selim, Nizâm-ı Cedid, Janissary Quarry, IV. Mustafa, Kabakçı Mustafa.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

XIX. yy. OSMANLI TARİH YAZICILIĞI ve MUSTAFA NECİB EFENDİ

A- XIX. yy. OSMANLI TARİH YAZICILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ	8
B-YAZARIN HAYATI, ESERLERİ ve TARİHİNİN TAHLİLİ.....	10
1- Hayatı.....	10
2- Eserleri	12
3- Eserin Tahlili.....	13

II. BÖLÜM

MUSTAFA NECİB EFENDİ TARİHİ KOYUNOĞLU YAZMA NÜSHASI'NIN TRANSKRİPSİYONU

A- FİHRİST.....	17
B- MUHTEVA	19
SONUÇ	107
EKLER	109
Ek: Tarh-i Necib Efendi Orijinal Nüshası	110
BİBLİYOGRAFYA.....	114
ÖZGEÇMİŞ	120

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
Bas.	: Basımevi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
D. No	: Demirbař numarası
Der.	: Derleyen
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	: Hazırlayan
İA.	: İslam Ansiklopedisi
KTB.	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEB.	: Milli Eęitim Bakanlığı
MÜİFV.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Neş.	: Neřriyat
OSAV.	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleřtiren
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
trz.	: Tarihsiz
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TVYY.	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
V.	: Varak
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları, yayınevi, yayıncılık
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Yapmış olduğumuz bu çalışma Mustafa Necib Efendi Tarihi'nin bilinmeyen, tespit edilmemiş olan yazma nüshası üzerine yapılan bir araştırma mahiyetindedir. Bizi bu araştırmaya sevk eden husus araştırma yapan kişilerin eserlerinde bu nüshadan hiç bahsetmemiş olmalarıdır. Dolayısıyla hedefimiz müellifin kendi el yazısına ait olan ve varlığından haber edilmeyen bu orijinal nüshayı gün yüzüne çıkarmaktır.

Tarih-i Mustafa Necib adlı eser, içerik itibarıyla Osmanlı döneminin en karmaşık olaylarının vuku bulduğu, devlet kurum ve kuruluşlarında yeniliklere teşebbüs edildiği; Osmanlı Devleti'nin pek çok alanda gerilemeye uğradığı, toprak kaybettiği ve dâhili olaylarda padişahın katline kadar varacak boyutta elim olayların cereyan ettiği bir döneme rastlamaktadır.

Mustafa Necib Efendi, yukarıda saydığımız şartlar dâhilinde dönemin önemli bir tarihçisi olarak eserini kaleme alırken özellikle III. Selim döneminde (1789–1807) Osmanlı Devleti'nin askeri, idari, ilmî, ekonomik ve toplumsal durumunu, diğer Avrupa devletleriyle olan siyasi ilişkilerini, atanan sefirler ve üst düzey devlet adamlarıyla ilgili önemli bilgiler içermesi sebebiyle tarih araştırmacılarına Osmanlı Devleti'nin son dönemleri hakkında birinci elden kaynaklık etme görevini de üstlenmektedir.

Kütüphanelerde hâlâ hiç el değmemiş kaynak eserlerin sayısı hayli fazladır. Bu tez henüz bilinmeyen veya az kullanılan bir kaynağın, küçük kısmının da olsa, ilim âlemine ve araştırmacıların dikkatine sunulmasını temin etmek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmamızda geniş kapsamlı bir metin tahlili ile birlikte eserin zaman, zemin ve muhteva bakımından yakın tarihimize kaynaklık etme hususiyetlerini ilmî bir yaklaşımla ele almaya çalışacağız.

Tarih-i Mustafa Necib'in Konya Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshası esas alınarak tamamının metin transkripsiyonu yapılmıştır. Müellifin tarihiyle ilgili yapılan yüksek lisans düzeyindeki diğer çalışmalar da tarafımızdan ayrıca görülmüştür.

Müellifin hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunamamıştır. Ancak mevcut bilgiler ışığında onun tarihi ve tarih anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız giriş ve iki bölüm ile sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın amaç, önem ve yöntemi; Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi ve bu dönemde vuku bulan askerî, idarî ve siyasi hadiseler üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde; XIX. yy. Osmanlı tarih yazıcılığı anlayışı üzerine bilgi verilmiş; Mustafa Necib Efendi'nin hayatı, eserleri ve tarihi, başka nüshalarıyla karşılaştırılarak, tahlil ve tahkiki yapılmıştır.

İkinci bölümde ise Mustafa Necib Efendi Tarihi'nin metin transkripsiyonu yapılmış, daha önce başka nüshası esas alınarak yapılmış olan metin transkripsiyonu çalışmaları ile karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde çalışmamıza konu olan orjinal yazma nüshada bulunup da diğer nüshada olmayan kelime, terkip ve cümleler metin içerisinde parantez işaretiyle; diğer nüshada olup da çalıştığımız nüshada yer almayan kelime, terkip ve cümleler ise metin içerisinde köşeli parantez işaretiyle gösterilmiştir.

Emek isteyen bütün bilimsel çalışmalarda maddi ve manevi katkısı olan kişiler her zaman mevcuttur. Bu araştırmanın her safhasında bana yardımcı olan, vakit ayıran danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sıddık ÜNALAN'a ve Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Daş hocama; ayrıca tashih, öneri ve katkısı olan diğer bütün hocalarıma ayrı ayrı teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Oğuzhan DİK

Elazığ–2010

GİRİŞ

Osmanlı Tarihi'nin belgelere dayalı olarak bütün ayrıntılarıyla bilinmesi, Türk Tarihi için oldukça önemlidir. Araştırmamıza konu teşkil eden Mustafa Necib Efendi Tarihi, Osmanlının son dönem tarih kaynakları arasında yer alan bir eserdir. Bu itibarladır ki günümüz tarih araştırmacılarına sürekli kaynaklık etmiştir.¹

Mustafa Necib Efendi Tarihi ile ilgili yapılan çalışmalarda, nüshalarının hangi kütüphanelerde, matbu veya yazma nüsha olduğu bildirilmektedir. Ancak yaptığımız araştırma ve incelemeler neticesinde, kayıtlarda hiç yer almayan müellifin kendisine ait yazma nüshanın, Konya Koyunoğlu Kütüphane'sinde olduğu tespit edilmiştir. Tarihi kaynağın müellifin kendisine ait yazma nüsha olması ve kayıtlarda hiç adının geçmemesi bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Bu nüshanın müellife ait olduğu hususu metin transkripsiyonu yapılırken örneklerle gösterilmiştir. Yazar tarafından üstü çizilip, yerine başka ifadeleri kullandığı yerler dipnotta varak numarası ile birlikte belirtilmiştir.

Bilindiği gibi yazma türü eserler, eğer bir başkası tarafından kopyası yazılmış ise bu durum, müstensih tarafından ayrıca kitabın başında ya da en son varlığında mutlaka belirtilmektedir. Ayrıca yazar, kendisi yazdığı bir satır veya ifadenin üzerini çizerken, eserini kopya eden ve yazan kişiler üzeri çizili yerleri tekrar yazmadıkları gibi kendileri de böyle bir karalamayı yapamazlar. Müstensihler o eseri olduğu gibi el yazısıyla temize çıkarırlar. Bu ve benzeri kıstaslar dikkate alındığında eserin bizzat yazara ait olduğu kanaatimizi teyit etmektedir.

1 Bkz. Şemseddin Sami, "Bâhir Köse Mustafa Paşa", Kâmûsu'l-A'lâm, C. II, Kaşgar Neş., İstanbul, 1306, s. 1228-1229; Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmânî Yahûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye, C. IV, İstanbul, 1308, s. 544; Faik Reşit Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Ankara, 1987, s.116; Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992, s. 379-380; Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd, Çeşmî-zâde Tarihi, Haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul, 1993, s. 21; Komisyon, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi, Ankara, 1995, s. 312; Fahamettin Başar, "Tarihimizin XIX. Yüzyıl Kaynakları", Tarih ve Medeniyet, Kasım-1997, s. 50; Komisyon, İlmiyye Sâlnâmesi, İşaret Yay., İstanbul, 1998, s. 176-177; Mükrimin Halil Yinanç, "Tanzimattan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", Tanzimat I-II, C. II, MEB. Bas., İstanbul, 1999, s. 574; Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, C. III, Haz. Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, Ankara, 2000, s. 157; Ahmet Resmî Efendi, Hamiletü'l-Küberâ, Haz. Ahmet Nezihi Turan, Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 18.

Genellikle tarihçilerin aynı zamanda birer münşî² oldukları da zikredilecek olunursa, eserin yazılışındaki akıcılık ve uygulanan güzel hat sanatı gibi özellikler bu kitabın Köse Mustafa Necib Efendi'ye ait olduğunu göstermektedir.

Necib Efendi Tarihi transkripsiyonu yapılırken Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunan başka bir nüsha ile karşılaştırılması yapılmıştır. Koyunoğlu nüshasında yer alan farklılıklar parantez içerisinde verilirken, Türk Tarih Kurumu nüshasına ait olan farklı yerler ise köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir. Ayrıca bahsedilen tarihi olaylarla ilgili açıklayıcı bilgiler yeri geldikçe, kaynak gösterilerek ve dipnot verilerek gösterilmiştir. Yazma nüshanın varak kenarlarına düşürülen kayıtların tamamı da ilgili varagin transkripsiyonu yapılırken dipnotla “Derkenâr-ı varak” şeklinde verilmiştir. Yazma tarih, Osmanlının son döneminde yazılması ve kolaylıkla anlaşılabilir olması sebebiyle ayrıca sadeleştirilmemiştir.

Kitapta geçen hicri tarihler muhafaza edilmiş olup, Faik Reşid Unat'ın “*Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*” adlı eserinden faydalanılarak bunların karşılığı olan Milâdî tarihleri de gösterilmiştir.

Eserde yer yer zikredilen ve Arapça kullanılan Ayet-i Kerime, Hadis ve atasözü gibi metinlerin Türkçe meal ve tercümelerine yer verilmiş, transkripsiyonu yapılırken dipnotta bunların mahiyetleri hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmamız esnasında müellif tarafından bazı varak numaralarının orijinal nüshada verilmediği görülmüştür. Yazma nüshanın sorunlu olan varak numaralı veya numarasız yerleri için şu yol takip edildi. 21–22. varak numaraları verilmemişse de takip edilen varak numaraları esas alınarak transkripsiyona devam edilmiştir. Orjinal nüshanın 31–32. varakları için aynı rakamlar tekrar kullanıldığından transkripsiyonu yapılırken buradaki belirsizliği gidermek maksadıyla mükerrer olan ve kitapta otuz a-b numaraları verilmediğinden dolayı 30/a–30/b şeklinde varak numaralandırılmasına gidilerek kitabın başından beri takip edilen varak numarasının devamı sağlanmış oldu.

Mustafa Necib'in bu yazma nüshasının 60 ve 61. varakları kitapta bulunmamaktadır. Ancak metin transkripsiyonu yapılırken Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ndeki nüshasından faydalanılarak bu kısım (60–61. varakları) tamamlanmıştır.

2 Bkz. Abdurrahman Daş, Osmanlılarda Münşeat Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeatı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 29-32.

Mustafa Necib Efendi Tarihi, 1803–1808 yılları arasında Osmanlı Devleti içerisinde vuku bulan askerî, idari, ekonomik ve toplumsal olayları konu edinmektedir. O dönemde içeride ve dışarıda pek çok karmaşık olay yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Zira Fatih Sultan Mehmet Han döneminden itibaren başlayıp, Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar gelen Osmanlı Devleti’nin gücü artık zirveye ulaşmış; ancak sonraki yüzyıllarda (özellikle 1683 yılında 16 yıl devam eden ve başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana kuşatmasıyla) gerileme dönemi başlamıştır.³

Avusturya, Lehistan, Venedik, Malta ve Rusya devletlerinden oluşan Haçlı birliğine yenilen Osmanlı Devleti, 1699’da imzalanan Karlofça anlaşmasıyla Ukrayna ve Podolya topraklarını Lehistan’a, Banat ve Tameşvar dışında kalan bütün Macaristan topraklarını Avusturya’ya, Mora Yarımadası ve Dalmaçya kıyılarını da Venediklilere bırakmak zorunda kalmıştı. Bu savaş Osmanlı Devleti’ni temelinden sarsmış, eski gücü ile kıyaslanamayacak bir duruma düşürmüştür. Düşmana kendi tarihinde ilk kez toprak verirken; Avrupa’ya karşı elde etmiş olduğu üstünlüğünü yitirmiştir. Bu yenilgilere rağmen Osmanlı devlet erkânı kaybettiği toprakları geri alma düşüncesine kapılmıştır.⁴

Karlofça anlaşmasından bir yıl sonra yani 1700 yılında Osmanlı-Rusya arasında İstanbul anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Azak kalesi ve çevresi Rusya’ya bırakılacaktı. Bunun neticesinde sıcak denizlere ulaşmaya çalışan Rusya, Azak kalesi ve çevresini alarak tarihinde ilk kez Karadeniz’e ulaşmış olacaktır.⁵

Osmanlı Devleti’nin 1683’te II. Viyana kuşatmasından başarılı bir netice alamaması ve 1699’da Karlofça anlaşmasını imzalayarak düşmana ilk kez toprak kaybetmesi üzerine bazı devlet adamları, ıslahatlar yaparak devletin bozulan idari ve askeri yapısını düzeltmek istemişlerdir. İbrahim Müteferrika “*Usûlü’l-hikem fi nizâmî’l-ümem*” adlı risalesinde, Avrupa devletlerinin kurumlarını tanıtmış ve Batı’da geliştirilen askerlik eğitimini Osmanlıların da uygulamasını teklif etmiştir. Özellikle yapılan savaşların uzun sürmesi ve başarısızlıkla sonuçlanarak toprak kaybedilmesi üzerine bu

3 Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, C. VI, Ötüken Yay., İstanbul, 1983, s. 38; Richard F. Kreutel, Viyana Önlerinde Kara Mustafa Paşa, Çev. Müjdat Kayayerli, Esra Yay., İstanbul, 1994, s. 1; İlber Ortaylı, Tarihin Sınırlarına Yolculuk, Timaş Yay., İstanbul, 2008, s. 18-19.

4 J. Von Hammer, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I-III, C. III, Kumsaati Yay., İstanbul, 2008, s. 295-299; Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I-II, Çev. Mehmet Harmancı, C. I, E Yay., İstanbul, 2004, s. 276-277; Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi (1700-1958), Emel Yay., Ankara, 1978, s. 34-36; Reşat Ekrem, Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1934, s. 76-80; Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev. Metin Kırıtlı, TTK Bas., Ankara, 1984, s. 37.

5 Yaşar Yücel-Ali Sevim, Türkiye Tarihi I-IV, C. III, TTK. Bas., Ankara, 1991, s. 237.

ıslahatlar askeri alanda yoğunlaşmıştır. Böylece Hristiyan devletlerin geliştirdikleri askeri usuller benimsemeye başlanmış; neticede askeri mütehassıslar yetiştirmek için İstanbul'da askerî teknik mektepler açılmıştır.⁶

Osmanlı Devleti izlemiş olduğu siyasi politikalar sonucunda 1711 yılında Rusya'ya karşı başlatmış olduğu mücadeleyi kazanarak onu anlaşılmaya zorlamıştı. İmzalanan Prut anlaşmasıyla Azak kalesi Ruslardan geri alınmıştır.⁷ Karlofça anlaşmasıyla elden çıkmış olan Azak kalesiyle Mora Yarımadası'nın Osmanlılar tarafından geri alınmasından kaygılanan Avusturya, Venediklilerle oluşturduğu ittifakla, Osmanlı'dan Mora'nın iadesini istemişse de öneri kabul edilmemiş; bunun üzerine savaş patlak vermiştir. Osmanlı'nın yenilgisi ile 1718 yılında imzalanan Pasarofça anlaşması savaşa son verildi.⁸ Bu anlaşmayla Belgrad dâhil Sırbistan'ın kuzeyi Avusturya'ya, Arnavutluk ile Bosna Hersek sahilinde bazı yerler Venedik'e; Mora ise Osmanlı Devleti'ne kalıyordu. Pasarofça anlaşmasından itibaren Avrupa'dan geri kalındığı resmen kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde yapılacak olan bütün ıslahatlarda Avrupa daima örnek alınmıştır.⁹ Bütün bunlar Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu müşkül vaziyetten, acı gerçeklerden bir çeşit kaçışını ifade etmektedir.

Pasarofça anlaşmasından sonra Osmanlı Devleti'nde istikbal uğruna oluşturulmaya çalışılan sükûnet sayesinde yakın geçmişin dertleri, geleceğin endişe ve kaygıları sanat, debdebe ve ihtişam havası içerisinde zevk ve eğlence ile unutturulmaya çalışıldığı Lale Devri başlamıştır.¹⁰ On iki yıl süren bu dönem, 1730'da vuku bulan Patrona Halil İsyanı'na kadar devam etmiştir. Bazı tarihçiler Lale Devri'ni, Osmanlı'nın zevk, eğlence, barış, yenileşme ve sivil reform döneminin başlangıcı sayarken, aynı zamanda batıyla siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirildiği dönem olarak değerlendirmektedirler.¹¹

6 Ercüment Kuran, Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler, Der. Mümtaz'er Türköne, TDV. Yay., Ankara, 1994, s.100; Kemal Daşcıoğlu, Osmanlı'da Sürgün (Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti XVIII. yy.), Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, s. 43.

7 Nazım Tektaş, Osmanlı Tarihi (Saraydan Sürgüne) I-II, C. II, İstanbul, 2004, s. 734; Nevzat Kösoğlu, Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler, Ötüken Neş., İstanbul, 1990, s. 392-393.

8 Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler, Ümit Yay., Ankara, 1997, s. 48.

9 Ayhan Buz, Yeni Başlayanlar İçin Osmanlı Tarihi, İstanbul, 2008, s. 12.

10 Nuri Yazıcı, Tarihte Türkler ve Türk Devletleri, Konya, 1997, s. 260.

11 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ercüment Kuran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1992, s. 491-492; Mümtaz Turhan, Kültür

Bu dönemde sadece diplomatik ve ticari anlaşmalar imzalanmamış; aynı zamanda Avrupa'nın siyasi ve askeri gücü hakkında bilgi edinmek maksadıyla Paris, Viyana ve Moskova'ya özel elçiler gönderilmiştir.¹²

Yenileşme politikasının en önemli göstergesi 28. Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Mehmed Said Efendi ile İbrâhim Müteferrika'nın birlikte gösterdikleri gayretler neticesinde 1727 yılında İstanbul'da kurdukları matbaayı sayabiliriz. Hâlbuki 1492'de Yahudiler, 1567'de Ermeniler, 1627'de ise Rumlar tarafından matbaa kullanılmaktaydı. Yine bu dönemde Sadrazam İbrahim Paşa tarafından ilk itfaiye teşkilatı kurulmuştur. Yalova'da kâğıt, İstanbul'da da bir kumaş fabrikası açılmıştır.¹³

Yaşanan barış döneminden sonra Rusya ve Avusturya Osmanlı topraklarını elde edebilmek için aralarında gizli bir ittifak sağlamıştı. Rusya'nın, Osmanlı-Safevi savaşlarına katılmak üzere hareket eden Kırım kuvvetlerini mağlup edip Kırım'ın Bahçesaray merkezini yakıp yıkması ve Osmanlı idaresindeki Lehistan, Eflak, Boğdan'a müdahalesi gibi nedenlerle Osmanlı Devleti 1736'da Rusya ile savaşa girerken Avusturya da Rusya'nın yanında Osmanlı'ya karşı savaşmıştır. Fransa'nın araya girmesiyle 1739'da bu iki devletle ayrı ayrı Belgrad anlaşması imzalanarak savaşa son verilmiştir. Bu anlaşma, Osmanlı'nın Karadeniz üzerindeki hâkimiyetini belgeleyen ve o dönemde kendi güç ve sahip olduğu imkânlar çerçevesinde imzalatabildiği en son kârlı anlaşma olarak değerlendirilmektedir.¹⁴

Osmanlı'nın Rusya'ya karşı devam ettirdiği barışçı siyasete rağmen Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri hiçbir zaman son bulmamış ve her fırsatı değerlendirmiştir. Gürcistan'ın iç işlerine karışması, Karadağ'ı Osmanlılara karşı ayaklanmaya teşvik etmesi ve sınır boylarındaki Osmanlı topraklarına sık sık tecavüz ederek zarar vermesi zikredilebilir. İki devlet arasında yapılan savaş neticesinde

Değişmeleri, İstanbul, 1972; Mehmed Açıkgözoğlu, İslâm Devletleri Tarihi, Asya Yay., İstanbul, 1977, s. 324; Halil İnalcık, "Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması Üzerine", Osmanlı İmparatorluğu, Eren Yay., İstanbul, 1993, s. 426-427.

12 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ercüment Kuran, Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri (1793-1821), Ankara, 1988; İlber Ortaylı, Üç Kıtada Osmanlılar, Timaş Yay., İstanbul, 2007, s. 88.

13 Orlin Sabev, İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746), Yeditepe Yay., İstanbul, 2006, s. 148; Abdülkadir Özcan, "Lâle Devri", DİA., C. XXVII, Ankara, 2003, s.81-84; Komisyon, İslam Tarihi ve Medeniyeti, Ankara, 2005, s. 133-134; Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Yapraklar, Ötüken Yay., İstanbul, 1983, s. 234.

14 Arif Müfid Mansel-Cavid Baysun-Enver Ziya Karal, Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi, İstanbul, 1942, s. 113-115; F. Çetin Derin, "Osmanlı Devleti'nin Siyasî Tarihi", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1992, s. 484.

Osmanlı ordusu mağlup edilmiş, İngiltere'nin de göz yummasıyla 1770'de Rus donanması tarihinde ilk kez Cebelitarık Boğazı'nı geçerek İzmir-Çeşme açıklarında Osmanlı donanmasını yakmıştır.¹⁵

Küçük Kaynarca anlaşması imzalanarak Osmanlı-Rusya savaşına 1774'de son verilmiştir. Bu anlaşmayla Kırım dini açıdan Osmanlı'ya bağlı kalmak kaydıyla bağımsız bir devlet olmuştur. Böylece Osmanlı'nın Karadeniz'deki hâkimiyeti son bulmuştur. Rusya, Osmanlı yönetimindeki Ortodoksları savunmak maksadıyla onların hamisi olarak kendisini görmüş, bu sebeplerden dolayı da Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmiştir.¹⁶

Osmanlı yönetimi yenilgiler karşısında ordunun yetersizliğini bütün çıplaklığıyla görmüş ve teknik birliklerin ıslahı için çalışmalara başlamıştır. Bu amaçla, yenilgi ve gerilemenin nedenini, bozulmuş Yeniçeri Ocağı'nda bulan I. Mahmud (1730-1754) ve III. Mustafa (1757-1773), Humbaracı ve Topçu Ocaklarının Batı tarzında teşkilatlandırılmasına yönelmişlerdir. Humbaracı Ocağı'nın asker ihtiyacını karşılamak üzere 1734'te İstanbul'da Hendesehane, 1774 yılı başlarında Topçu Ocağı'na bağlı sürat topçuları teşkilatı kuruldu. Buna bağlı olarak 1776 yılında deniz subayı yetiştirmek üzere Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından Mühendishane-i Bahri Hümayun kurulmuştur.¹⁷

Rusya, Avusturya ile ittifak yaparak, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu zayıf durumdan faydalanmış ve Kırım'ı ilhak etmişti. Avrupa'da Rusya-Avusturya-Fransa yakınlaşmasına karşı teşekkül eden İngiltere-Prusya-Flemenk işbirliğinin yardım vaatleri ve tahrikleriyle 1787'de Rusya'ya karşı savaş açılmıştır. İki cephede savaşan Osmanlı'nın müşkül durumu ve Fransız İhtilali'nin aldığı şekil üzerine taraflar savaşa son vermişlerdir. 1791'de Avusturya ile Zıştovi, 1792'de Rusya ile Yaş anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalar neticesinde Osmanlı bazı yerleri geri aldıysa da Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakına karşı koyamamıştır.¹⁸

15 Mustafa Nuri Paşa, Netayic'ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi I-IV, C. III-IV, Sad. Neşet Çağatay, TTK. Yay., Ankara, 1992, s. 62.

16 Yusuf Akçura, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. Ve XIX. Asırlarda), Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 11-12; Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK. Yay., Ankara, 1991, s. 3; Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, OSAV., İstanbul, 1999, s. 224.

17 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, MÜİFV. Yay. İstanbul, 2005, s. 230.

18 Mehmet Maksudoğlu, Osmanlı Tarihi (1289-1922), Elif Yay., İstanbul, 2007, s. 371.

Düşman karşısında alınan kötü sonuçlar, Osmanlı'nın, Batı karşısında varlığını tek başına sürdüremeyeceğini göstermiştir. Zira Osmanlı bir yandan dışarıda düşmanlarına karşı mücadele ederken diğer yandan içerde Derebeyler, Ayânlar ve Yeniçeri Ocağı'nın isyankâr tavırlarıyla da uğraşıyordu. Bu nedenle başta askerî düzenlemeler olmak üzere sosyal, ekonomik ve hukuksal alanlarda önemli reformlar yapılmaya başlanmıştır. III. Selim (1789–1807) zamanında ortaya çıkan bu yenilik hareketlerine “*Nizam-ı Cedid*” denmiştir. Yeniçerilerden seçilen ve Anadolu'dan getirilen askerlerden kurulmuş olan Nizam-ı Cedid ordusu oluşturulmuş olup ordunun giderleri, İrad-ı Cedit hazinesi tarafından karşılanmıştır. Donanmaya önem verilmiş; Mühendishane-i Berr-i Hümayun (Kara Mühendishanesi) ve Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (Deniz Mühendishanesi) adıyla okullar genişletilmiştir. Avrupa'daki gelişmeleri takip etmek amacıyla Paris, Londra, Viyana ve Berlin gibi Avrupa'nın önemli merkezlerinde sürekli elçilikler kurulmuştur.¹⁹

III. Selim tarafından yapılmak istenen ıslahatlar; Fransız İhtilalı'nın etkisiyle ortaya çıkan Sırp ve Yunan isyanları²⁰, Mısır'ın Fransa tarafından işgal edilmesi²¹, Yeniçerilerin tepkisi, devlet adamlarının lüks ve israfa dalmaları, İrad-ı Cedit hazinesi için konulan vergilerin toplumda meydana getirdiği huzursuzluk ve yabancı elçilerin aleyhte propaganda yapmaları gibi nedenlerden ötürü başarılı olamamıştır.²² III. Selim, Kabakçı Mustafa İsyanı'yla öldürülmüş (1807) ve Nizam-ı Cedit ıslahatları ortada kalmıştır.

19 Levon Panos Dabağyan, Paylaşılamayan Belde Konstantiniyye, İstanbul, 2003, s. 387; Tolga Uslubaş-Sezgin Dağ, İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 2007, s. 268-269; Sadi Irmak-Behçet Kemal Çağlar, Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler, C. I, MEB. Bas., İstanbul, 1973, s. 403.

20 Jean Paul Roux, Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl, Çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007, s. 434-435.

21 Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Çakırtaş, Osmanlı Tarihi I, Koza Yay., Ankara, 1995, s. 157.

22 Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi I-II, C. I, Bilgi Yay., Ankara, 1991, s. 14.

I. BÖLÜM

XIX. yy. OSMANLI TARİH YAZICILIĞI ve MUSTAFA NECİB EFENDİ

A- XIX. yy. OSMANLI TARİH YAZICILIĞINA GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlılarda tarih yazıcılığı Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan 100–150 yıl sonra menâkıbnâme ve gazavatnâme²³ türünden eserlerle ortaya çıkmış ve devletin yıkılışına kadar önemli gelişmelere uğramıştır. Osmanlı tarih yazıcılığının geç başlaması Anadolu'da Osmanlılardan önce tarih yazıcılığının gelişmemesi ile bağlantılıdır.²⁴

Osmanlı tarihinden bahseden en eski eserler Germiyanlı Ahmedî'nin "*İskendernâme*" adlı eserine müstakil bir kısım olarak ilâve ettiği "*Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i 'Osmân*" ile Yahşi Fakih'in "*Menâkıbnâme*"sidir.²⁵

XV. yüzyılın başlarından itibaren bilhassa II. Murat (1421/1451) devriyle birlikte Osmanlı tarih yazıcılığının şekillenmeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde tarihi eserlerin yanı sıra değişik konularda çok sayıda eser Türkçeye çevrilmiştir. Yazıcıoğlu Ali'nin İbn Bîbî'den geniş ilavelerle yaptığı "*Târîh-i Âl-i Selçuk*" bunun güzel bir örneğidir.²⁶

Fatih (1451/1481) dönemi her alanda olduğu gibi tarih yazıcılığında da ilerlemenin olduğu bir dönemdir. Eski eserlerin tercümesinin yanı sıra Fatih ve İstanbul'un fethi ile ilgili çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Şükrullah'ın Farsça "*Behcetü't-Tevârih*"i, Enverî'nin "*Düsturnâme*"si bu dönemde yazılmış eserlerdir.²⁷

23 Menâkıbnâme velîlerin daha çok kerametlerinin anlatıldığı eserler olup Osmanlı devrinde padişah, sadrazam, vezirlerin hayatlarına ve kahramanlıklarına dair yazılan eserlere de "Menâkıb" adı verilmiştir. İlk örneklerine megazi adıyla Arap edebiyatında rastlanılan gazavatnâmeler ise daha çok gayri Müslimlerle yapılan savaşları anlatan eserlerdir. Bu tür eserlerde birden çok savaş veya akın ayrıntılı bilgiler verilerek anlatılmış; bu sayede Osmanlı tarihlerinin boşlukları doldurulmaya çalışılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", DİA., C. XXIX, Ankara, 2004, s. 112-114; Ahmed Ateş, "Menâkıp", İA., C. VII, İstanbul, 1957, s. 701-702; Erhan Afyoncu, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Yeditepe Yay., İstanbul, 2005, s. 158; Mustafa Erkan, "Gazavatnâme", DİA., C. XIII, İstanbul, 1996, s. 439-440.)

24 İlber Ortaylı, Gelenekten Geleceğe, Timaş Yay., İstanbul, 2008, s. 46-47.

25 Ayrıntılı bilgi için bkz. Erhan Afyoncu, age., s. 151; Babinger, age., s. 11-14.

26 Ramazan Şeşen, "XV. Yüzyılda Türkçeye Tercümeler", XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1994. s. 900-919.

27 Ayla Demiroğlu, "Behcetü't-Tevârih", DİA., C. V, İstanbul, 1992, s. 349-350; Abdülkadir Özcan, "Düsturnâme-i Enverî", DİA., C. X, İstanbul, 1994, s. 49-50.

II. Bayezit (1481/1512) döneminde Farsçanın bütün özelliklerini tarih yazıcılığına aksettiren ve bu yolla Osmanlı hanedan tarihini yazan İdrîs-i Bitlisî “*Heşt Behîşt*” adlı eseriyle Osmanlılarda yeni tarih yazıcılığı dönemini başlatmış oldu.²⁸

XVIII. yy.’a gelindiğinde Osmanlı tarihçiliğinde yeni bir tür olan “*Vekânûvistlik*” ortaya çıkmıştır. Vekânûvistler gerek kendinden önceki dönemin olaylarını derleyerek gerekse kendi dönemlerindeki olayları bizzat kaleme alarak kesintisiz bir tarih ortaya koydular. Vekânûvistlerin ilki Osmanlı tarih yazarlarından Mustafa Naîmâ Efendi’dir. Vekânûvistler İslamî tarih yazıcılığı geleneğine bağlı olup hem ilmî hem de edebî tarihçiliğin (Şehnâmecilik)²⁹ etkisi altında kalmışlardır. Divan-ı Humâyûn kâtipleri arasından seçilen ve şiir sanatında mahir olan Vekânûvistlerin edebî yönleri daha ağırdır. Sayıları az olmasına rağmen ilmiye mensubu olan Vekânûvistler daha çok itibar bulmuşlardır.³⁰

Lale devriyle, kurulan matbaa, yapılan tercüme faaliyetleri ve Avrupa devletleriyle yaşanan ilişkiler tarih yazıcılığına da etki ederek bu alanda ilerlemelerin yaşanmasına neden olmuştur. Arapça ve Farsçadan eserler tercüme edilerek çok sayıda tarihî kitap neşredilmiş, sefaretnâme türünden eserler ortaya konulmuştur.³¹

Osmanlı tarih yazıcılığı XIX. yy.’dan itibaren büyük bir atılım içerisine girmiştir. Bu dönemde Nâil, Es’ad Recâî ve Lütîfî gibi bazı vekâyinûvislerin neşrine bizzat hizmet ettikleri ve bazılarının haber kaynağı olarak kullandıkları resmî ve hususi gazetelerin ortaya çıkmasıyla tarih yazıcılığında üslup ve dil açısından büyük değişiklikler yaşanmıştır. Genellikle beğenilmek veya göze batmamak için gerçeği örtmeğe çalışan, yazdıklarını okutabilmek için sözü ve söz sanatını yalın gerçek dizisine tercih eden, geleneklere bağlı tarih yazımı, değer kaybederek, hakikati olduğu gibi ve sade bir dille yazma meylinin arttığı bir hale bürünmüştür.³²

XIX. yy. Osmanlı tarihçiliğinin ve risale geleneğinin en önemli uzantısı Ahmet Cevdet Paşa’dır. O, yeniden yapılanma süreci olarak da bilinen Tanzimat dönemini,

28 Mükrimin Halil Yinanç, agm., s. 573.

29 İran tarihçiliğinin bir ürünü olarak ortaya çıkan Şehnâmecilik süslü bir üslubu manaya tercih eden, hadiselerde gerçeği aramak yerine tarihin ahlaki değerlerini ortaya koymayı gaye edinen ve yazarın içinde bulunduğu çevrenin görüşlerini aksettiren bir tarzdır. Fatih döneminde başarılı olamayan Şehnâmecilik Kanuni devrinde resmî bir müessese haline gelmiştir. Bu devrin ilk şehnâmecisi Arifî Fethullah Çelebi’dir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Firdevsi, Şehnâme I-III, Çev. Necati Lugal, MEB. Yay., İstanbul, 1992.)

30 Bekir Kütükoğlu, “Vekâyinüvis”, İA., C. XIII, MEB. Bas., İstanbul, 1988, s. 271-287.

31 Faik Reşit Unat, age., Ankara, 1987.

32 Bekir Kütükoğlu, “Vekâyinüvis”, age., C. XIII, MEB. Bas., İstanbul, 1988, s. 286-287.

tarih yazımı aracılığıyla meşrulaştırma gayesi gütmüştür. Ahmet Cevdet, siyasi ittifakları ve savaşları bağlamlarına yerleştirerek ele almasıyla vekâyinâme türüne bir dizi biçimsel yenilik getirmiştir. Tarih-i Cevdet adlı eserinin bazı bölümlerinde olaylar yıl yıl anlatılmamış, o yılki tayin ve vefatların listesi verilmeyerek geleneksel tarzın dışına çıkmıştır.³³

XIX. yy.'da tarih yazıcılığında yeni bir tür olarak ortaya çıkan *Salnâme*'ler, hem geçmiş yılların kısa bir özetini vermek hem de ait olduğu yılın önemli olaylarını özetleyen yıllıklar olarak tarih ilmine önemli katkılar sağlamıştır. Son dönem Osmanlı tarihçiliğinin önemli kaynaklarından olan Salnâmeler genelde devlet tarafından hazırlanmakla birlikte, bazen özel kuruluşlar tarafından da hazırlanmıştır.³⁴

Bu dönemde biyografik mahiyette eserler de kaleme alınmış, bibliyografya ve ansiklopedi türlerinde ciddi ve kalıcı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Mehmed Süreyya Osmanlı toplumunun değişik kesimlerinden insanların hayat hikâyelerini içeren; daha çok bürokrasi mensuplarına ağırlık veren bir sözlük hazırlamıştır. Ayrıca mezar taşlarını kaynak kullanarak haklarında çok az bilgi bulunan kişilere de yer vermiştir.³⁵

Tanzimat dönemi tarih yazıcılığında ortaya çıkan yeni bir tür de ders kitaplarıdır. Açılan yeni okullar için ders kitapları ihtiyacının doğması, müellifleri bu konuda anlaşılır ve sistemli ders kitapları yazmaya zorlamıştır. Bu sahada ilk başarılı girişim Ahmet Vefik Paşa'nın "*Fezleke-i Tarih-i Osmanî*" adlı eseridir. Bu eser sadece ders kitabı olarak değil, Osmanlı tarihini sistemli bir şekilde tasnif etmesi ile de önceki Osmanlı tarihlerinden farklılık arz etmektedir.³⁶

B-YAZARIN HAYATI, ESERLERİ ve TARİHİNİN TAHLİLİ

1- Hayatı

Mustafa Necib Efendi'nin doğum tarihi ve yaşantısı hakkında fazlaca bir bilgi bulunmamakla birlikte mevcut kaynaklarda doğum yeri İstanbul olarak

33 Suraya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir*, Çev. Zeynep Altok, TVYY., İstanbul, 2001, s. 222-223.

34 Mehmet Çoğ, II. Meşrutiyet Dönemi İslam Tarihçiliği (1908-1918), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 20.

35 Suraya Faroqhi, age., s. 229.

36 Mükrimin Halil Yinanç, agm., s. 577; Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, s. 212.

zikredilmektedir.³⁷ Babası Sofu Abdurrahman Paşa, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın Kethüdâ'sı olup vezirlik rütbesine nail olmuştur.³⁸ Mustafa Necib Efendi en son çalıştığı Rûznâme-i Evvel memurluğundan azledildikten sonra 1247/1831 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Eyüp'te Hekim Kutbeddîn Mektebi yanındaki mezarlığa gömülmüştür.

Hayatını memurlukla geçirmiş olan Mustafa Necib Efendi, Osmanlı Devleti'nin önemli kademelerinde görev almıştır. Önceleri yazıcı baş halifesi olarak tarihçilik görevini ifa etmiş; daha sonra Bursa ve Mihaliç bölgesine ait olan mukataa işleri ve hesaplarına bakmıştır. Zikredilen bu vazifeler, günümüzün Sayıştay'ında çalışan Baş Muhasebe Kalemi'nin amiri durumundaki Baş Muhasebeci yani o günkü karşılığıyla Muhasebe-i Evvel ve Hazine-i Amire Dairesindeki (Büyük Rûznâmçeci veya Rûznâmçe-i Evvel) makamlarıdır.³⁹

Mustafa Necib Efendi Silahşörler zümresine katılmış; üstün dirayetinden dolayı bir müddet sonra Kapıcılar zümresine iştirak ettirilmiştir. 1159/1746'da II. Mirahorluk makamına; 1163/1749'da da I. Mirahorluk'a getirilmiştir.

Mustafa Necib Efendi sonraki yıllarda sırasıyla Sultan I. Mahmut (1730/1754), III. Osman (1754/1757) ve III. Mustafa (1757/1774) dönemlerinde üç defa sadaret makamına getirilmiştir. 1165/1751 senesinde I. Mahmut devrinin sonlarına doğru Sadaret makamına terfi olan müellif iki buçuk sene bu makamda kalmıştır. 1168/1754'te Sultan III. Osman'ın cüluslarında Sadaret makamındaki görevinin devamına karar verilmişse de iki ay sonra azledilerek Midilli Ada'sına sürgün edilmiş; daha sonra Mora valiliğine atanmıştır. 1169/1755 senesinde İstanbul'a çağrılarak tekrar Sadaret makamına getirilmiş; ancak dokuz ay kadar bu görevde kaldıktan sonra 1170/1756 senesinde azlolunarak Rodos'a sürgüne gönderilmişse de aynı yıl Eğriboz, 1171/1757'de Mısır, 1173/1759'da Cidde, 1175/1761'de de Halep valiliklerine atanmıştır.⁴⁰

37 Kâmûsu'l-A'lâm'da müellifin aslen Çorlulu olduğuna dair bilgi verilmiştir. Bkz. Şemseddin Sami, age., s. 1228.

38 Çeşmî-zâde Tarihi'nde müellifin babası Enderun Kağıt Arifi Süleyman Efendi olarak geçmektedir. Bkz. Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd, age., s. 21.

39 Midhat Sertoğlu, "Baş Rûznâmçeci", Osmanlı Tarih Lügatı, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1986, s. 37.

40 Şemseddin Sami, age., s. 1228-1229; Mehmed Süreyya, age., s. 544; Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd, age., s. 21; Fahamettin Başar, age., s. 50; Bursalı Mehmed Tâhir, age., s. 157; Babinger, age., s. 379-380; İsmail Hâmi Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I-V, C. V, Türkiye Yay. İstanbul, 1971, s. 59-61-62; Mustafa Yazıcı, Tarihte Kurulan Türk Devletleri ve Özellikleri, Ankara, 1996, s. 208;

1177/1763 senesinde III. Mustafa devrinde üçüncü kez Sadaret makamına terfi olunmuştur. Padişahın kızı Şah Sultan'a damat adayı olmuşsa da hasetlikten dolayı bazı hıyanetleri ve bir takım hile ve desiseleri görüldüğü için bir buçuk yıllık Sadaret makamındaki görevinden sonra 1178/1764 senesinde Midilli'ye sürgün olunmuştur.⁴¹

Bazı kaynaklarda Mustafa Necib Efendi "*Tarih-i İlmi Kelam Müderrisi ve Hareket-i Haric rütbesiyle... görev almıştır.*" şeklinde bahsedilmiştir.⁴²

Mustafa Necib Efendi, III. Selim (1803–1807) olaylarını konu edinen tarihini yazmıştır. Örneğin; o dönemde şahit olduğu olayları, değişiklikleri sebebiyle devletin üst kademesinde yapılan atama ve azil sebeplerini, Osmanlı ordusunun durumunu ya bizzat kendi tespitlerine ya da başka kişilerin yazdığı belge ve haberlere dayanarak anlatmıştır. Mesela, Ali Raif Efendi'nin yazdıklarına dayanarak Tuna'da Rusların karşısında bulunan Osmanlı ordusu karargâhında geçen olayları etraflı bir şekilde tarihinde anlatmıştır.⁴³

Mustafa Necib Efendi'nin tarihçi kimliğine ilaveten edebî sanata ilgi duyan bir kişiliğinin de olduğu anlaşıyor. Nitekim tarihini yazarken çeşitli yerlerinde, kendisine ait olduğu tahmin edilen, beyt ve kıtalar halinde şiirsel anlatımlara başvurmuştur.⁴⁴

Mustafa Necib Efendi'nin sağlığında yapmış olduğu vakıf türü eserlerle hayırsever bir şahsiyet olduğu da söylenebilir. Onun, İstanbul Bayrampaşa semtinde yaptırmış olduğu Camii ve Nakşibendî dergâhı bunun bir örneğini teşkil etmektedir.⁴⁵

2- Eserleri

Mustafa Necib Efendi'nin tarihinden başka yazdığı risale tarzında eserlerinin varlığı bilinmektedir. Bu eserler günümüze ulaşmış ve çeşitli kütüphanelerde yazma ve matbu nüshaları mevcuttur. Bizim tespitlerimize göre onun eserlerinin bulunduğu kütüphaneler:

Mustafa Yazıcı, Tarihte 128 Türk Devleti ile 318 Devlet-356 Hükûmet Başkanlarının Özellikleri, Ankara, 1990, s. 191.

41 Şemseddin Sami, age., s. 1229.

42 Komisyon, İlmîyye Sâlnâmesi, İşaret Yay., İstanbul, 1998, s. 176-177.

43 Babinger, age., s. 380.

44 M. Orhan Bayrak, İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1452-1978), Aksüt Matbaası, İstanbul, 1979, s. 53.

45 Bkz. Şemseddin Sami, age., C. II, Kaşgar Neş., İstanbul, 1306, s. 1229.

- a- *Tarih-i Sultan Selim Han*: Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmet Asım Bey Bölümü, D. No: 361, 1218/1223, İstanbul.
- b- *Sultan Selim-i Salis Asrı Vakayı'ine ve Müteferri'atına Dair*: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Matbaa-i Amire, 1280/1863, İstanbul.
- c- *Sultan Selim-i Salis Asrı Vakayı'ne Dair*: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Matbaa-i Amire, 1280/1863, İstanbul.
- d- *Üçüncü Selim Zamanına Aid Vakayı Tarihi*: Süleymaniye Kütüphanesi, Matbaa-i Amire, Basma Bağışlar Bölümü, D. No: 5387, 1280/1863, İstanbul.
- e- *Selim Salis Vakayı'ine Dair Tarihçe*: Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Bölümü, D. No: 3368, 1258, İstanbul,
- f- *Selim-i Salis'in Tarihçesi*: Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Bölümü, D. No: 362, İstanbul.

Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda tespitlerimize göre Tarih-i Necib Efendi üzerine yapılmış ancak yayınlanmamış yüksek lisans tez çalışmaları olduğu görülmüştür.⁴⁶

3- Eserin Tahlili

Tek ciltten ibaret olan ve 148 varaktan oluşan “*Tarih-i Necib Efendi*” 1803–1808 yılları arasında Osmanlı Devleti içerisinde vuku bulan askerî, idari, ekonomik ve toplumsal olayları konu edinen devrin önemli bir eseridir. Eser “*Tarih-i Mustafa Necib*” adıyla ün kazanmıştır.

Kitabın dış kısmı ile ilgili tespitlerimize göre cildinin ön ve arka kısmı siyah deri meşin kaplamalı olup, bir karton kapak üzerine geçirilmiş; sır kısmı ise sarı bir deri ile kaplanmıştır. Cildin ön ve arka yüzü de dâhil herhangi bir yerinde tezyinat bulunmamaktadır. Ancak cildin iç kısımlarında ve diğer yerlerinde az da olsa tahrip olduğu gözlenmiştir. Kitabın tamamı nesih hattıyla yazılmış ve her bir varaktaki satır adedi farklılık göstermektedir. Eser içerisinde herhangi bir fasıl yani bölüm kısmından

46 Bkz. Bayram Doğan, Mustafa Necib Efendi Tarihi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001; İlhan Arslan, Mustafa Necib Efendi'nin Tarihçiliği ve Tarih-i Mustafa Necib Adlı Eserinin Transkribi ve Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2003.

veya hatime olarak ayrılmış hususi bölümleri yoktur. Konular ara başlıklarla ve genellikle kırmızı renk mürekkep kullanılarak belirtilmiştir.

Necib Efendi Tarihi'nin bu nüshası yazılırken herhangi bir şahsın adının geçmemiş olması; yani müstensihinden bahsedilmemiş olması hususu, bu yazmanın bizzat Mustafa Necib Efendi'ye ait kanaatini bizlere vermiştir. Kitap aynı şahıs, kalem ve mürekkeple başlanıp son bulmuştur. Yazım esnasında yapılan hata veya yanlışlıklar aynı kalem ve mürekkeple üzeri çizilerek ya devam edilmiş ya da varak kenarlarında kısa notlar halinde açıklaması yapılmıştır. O dönemin bazı kurum ve dairelerine ait adları metin içerisinde verilmiş iken pek fazla bilinmeyen bu müesseseler hakkında ayrıca tarih kaynakları ve sözlük, kamus gibi eserlere başvurularak özet bilgileri dipnotlarda belirtilmiştir.

Eserde Osmanlı Devleti'nin askeri sınıfları arasında zikredilen Yeniçeri Ocağı, bu ocağın bozulması ve devlet kurumlarında yapılan ıslahatlara karşı direnişler ve çıkan isyanlar üzerinde durmuştur. Kitabın sonraki kısımlarda ise Osmanlı Devleti'nin Fransa, İngiltere ve Rusya gibi Avrupa devletleriyle olan siyasî ilişkileri hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde görev alan üst düzeydeki memurların önemli simaları hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Tarih-i Mustafa Necib, XIX. yy. tarih yazıcılığının bir ürünü olarak dönemin tarih eserleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Örneğin, müellif olayları anlatırken bazı yerlerde ayet, hadis ve atasözlerine, bazı yerlerde ise edebiyatçı yönünü ortaya koyarak kıta ve beyitler şeklinde şiirlere yer vermiştir ki bu durum, o dönemin tarih yazıcılığının ortak özelliklerini yansıtmaktadır.

Mustafa Necib Efendi III. Selim'in devrine ait beş yıllık bir süreyi kaleme almıştır. Müellif olaylarda adı geçen kişileri, mekânları, zamanı ve olayların sebep-sonuçlarını eserinde bölümler halinde vermeyip, ara başlıklar altında vermiştir.

Mustafa Necib Efendi Tarihi'nin yazma nüshaları, Kahire'de, Viyana Milli Kütüphane'sinde⁴⁷ ve Türk Tarih Kurumu Kütüphane'sinde bulunmaktadır.⁴⁸ Ancak araştırmacıların, yazdıkları eserlerinde, varlığından hiç bahsetmedikleri bir başka yazma nüshasının da Konya Koyunoğlu Kütüphane'si numara 13420'de kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.

47 Babinger, age., s. 380.

48 Bkz. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Y. No: 404.

Mustafa Necib Efendi aynı yılda (18 Ramazan 1280–26 Şubat 1864) İstanbul Matbaa-yı Amire’de 118 sayfa ve Ceride-i Havâdis matbaasında ise 109 sayfa olmak üzere iki defa basımı yapılmıştır.⁴⁹

Tez çalışması sırasında, eserin Konya Koyunoğlu Kütüphanesi’nde bulunan ve Mustafa Necib Efendi’nin yazdığı nüshası incelenmiştir. Müellifin kullandığı yazı, mürekkep ve kalem esrinde yer yer üzerini çizip üstüne veya yanına başka bir kelimeyi yazmış olması, bu nüshanın bizzat müellife ait yazma nüsha olduğunu göstermektedir.⁵⁰ Çünkü bu yazma eserin mukaddime kısmında veya en son varlığında yazarından başka herhangi bir nâsihten yani eserin nüshasını yazandan bahsedilmemiştir. Bununla birlikte eserin bazı varaklarının kenar kısımlarına kayıt düşülen not ve bilgiler müellife ait olmayıp başkası tarafından yazıldığı kullanılan kalem ve diğer özelliklerinden dolayı daha sonra birileri tarafından yazıldığı anlaşılmış, bu ilave edilen durum tez yazımı sırasında dipnotta “*derkenâr-ı varak*” şeklinde açıklamaları Latin harfleriyle yazılmıştır.

Bu çalışmamızda Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’ndeki nüsha ile Konya Koyunoğlu Kütüphanesi’ndeki yazma nüsha karşılaştırılarak mukayesesi yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Türk Tarih Kurumu’ndaki yazma nüshanın büyük bir kısmı tahrip olunduğu için sağlıklı inceleme ve değerlendirme imkânı ne yazık ki elde edilememiştir. Koyunoğlu Kütüphanesi’si yazma nüshasının tamamının mevcut olması ve okunabilmesi bu konuda doğacak esikliği gidermiştir. Bu durum ise yaptığımız inceleme ve değerlendirmelerde sağlıklı netice almamıza yardımcı olmuştur.

Metin transkripsiyonu yapılırken Koyunoğlu yazma nüshasında bulunan, ancak Türk Tarih Kurumu yazma nüshasında bulunmayan kelime, terkip veya deyimler normal parantez içerisinde gösterilmiştir. Buna mukabil Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’ndeki yazma nüshada yazılı olan fakat Koyunoğlu nüshasında yer almayan kelime, terkip veya ibareler ise köşeli parantez içerisinde gösterilerek farklılıkları ortaya konulmuştur.

Necib Efendi Tarihi’nin Koyunoğlu yazma nüshasındaki fazla kısımları, Türk Tarih Kurumu yazma nüshasına göre daha sade bir Türkçe ile anlatıldığı dikkatimizi

49 Babinger, age., s. 380.

50 Ayrıntılı bilgi için bkz., Mustafa Necib Efendi, Tarih-i Necib Efendi, Koyunoğlu Kütüphanesi Elyazmaları, D. No: 13420, V. 68-70-82-86 vb.

çekmiştir. Örneğin; çalışmamızda kullanmış olduğumuz yazma nüshanın 77. varağının son satırında “*altı ay*” kelimesi diğer nüshada “*altı mâh*” şeklinde Türkçe-Arapça olarak yazılmıştır. Kitabın 109. varağının son satırında “*giydirildi*” kelimesi diğer nüshada “*libas oldı*” şeklinde Arapça-Türkçe olarak yazılmıştır. Bu gibi yazılım farklılıklarına çok sayıda örnek göstermek mümkündür.

Mustafa Necib Efendi Tarihi kullandığı ifade tarzından dolayı, ara ara hatırat türü eserlerin⁵¹ anlatımını andıran izahatlarda bulunduğu izlenimini vermektedir. Yazar, şahit olduğu ve içerisinde yer aldığı dönemin olaylarını aktarırken bu üslubu özellikle tercih ettiği ve belli bir kronolojik sırayı takip ettiği kanaatindeyiz.

Müellif eserinin 99. varağında Ali Raif Efendi ve Salih Namık Efendi’nin tarihçiliklerinden bahsederek onların eserlerini kaynak gösterdiğini bildirmektedir. Mustafa Necib Efendi, Ali Raif Efendi ve Salih Namık Efendi’den almış olduğu tarihi olayları hiçbir değişikliğe gitmeden aynen kendi tarihine almış olması onlara olan güvenini göstermektedir.

51 Birkaç örnek için bkz., Ahmet Cevdet, Tezâkir I-IV, Haz. Cavid Baysun, TTK. Bas., Ankara, 1986; Ahmet Cevdet, Maruzât, Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yay., İstanbul, 1980. (Tezâkir, Ahmet Cevdet’in vekânûvistliğe getirildikten sonra yaşadığı olayları içeren yazılarından oluşmaktadır. Maruzat ise II. Abdulhamit’in buyruğu üzere Abdülmecid ve Abdülaziz dönemi olayları hakkındaki bilgilerden meydana gelmiştir.)

II. BÖLÜM

MUSTAFA NECİB EFENDİ TARİHİ KOYUNOĞLU YAZMA NÜSHASI'NIN TRANSKRİPSİYONU

A- FİHRİST

Mukaddime	6
Sebeb-i Zuhûr-ı Fitne ve Nakzı 'Ahd-ı Kefere-i Moskov	11
Kaymakâm Şedele Köse Mûsâ Paşa	20
Murur-u Donanma-yı İngiltere	21
Hareket-i Ordu-yu Humâyûn ve Tertîb-i Alây-ı Livâ-yı Şerîf	26
İ'dâm-ı Feyzullah Efendi ve Tercüme-i Hâli	29
Hareket-i Ordu-yu Humâyûn ez Dâvud Paşa	30
Vurûd-u Alemdâr Paşa be Ordu-yu Humâyûn	31
Zuhûr-u Fetret Der İstânbûl	31
Şehâdet-i Mahmûd Râif Efendi ve Tercüme-i Hâli	34
Ref'i Vezârat-ı Vâli-i Karamân Râgıb Paşa	36
Ba'zı Zevât-ı Seneviye-i Sefânın Şahâdetleri ve Terceme-i Hâlleri	40
Keyfiyyet-i İhtifâ-yı Defterdâr İrâd-ı Cedîd	58
İdâm-ı Serkâtib-i Ahmed Efendi ve Terceme-i Hâli	60
Cülûs-u Sultân Mustafa ve İ'dâm-ı Mâbeynci Ahmed Beg ve Terceme-i Hâli	62
Şahâdet-i Hâcî İbrâhîm Efendi Nâzır-ı Umûr-u Bahriye ve Terceme-i Hâli	64
Muâhede-i Vükelâ-yı Devlet Bıkrvehi Eşkîyâ	68
Te'lîf-i Eşkîyâ İçün Taraf-ı Devletten İ'tâ Olunan Hücet Sûreti	69
Sadâret-i Serasker Boğaz-ı Bahr-i Sefîd Çelebi Mustafa Paşa	75
İdâm-ı Yûsuf Ağa Kethüdâ-yı Vâlide Sultân ve Terceme-i Hâli	76
Azl-i Ağa-yı Sekbân	80
Azl-i Kaymakâm Paşa ve Vukû'ât-ı Sâire	81
Tebdîl-i Meşîhat-i İslâmiye	82
Ba'zı Vekâyi' ve Zuhûr-u Fetreti der Ordu-yu Humâyûn	86
Alemdâr Paşa'nın ve Sadr-ı Cedîd'in Orduya Vürûdu	91
İ'dâm-ı Ağa-yı Yeniçeriyân ve Terceme-i Hâli	94

Kethüdâ-yı Sadr-ı Âli ve Reîs ve Mektûbcunun Ruscuğ'a Azîmeti	95
Vürûd-u Ordu-yu Humâyûn bi Meşta-yı Edirne ve Vukû'ât-ı Sâire	99
Hurûc-u Ordu-yu Humâyûn be Sahrâ-yı Edirne ve Vukû'ât-ı Sâire	105
Keyfiyyet-i Nevcehi Ordu-yu Humâyûn be Asitâne-i Saâdet	110
Ve Tedmîr-i Kabakçı-yı La'în Reis-i Eşkîyâ	110
İstirdâdı Mührü Vekâlet ve Keyfiye-yi Şehâdeti Sultân Selîm ve	
Cülûs-u Sultân Mahmûd ve Terceme-i Hâlî	118
Sultân Selîm Hân	118
Mesned-i İrâbân Sedâret-i Sultân-ı Selîm Hân	120
Revnağ-ı Efzâbân Meşîhat-ı Âli Hüdâvendigâr	133
Ahz u İ'dâm-ı Hubbângirân ve Terceme-i Hâl Hesarât-ı Me'lûlleri ve	
Vukû'ât-ı Sâire	134
Vürûd-u Reîs-i Maktû'-u Mûsa Paşa Kaymakâm-ı Sâbık	141
Terceme-i Hâl Müteveffâ-yı Müşârun İleyh	142

B- MUHTEVA

Bismillâhîrrâhmanirrahîm

Ferâyid-i mühr'it-tema', hamd-u senâ ve harâyid-i pervîn-i içtim'a, sipâs biintihâ keşîde sülk'il-lâlî eda ve îsâr-ı dergâh-ı mebdei' kâr-gâh her dû-serâ kılınur ki, iktiza-i kudret-i zâtiyye ve ibtiğâ-i meşîyyet sıfatiyesi bu nigâr-sitân imkân-ı ibd'a ve inşâ ve huffâ-hâne-i re'y u tedbîrinde münderiç ve mestûr olan tasavvurât-ı ezeliye ve irâdân-ı lem yezeliyesîn izhâr-u hüveydâ eyleyûb, mukâbil-i esmâ vü sıfata mazhar olan gürûh-i bâhiri'-ş-şukûh, mahlûkâtın kâbiliyet-i mütehâlîfe ve mahiyet-i mütenevvi'a ile kimin âkil ve kâmil ve kimin nâdân ve câhil olarak ber âverde-i mansa-ı vücûd ve zîver-dehende-i mevki-i şühud iderek, her birinin kadr-u derece ve isti'dâd ve mertebelerin ve bil-cümle harekât-u etvâr ve ef'âl ve meşhûdları olarak, kâffe-i hâl ve akvâllerin kalem-i kadrin rakamu ilâhiyesiyle nûvişte-i levha-i takdîr-i a'dîm'üt-tağyîr eylemiştir. Ve cevâhiri selâm ve salât ve zevâhir-i durûdu bî gâyat ol-mefhari mevcudât aleyhi ezka't-tahiyyât hazretlerinin ittihâf-ı [**Varak 3**] huzur-u lâmi'un-nûr kılınmaya vakf-u nakdîne-i hayat olunur ki, bu 'âriyetgâhı bi iştibâh, zulâm-u küfr ile mânend-i şebb-i dîçûr-i nârn u sipâh ve zu'âfâ-yı mahlûkâtı çerkâb-ı şirkle dâmen-i alûde-i isyân ve günâh iken, ol enbiyâ-i mefhar-i hallâk-ı cihân, mahbûb-i iki âlem güneşi, iki cihân sultanı cenâbı risâlet-penâhının nûru cihân-fürûğ, subût-i zulâm-ı kefare [**Nübüvvet-i zılâm-ı küfre**] tebeddül-bahş incilâ olarak, zilâl-ı sâffî şeri'atı dâmen âhir zamandan, çirkâb-ı şirk-i izâle ve imhâ edûb, ol fermân-fermâ-yı hatta-i nübüvvetin yerlîğ-i⁵² belîğ-i irâdât ve ahkâmına serdâde olan bendegânın kimi rütbe-i şahâdete nailiyetle kâmrû ve kimi ihrâz-ı derece-i velâyetle vâsıl-ı evci a'lâ olmuşdur. Ve mer-vârîd⁵³ tarziye ve tahiyyât el ve suhb-u celiletü'l-beniyâtlarına ihdâya ihrâ görünür ki, her biri serâğ-ı⁵⁴ şâhı-râh-ı dîn-i mübîn ve bedrika-i⁵⁵ tarîk-i şeriati seyyid'ül-mürselîndir. Çün ibtiğâ-i kazâ-yı rabbânî ve iktizâ-yı takdîr-i sübhânî ile bi îcâb-ı mûcib-i ba'zı esbâb-ı zâhire ile Dersaâdet'te⁵⁶ Bahr-ı Siyâh Boğazı'nda⁵⁷ vâki kılâ'î seb'a neferâtı ra'yet-efrâzı bağıy ve

52 Derkenâr-ı Varak: Fermân-ı şâhâne.

53 Derkenâr-ı Varak: İncü.

54 Derkenâr-ı Varak: İz, nişâne.

55 Derkenâr-ı Varak: Delîl-klavûz.

56 Dersaâdet: Hükümdarın otoritesinin ve iktidarının gücü olduğu, adaletin de buradan yani sarayın eşliğinden dağıtıldığı inancı üzerine Osmanlı Devleti zamanında İstanbul şehri için kullanılmış olan

şekâvet olarak ba'zı erâzil mekûleleri dahi dâhil-i dâire-i esâtleri olûb, derûn-i İstanbul'a tahattî ve hücumlarından nâşi, dâr'ül-hilâfet'il-a'liyye seyyenallâhu teâlâ a'ni'l-afât ve'l-beliyyede sinîn-i Arabiye ve Rûmiye'den iki yüz yirmi iki senesi, Rebûlevveli'nin yirminci (28 Mayıs 1807) ve şehir-i Mayıs'ın on altıncı Perşembe (güninde) [Varak 4] hayret-efzâ-i eslâf ve i'bret-bahş-ı ahlâf olacak sûretle fetret-i azîme zuhûriyle ecile-i ricâl-i devlet ve esâtîn-i⁵⁸ erkân-ı saltanat ve mukarribân-ı padişâh-ı bülend-şevketden on nefer zevât gûh-i temkîn ve e'izze-i adîm'un-nazîr cihân-beyn, tûğ-i ğadr-i hûne-i hüsrân neticeden sulâf-u⁵⁹ sâff-ı şehâdeti nûş ve suhbâ-yı şîringivâr saâdetle kendilerini müsteğrak ve medhûş iderek târik-i kâr-u bâr-ı ğurûr-u âzim sarây-sitân⁶⁰ surûr oldukları hengâm-ı hüzn-i encâmdaki derûn-i İstanbul hûn-ı nâhak mazlûmân-ı bi günâh ile deşt-i Kerbelâ'dan numûne-i numâ ve cihân-ı kühnede hâlât-ı herc u merc rû-nûmâ olûb, zuhûr-ı fetretin ferdâsı (Cuma) günü hal'î sultân, kîn-i sitân ile nâire-i fitne fil-cümle sükûn ve intifa bulmuş idi. Zevât-ı müşârun ileyhın üç gün miktârı pîşgâh-ı zâhiri bünyân-ı esâfilde sûreta hivâr-u zelîl görünen na'şî ğufrân-ı nakışların gören erbâb-ı insâf ve zekâ

Kıt'a

Derdâ ki rehğûzâr-ı havâdisden uğradı
Bî dâd-ı gird-bâdın şem'î cemâliniz
Ey ma'deni mekârim-u i'ffet güherleri,
Eyâ ne ola hâk-i mezelletde hâliniz

diyerek nâhan endûh ile gelinüz. Temâ-yı ruhsâre-i gülâl u kerh-i kişâ-yı ser rişte-i melâl olmuşlar ise dahi, humk ve belâhetden behrever ve hikemi hufya-i ilâhiyeden bî-hayr olan bir alây câhil ve ebter müşârun ileyhime alenen sebb ve la'n ve îsâl-ı şîn iderek, boylarınca ğarîk-ı lücce-i vizr u vebâl ve giriftârı pençe-i kahr u nekâl-ı [Varak 5] Cenâb-ı müteâl olmaklığı mûcib-i esbâb-ı kerîhenin bî mübrem ve müşevvik-i tehiyyesine sa'yi bi-hemâl eylemeleri bu abd-i hakîr yani Mustafa Necîb pür taksirin

bir ifadedir. (Bkz. Halil İnalçık, "İstanbul", DİA., C. XXIII, İstanbul, 2001, s.220.)

57 Bahr-ı Siyâh Boğazı: Osmanlı döneminde İstanbul Boğazı için kullanılmıştır. Bahr-ı Siyâh ise Karadeniz için kullanılmıştır. (Bkz. Ahmet Lûtfî Efendi, Vak'a-nüvis Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi, Haz. M. Münir Aktepe, C. XI, TTK. Yay., Ankara, 1988, s. 112.)

58 Derkenâr-ı Varak: Sütûnlar ve direkler.

59 Derkenâr-ı Varak: Şarâb.

60 Derkenâr-ı Varak: Dünya, âlem-i süfla.

ı'rk-ı ğayret ve hamiyetini tehyîc ve ateş-i hüzn ve tessürle mülteheb ve u'luvv-ğîr olan nâire-i infîâl-ı âcizânesin zâc, tarfe-i revâc, ğadab u tehevvrle tahrîc iderek bu mâdde-i vehîmet'ül-âkibenin sebeb-i zuhûr ve menşe-i vuku'unun kemâ hüve'l-hakika kaleme alınmasına terğîbi emrinde pazar efkâr-ı kalîl'ül-bizâ'asın tervîc edûb, ancak yalnız fetret-i mezkûrenin keyfiyet-i vuk'u ve sebebi zuhûrunu tebyîn ile iktifâ münâsib olmayûb, belki iş bu fesâdın nihâyeti neyi müntehic olduğunu beyân etmek ve ol vesile ile Ordu-yu Humâyûn ve rikâb-ı müstetâbda olan vukû'âtın⁶¹ sırasıyla tarih şeklinde kaleme alınarak bir eser bırakılmak enseb ve evlâ olmağın, maiyet-i Ordu-yu Humâyûn ile azîmet ve 'avdet edûb, Ordu-yı Humâyûn'un hurûcundan Dersaâdet'e duhûlüne kadar her ne vukû' bulmuş ise, sebt-i sâhifeyi tahaffûz itmiş olan yine tâz-ı meydân hüner-mendî Ali Râif Efendi hazretlerinin ceride-i hâfızasından Ordu-yu Humâyûn vukû'âtı istinbât ve istihrâc olarak cem' ve tedvîn-i vukû'âta ibtidâr ve ibtidâ bir mukaddime temhîdiyle iki yüz yirmi bir senesi Muharrem'inden (21 Mart-19 Nisan 1806) sonra⁶² vukû' bulan halât sebt-i sahâyifi âsâr kılmak üzere karâr virildi. Ve billahi't-tevfîk ve hüve ni'me'r-rafik [Varak 6]

Mukaddime

Devlet-i Aliye-i ebediyü'd-devâmın birkaç sınıftan ibâret olan tevâyif-i askeriyesinin müntehib ve mu'tenâs-ı Yeniçeri ğuruhu olûb, Yeniçeri Ocağı'nın⁶³ hîn-i vaz'ında Yeniçeri yiğitleri merkez-i rıza ve itaatta sebât göstererek, ol vakti seferlerinde

61 Derkenâr-ı Varak: "İstanbul'dan ordunun çıkışından dönüşüne kadar olan vukûât". Bu varağın kenarına kayıt düşürülen not ve bilgiler müellife ait olmayıp başkası tarafından yazıldığı kullanılan kalem ve diğer özelliklerinden dolayı anlaşılmıştır. Ancak biz böyle gördüğümüz için dipnotla belirtmek durumunda kaldık.

62 Derkenâr-ı Varak: 1221 Muharrem ayından sonra vukû' bulan.

63 Yeniçeri Ocağı: Osmanlı Devleti'nin merkezinde ve hükümdara bağılı bulunan yaya askerleri için kullanılan bu ocak fetihlerin çoğalıp sınırların genişlemesi, mevcut askerin az olması ve sınırların korunamaz duruma gelme endişesi üzerine, 1365 tarihinde I. Murat tarafından kurulmuştur. Türkçe asker demek olan "çeri" kelimesi ile yeni kelimeleri birleştirilerek tek isim haline gelmiştir. Bu ocağın en büyük komutanı Yeniçeri Ağası'ydı. II. Murat zamanında bozulan bu ocak 1826'da II. Mahmud tarafından ortadan kaldırılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı, TTK. Yay., Ankara, 1995, s. 50-53; Hüseyin Uslu, Başlangıçtan Günümüze İslâm Müesseseleri Tarihi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1985, s. 251; Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", İA., C. XIII, MEB. Bas., İstanbul, 1998, s. 385-395; Yaşar Yücel-Ali Sevim, age., C. II, TTK. Yay., Ankara, 1990, s. 314-316; Cevat Hey'et, Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış, Haz. Melek Müderriszade, Ankara, 1990, s. 155-156; Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, KTB. Yay., Ankara, 1985, s. 27-38.)

ne vechile işe yaramış ve ne derecelerde izhâr-ı (**müessir-i**) merdânegi ve hamiyet etmiş oldukları nezd-i ulî'n-nihâde ruşen ve hüveydâdır. Ancak merkumlar, refte refte tavırlarını değıştirüb, hurûc-u ala's-sultân etmek ve seferlerde işe yaramayûb, teşennüt-i leşker-i İslâmiyâne vesîle olmak ve saltânat-ı seniyyenin mesâlih ve tedâbîrînin benek-i dirîninin fark itmeksizin bu mâddeyi istemeyüz deyû kademi isyân ve isâete kalkışarak dîn u Devlet-i Aliye'ye enfa' nice nice ârâ-yı sâib-i pesendânenin geri kalmasına sebep ve nihâyetinde tasaddi-i da'va-yı seyyib ile mûris-i şûr ve şekb⁶⁴ olmak misullu envâ-i fezâyih ve kabâyihâ cesaretleri ve a'dâyı dîn dahi her taraftan ferce bulûb, ehl-i İslâm'a galip olarak bu kadar kıl'â u bukâ'ın yed-i küffâra geçmesi ve nice nice Ümmet-i Muhammed'in eyâdi-i müşrikinde esîr kalması, hâletleri ne vechile sûret-i zuhûr bulduğu ala't-tafsîl mazbût-ı kütub-i tevârîh-i lâzım'ut-tezyîl ise de, yine onlar ezmine-i kadime Yeniçerileri olûb, lede'l-hâce bazen te'lif ve bazen tahvîf ile mehmâ emken kullanılıyor. Ve düşmen-i dîne oldukça [**Varak 7**] bir krâleti gösterecek kadar işe yarar imiş. El hâletü hazihi zamanımızda Yeniçeri nâmına olûb, zemîn-i merdânîgi ve hamiyetde yigitlik lafını uran kabadayîların kabâyihî hâl ve şenây'î ef'âlleri dereceyi tahammülü aşûb, Devlet-i Aliye'nin bir mahalle seferi zuhûr itse, Dersaâdet'ten mahal-i mukâbele-i düşmana varınca ğasb-ı emvâl ve henk-i i'râz yollu envâ'ı esâtleri vukû'unda fazla düşmen-i dîn ile esnâ-yı mukâbeleda beyhûde fetretler koparûb, i'taat-ı [**emr-i**] ulî'l-emr etmeyerek, leşker-i İslâmiyenin teşettüt-u kuffâr-ı hâkisârın tağallübüne vesile-i kaviyye olduklarının tafsîl ve kabâyih-i mütenevvi'a ve fezâyihlerinin beyân ve tekmîl-i istiâb-kerde-i mücellede-i hezâr olacağı istiġnâ-bahşâ-yı tekellüfâtı beyân ve iş'ârdır. Çün [**cünûd-ı ecânib**] kuffâr-ı hâkisâr her taraftan leşker-i İslâmiyâne gâlip ve Yeniçeri bârgârlarında diyânet ve hamiiyet ve cenk u harbe rağbet külliyyen mefkûd ve ğâib olduğundan başka, düşmen-i dînin asker-i muallem ve leşker-i İslâmiyân her ne kadar cenge râġib olsalar bile, funûn-i harbiyede âdem-i vukûflarından nâşi, a'dâ-yı (**dîn**) ile müsâdeme ve mukâbeleye kudret-yâb olamayacaklarından behemahâl def'i sâil (**a'dâ-yı dîn**) için muallem asker tedariki ehemm ve elzem ettiĝi taraf-ı eşref-i (**hazret-i**) cihân-dârîden lede't-teyekkün bu emr-i mühime bir sûret verilmesine irâde-i kâtî'a-i cihandâri mütaallik olduğu tebeyyün etmegin, bi'l-cümle vükelâ-yı devlet ve hayr-hevâhân-ı saltanat bâş başa virûb, müşâvere ve müzâkere iderek, hey'et-i [**Varak 8**] mahsûsada bir sınıfı asker tertîb ve mahal-i münâsib tahsîs (**ve tensîb**) olunûb, ale'd-devâm talim-i top u tüfenk ve idmân-ı

64 Derkenâr-ı Varak: Fitne, fesâd.

harb ve cenk ettirmek ve Topçu ve Humbaracı ve Lağamcı Ocakları dahi tahtı zevâbit-i müstahseneye idhâl ile, neferâtı kezâlik sanayiilerini ta'lim eylemek ve bunların emr-i idâreleri için münâsîb îrâd-ı tedârik ve müstakil bir hazîne tertîb ve bir defterdâr nasb olunmak üzere bil-ittifâk karâr verilûb, karârı üzere tanzîmi zımnında mufassal ve meşrûh sahife, pîrâ-yı sudûr olan hatt-ı şerîf mevhîbe-terdif-i cihândârî mucibince der ceng ol şıkkı sâni defterdârlığına Nizâm-ı Cedîd⁶⁵ (**defterdârlığı**) ünvân-ı ilavesiyle ricâl-ı Devlet-i Aliye'den Mustafa Reşîd Efendi'ye ilbâs-ı hil'at ve bir taraftan kışlalar binasına ve neferât tahrîrine mübâşeret olunûb, refte refte revâbit-i nizâmiyelerini tahkîm ve istihsâl ve muahheren eyâletlü askeri dahi (**süvâri**) talimi fenn-i harb itmek üzere iş bu nizâma idhâl ve harb u cihâda müteallik olan bi'l-cümle levâzımın râbıta-i müstahseneye bend ve tevsîk-i tedâbiri ikmâl olunarak bir vech ile hüsn-ü rabt u nizâmı bulmuştu ki, ashâb-ı ferâset ve zekâ ve erbâb-ı insâf ve nehâ i'ndlerinde ve be tahsîs-i düvel-i nasâra beynlerinde be ğâyet pesendîde ve makbûl olmuş idi. Ancak:

Beyt

Fesâd olsa esâsında binânın payidâr olmaz

Nice mismâr-ı himmet sarf olursa üstüvâr olmaz.

Mezâyâsını musaddak bu maddenin dahi sûreti râbıtası fesaddan hâli olmaması esas rabıtasının indirâsını icâb eyledi. [**Varak 9**] Şöyle ki; hükm-i evri-i heft iklîm olan pâdişâhân-ı sâhib-u dîhîm, sebeb-i te'yid-i dîn-i kadim ve bâis-i te'yid-i devlet-i ebed müstedim olacak. Bu makule emr-i azîmin inhirâf kerde-i râhı sakîm ve teveccüh-numâ-yı meslek-i müstakim olacak tarîk-i sehli's-sülûke idrâcına idâde-i fikr-i selîm etmek, müktezâ-yı resm-i resîm iken, hazret-i şehriyâr-ı kavî-miknet, meftûru fitrat-ı zerâfet ve mahmûr-ı hamîr-i dirâyet olmağın, vükelâ-yı devlet ve kurenâ-yı saltanatlarının derece-i efkâr ve rütbe-i şuur ve âsârlerin keşîde-i mîzân-insâf ve sencide-i mi'yâr-ma'delet ittisâf iderek, cümlesinin haysiyet-i zâtiye ve kâbiliyet-i zemâniyelerin zâhire çıkarûb,

65 Nizâm-ı Cedîd: Osmanlı Devleti'nde III. Selim zamanında askerlik ve idare sahasındaki gerilik ve düzensizliklerine bir çare olmak üzere ileri bir düzen kurma hususundaki ıslahat teşebbüs ve hareketleri için kullanılan bir tabir ve bu maksatla meydana getirilip de, Avrupa usulünde yetiştirilmek istenilen talimli askerlere verilen addır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Nizâm-ı Cedîd", DİA., C. XXXIII, İstanbul, 2007, s. 175-178; M. Tayyib Gökbilgin, "Nizâm-ı Cedîd", İA., C. XIV, MEB. Bas., İstanbul, 1993, s. 309-318; Niyazi Akşit, A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi, Serhat Dağıtım, İstanbul, trz., s. 818.)

ona göre her birinin havsale-i liyâkat ve ehliyetlerine gencîde olacak hizemâtın kendülerüne ihâlesini mülâhaza ve:

Beyt

Zâde-i tabı‘ edermiş îmâ

Herkesin rütbe-i isti‘dâdın.

Neşide-i hakâyık neticesin mütela birle, nizâmât-ı mezkûrenin teyid-i esâs rabitası içün ol güruh-i bâhir’üş-şükûhu lâyiha takdîmine me’zûn buyurdular ve iş bu lâyiha takdîmi irâdesinden murâd-ı şahâneleri dahi hem ashâb-ı levâyih-ı mertebe-i ist’idâdlarına müvâzi hizâmâtta istihdâm ve hem dest-i ber-balâ-yı dest-est tâ be arş mislü meşhuru iktizasınca takdîm olunan lâyihalarda dîn u Devlet-i Aliye’ye nef’i âmm, tedâbîr vukûunda icrâsına ikdâm olunarak bu devlet-i kavi şavketin te’yidine rûy-i ihtimâm **[Varak 10]** gösterilmek sûreti idi. Mea hazâ “*ve şâvirhüm fî’l-emr*”⁶⁶ hadisi hikmet tahdîsi medlûlünce takdîm-i lâyiha irâdesi bir emri müstehak ise de harim-i saltanat-ı **[aliyyeye]** kesb-i takarrub idenler bu mâdde-i tervîc-i pâzâr-ı mefsedetlerine zerîa-yı kavviyye ittihâzıyla giderek takdîm olunan lahiyaları mel‘abe-yi sübyâne döndürüb, herkesin derece-i isti‘dâdı lahiyasından m‘alûm ve rütbe-i idrâk-ı zâde-i tab‘ından meczûm olur imiş. Şayiası efvâhı nâsa ülkâ ve şehriyârı İskender-vakâr dahi **[yine]** irtibâyâ düşürüb lahiyalarda hasbe’l-beşeriye muhâlif mizâc-ı tâc-dâri olacak tedâbîr-i nâdirest. Zuhûrunda envâ‘ı hiyel u letâyif rubiyâne **[ihtirâ]** ile cihândâr-ı behrâm-ı iktidar hazretlerini **[mecbûru]** kahkaha-i istihzâ eylemelerinden nâşi, ana bigân saltanat-ı seniyeden olan ebnâ-i zamân ve erbâb-ı şuûr u iz‘ân-ı kazıyyeye kesb u ıttılâ‘u ikân edûb, nâçar ol güruhun muvâfık-i meşrepleri olan gerive-i sa‘bu’s-sulûke pûyân ve bu vesîle ile asâkir-i cedîdeden Yeniçeri neferâtıyla beyinlerine mu‘âdân ve mübâyanet-i külliye teryâya⁶⁷ **[cereyân]** itmeğin, nihayet feğğa sureti inkırâz-ı devlet-i Osmâniyân elem-i fûrûz-i hâtır-ı alemiyân olmak derecelerine takarrüb etti. Ancak bu Devlet-i Aliyye “...velekad ketebnâ fî’z-Zebûri min ba’di’z-Zikri enne’l-arde yerisuhâ ibâdiye’s-Sâlihûn”⁶⁸ ayet-i kerimesiyle mevsûf olan **[Varak 11]** saltanat-ı

66 Âli İmrân Sûresi (3/159): “İş konusunda onlarla müşâvere et, iş hakkında onlara danış.”

67 Derkenâr-ı Varak: Çıkagelmek.

68 Enbiyâ Sûresi (21/105): “Andolsun, Zikir’den (Tevrat’tan) sonra Zebûr’da da, -Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır- diye yazmıştık.”

sermediyeden olmağın, ilâ ahiri'l-edvâr-ı evâmir ve nevâh-i ahkâm-ı şarkan ve ğarben müessir etdüğü eltâf-ı hafiye-i ilâhiyeden müsted'âdür.

Netice-i Vekâyi' ve Sebebi Asa'î Zuhur-i Fetret ve Nakzı Ahd-ı Kefere-i Moskov

Devlet-i Aliye-i ebedi'd-devâm öteden berû re'yinde müstakil ve idâresinde müstebid bir saltanat-ı kavi-i şevket ebed-i kıyâm ise dahi, Fransa cumhurunun iki yüz on üç⁶⁹ (1798) senesinde bağteten nakz-ı ahd ile ülkâ-yı vasî'ü'l-ircâsı Mısıryeyi istîlâsı ve cumhuru mesfûr hil-i harbiye ve desâyis-i şeytâniyede [**'acibede**] yed-i tulâsı hasebiyle Fransalının hasm-ı kavi ve 'adüvvi-i hakîkisi olan İngiltere ve Rusya devletleri, Fransa aleyhinde Devlet-i Aliye-i Osmaniye ile akd u peyvend ittifâkı ricâ edûb, haseb'il-hâl cânib-i satvet, menâkıb-ı saltanat-ı seniyeden iltimaslarına ru'-yi müsaade gösterilmek iktizâ-i vakte evfâk ve ahrâ görünmegin, Fransalunun kahr u müdâfaaları emrinde [**üzere**] müttehid ve yek vücud olmak üzere İngilterelu ile te'kid-i mebânî 'i müsâlemet ve Rusyalı ile dahi tecdîd-i esâs-ı sulh ve muâhedet olunmuş idi. Ba'd el-iltiyâvâtı Fransalu musâlahası pezîr-i fitne-i sûret-i vücûd ve şurût-i tahliye üzere Kahire-i Mısır, nâdiret'ül-asrın nez'î ve istihlâsı madde-i hayriyesi mir'ât-ı husûlde cilve-numûd olmuş ise de mukaddemâ saltanat-ı seniye ile İngiltere ve Rusya devletleri beyinlerinde rabıta gir olan şerâit-i yek ciheti ve muvafakât-ı bâki ve devleteyn-i merkûmeteyn dahi bu madde sebebiyle beyne'd-düvel müftehir ve mübâhi olûb [**Varak 12**] mea hâzâ Fransa Kralı mesâbesinde olan [**Napolyon**] Bonaparta nâm (**Leîn**) kesb-i (**kemâl-ı**) kuvvet ve istihsâl-ı fart-ı miknet itmiş iken beyn'ed-düvel kendüye kral denmediğinden Devlet-i Aliye ve düvel-i nasârâya imparatorluğunu tasdîk ettirmek dâ'iyesine düşerek, İngiltere ve Rusyaludan maâda düvel-i nasârânın cümlesine harben ve ğâliben imparatorluğunu tastîk ettirdiğünden gayri o makule devletleri (**beyâğ-ı**) taht-ı raîyeti hükmüne idhâl ve ol vech ile emel ve maksûdunu istihsâl etmegin, Rusyalı üzerine dahi i'lân-ı harb ve peykâr u beyâna ve tarîf-i bâisi tafsîl olacak vech ile sûret-i haktan gelerek Devlet-i Aliye'yi de Rusya seferine icbâr idecek mukaddemât temhîdine ictisâra [**ibtidâr eyledi**] başladı. Egerçi tarafı Devlet-i Aliye'den bî-teraflik meslegi ihtiyâr ve Fransa ve Rusyalu tarafına muâmelât-ı

69 Derkenâr-ı Varak: 1213 İstîlâ-i Fransa li Mısır.

rişhânde⁷⁰ izhâr olunarak iki tarafın kullanılması usûlüne sarf-ı fikr-i rakîk ve mesfûr **[müşârun ileyh]** Bonaparta haseb'ül-hâl imparatorluğu zîr-i kelîm-i huffâdan tasdîk olındı. Lakin Rusyalunun fi'l-asl dimâğî fesâtda olarak bir taraftan reâya-yı Devlet-i Aliye'den olan Sırpluyı tahrîk ve dâire-i itâattan tefkîk ile meşğûl olmağın, bu kere imparatorluk tasdîk ve Fransalunun Devlet-i Aliye'ye olan tekîfât maddelerini ve saltanat-ı seniye'nin ihtiyâr eylediği usûl-u istihbâr ile tedârikât-ı harbiye istihzâdına şurû' ve ibtidâr edûb Rusyalunun iş bu vaz'u hareketini hayr-hevâhân-ı devlet ve atâbekân-ı saltanatı **[Varak 13]** tashîh ve tahkîk etmeleriyle cümlesi baş başa verûb a'mâl-ı ârâ-yı vesîka eylediler. Nihâyet tedbîr ve sûret-i re'yi isâbet-pezîrleri iki taraf kavvâlâniyle seriğ sûrette nâçâr Fransalı ile akd-ı peyvend muvâfakat ve Rusyalu ile fesh-i şerâit-i muâhedet olunmak sûretini müntec oldı. Lakin nakd-i ahd-i şâemetinden hâsıl olan asâr-ı edbâr-ı mesbût-ı sahâyif-i rûz-kâr olduğına mebnî atâbekân-ı Devlet-i Aliye lâiyh-ı hâtır-ı sadâkat muzâhirleri olan tedâbîr-i huzûr-i humâyûna arz eylemeleri zemininde nutk-ı humâyûn-ı şâhâne sunûh eylediğine mebnî herkes levâyih-i hâliyeden istidlâl eylediği suret u halât-ı lâyiha olmak üzere kaleme alûb cümlesi birden rikâb-ı kamer-tâb-ı hürevâneye takdîm olunmuş idi. Cümleden kethüdâ-yı sadr-ı âli İbrâhîm Nesîm Efendi'nin lâhiyası ki asâkir-i şâhâne bâşbûğî olan hâlen Karaman vâlisi Vezîr Kâdı Abdurrahman Pâşâ bir vâfir askeriyle Rumili'ye imrâr olunûb zâhiren Sırplu aleyhine olarak kırk-elli bin askerden ibâret bir orducuk tertîb ve Sofya veyâhûd Edirne'de ikâmeti tasvîb olunarak eğer Moskovlu nakd-i ahd ile kilâ'i hâkâniyeye tasallut ider ise Devlet-i Aliye ordusu hâzır bulunûb müdâfaâsına sarf-ı iktidâr ider. Ve eğer Fransalı Devlet-i Aliye'nin tesyîbinden bahs iderek yine hayr-hevâhlık sûretini işrâb ider ise saltanat-ı seniye'nin kuvvet-i kemâlde der düvel-i nasâra aleyhine olmayarak reâya mekûlesi olan Sırplu üzerine ednâ himmetle bu kadar muallim askerle bir ordu tertîb eyledi. İktizâ ederse Rusyalunun müdâfaâsı dahi kâbildir cevâbı verilür ve eğer bu iki sûrete de ihtiyâç mes etmez ise madem ki Devlet-i Aliye **[Varak 14]** reâyası olan Sırplu tuğyân eyledi. Tertîb-i zâhir üzere iş bu tedârikât Sırplu üzerine i'mâl olunûb hem ol gürûh-u **[mekrûhtan]** ahz-sâr olunur ve hem düvel-i nasâra meyânında ez ser-nûşân ve şöhret-i mûcib olur. Maddeleri tafsilatından ibârettir. İş bu lâyiha nezd-i kerâmet vefr-i şâhânede rehîn-i istihsân olmağın, icrâ-yı muktezâ-yı **[nizâmına]** şurû'u olunarak ol bâbda asâkir-i şâhâne bâşbûğî müşârun ileyh

70 Derkenâr-ı Varak: Birinin sakalına gülmek.

Abdurrahman Pâşâ'ya irsâl u misâl u lâzim'ül-imtisâl olunarak, neferât-ı vâfiye istishâbıyla Rûmili'ye murûr irâdesi tansîs olındı.

Beyt

Bâtıl hemîşe bâtl u beyhüdedür velî

Müşkîl budur ki sûret-i haktan zuhûr ide.

Misâli üzere ol-vakt sadr-ı a'zâm bulunan Hâfız İsmâîl Pâşâ i'mâlî letâif'ül-hîle ibtidâr eyledi. Şöyle ki müşârun ileyh devlet-i dünyeviyeye râğib ve semt-i teferrüde zâhib bir zât-ı kesîr'ül-me'reb olmağın, râiye-i muhâfaza-i mesned-i râh-ı şûudîn mensesid iderek “*el-Fitnetü nâîmetiün lü'ine (la'anallahu) men enkazahâ.*”⁷¹ Mazmun-ı icâz-numûnını mülâhaza idemeyûb, îkâz-ı nâime-i fitneye şevk ve hevâhiş-i mümted olmağın, bir müddetten berû Rusçuk'da teferrüd ve hıttâ-i Rûmili'yi kabza-i tasarrufuna almak sûretine tehâlik ve tecellüd iden Tirsinikli oğlu İsmail nâm-ı nemek-i behrâma hayr-hevâhlık yüzünden adam irsâlıyla ittîfâk ve dâire-i saltanat-ı seniyyede kesb-i nüfûz itmiş olan ricâlin ifnâ-yı vücûtlarıyla güyâ erkân-ı saltanat-ı seniyyeye iştirâken nizâm virmek maddesinde [Varak 15] akd-i peyvend-i misâk eyledi. Merkûm Tirsinikli oğlu dahi Rûmili müteayyinânını idlâl ve merkez-i itâatten adullerine sa'yü bî ihmâl idûb, Rûmili ağâvâtı ise her birerleri birer memleketi zabt ile istedikleri gibi alûb-satmağı pîşe edinmiş olmalarıyla iş bu asâkir-i şâhânenin Rûmili'ye imrârından cümlesi mukaşşaar⁷² iken sadr-ı a'zam müşârun ileyh İsmâîl Pâşâ'nın tahrik ve iğvasıyla Tirsinikli [oğlu] merkûmun vâki olan ifsâdı o makule müteayyinânı gereği gibi mütevehhiş ve müteşeiir⁷³ etmeğın, cümlesi birden iş'âl-ı nâire-i fitneye sarf u cehd ve takat u bezl-i mukadderet eylediler. Mea hazâ ki cennet mekân Sultân Hamîd Hân hazretleri ekber-i evlâdı şehzâde-i civân-baht Sultân Mustafâ'yı⁷⁴ kalîl'ül-fikret hazretleri saltanata

71 Hadis-i Şerif: “Fitne uykudadır. Onu uyandırana lanet olsun.”

72 Derkenâr-ı Varak: Kabuğu yarılmış ve soyulmuş olan.

73 Derkenâr-ı Varak: Saçlı ve kıllı olmak.

74 Sultan IV. Mustafa (1807-1808): 28 Şaban 1193'te (8 Eylül 1779) İstanbul'da doğdu. Babası I. Abdülhamid, annesi Ayşe Sîneperver Sultan'dır. III. Selim tarafından girilen düzenlemelerin sonuçsuz kalması ve III. Selim'in tahttan indirilmesinden sonra padişah olmuştur. IV. Mustafa'nın saltanatı, kısa zamanda Selim'in tahttan indirilmesine, pişmanlık duyulmasına yol açacak kadar büyük bir kargaşa, asayişsizlik, devlet yapısındaki çözülme ve nihayet reform ve karşıtları arasındaki amansız mücadeleler içinde geçti. Saltanat süresi çok kısa olup yalnızca 1 yıl 2 ay bu görevi sürdürmüştür. 1808 yılında öldürülmüş cenazesi babası I. Abdülhamid'in türbesine gömülmüştür. (Kemal Beydilli, “Mustafa IV”, DİA., C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 283-285; M. Cavid Baysun,

kemâl-ı derece-i (**مرتبه**) harîs ve is'âr-ı hırs vâzî rütbe-i nihâyette rahîs olmağın, iş bu Rûmili fesâdının mukaddeme-i husûl-i âmâl ittüğüne itikâd ve sadr-ı a'zam müşârun ileyh ile ittihâd eyledikten kati nazar-ı ba'zı sû-i kurânası tavassutuyla hilâf- girândan bulunan mevâlî u ricâl ve hafif'üz-zihn olan ocaklu-yı zîr-i perde-i huffâdan dâire-i ittifâkına idhâl ve cümlesini kendüyle yek hesim ve yek vücûd olmak menzilesine îsâl eyledi. Eğerçi şehzade-i müşârun ileyh iş bu vaz'ı takât-fersâsı nezd-i şevket-i vefr-i şâhânede ve cümle-i ricâlî Devlet-i Aliye indinde vâsıl-ı derec-i berâhin olmuş ise de **[Varak 16]** mizâc-ı şehzâde-i müşârun ileyh 'indi tâc-dârîde mazbût ve killet-i zihn u idrâkı, mevki-i subûta merbût olûb, hatta mukaddemce dâire-i itâattan dû-gerdân ve gerîve-i su'b'üs-sülûk-i isyânda pûyân olan Trabzon vâlisi esbâk Tayyâr bed-tebâre sebeb-i müstakil-i tuğyân oldığı kendünün ve ba'zı tarafgirlerinin ele geçen kâğıtlarından nu-mâyân olmuş iken, Cenâb-ı Şevket-meâb tâc-dârı izhâr-ı 'unf-u ğadab değil, tarafgirlerine bile 'azv-i mâdde-i sebep etmeyerek halka-i bâb-ı tevekküle i'tisâm ve zimâm-ı umûrlerin teslîm-i pür kudret-i Cenâb'ül-Melik'ül-allâm buyurmuş olduklarından bu babda dahi ihtiyâr-ı sükût ve bil-cümle hayr-hevâhân saltanatların cühûd eylediler. Çün bu hâl ile asâkir-i şâhâne başbûğı müşârun ileyh Abdurrahmân Paşa İstanbul'da çit olmaksızın yer götürmez asker ile Rumili'ye geçûb 'âzim-i semt-i maksûd olmuş ise de sadr-ı a'zam müşârun ileyhin iğvasıyla Rumililerde râste-i sedd-i mümânaat olarak tarafeynden muhârebe ve mukâtele sûretlerine teşebbüs olındı. Lakin pâdişâh-ı dârâ-derbân-ı Sultân Selîm Hân kemâl-i hilm-u irfân ile mutehallik bir şehriyâr m'adelet-nişân olmağın, iş bu ateş-i fesâdın suhûletle intifâsını murâd ve sûret-i maksûdını dergâh-ı kâd'il-hâcâta beyân ve îrâd itmiş olduğına mebnî nemrûd-ı bed-bûdi ber-pişşe-i nâcîz-i meâdâtiyle îsâl-ı ateşgede-i bi'se'l-karâr iden Cenâb-ı **[Varak 17]** Müntakim ve kakhâr Tirsiniklioğlu şöhretiyle maruf olan hâin-i merkûmun cân-ı habîsini yine kendi tab'asından Mustafâ nâm merd-i nîkû encâmın darb-u dâne-i tûfengiyle i'zâm-ı dâr'ul-bevvâr idûb, müte'ayyinân-ı merkûmenin unûf-ı nuhutları münkesir ve asâkir-i şâhâneye sedd-i mümânaat olmakta 'âdem-i iktidârları zâhir olmuş ise de hazreti cihândâr-ı deryâ-dil kemâl-i hilm-u tenni ile meftûr bir pâdişâh-ı 'adîm'ül-muâdil olûb, beyhûde kân dökülmek ve bu kadar nisvân ve sibyan ayaklar altında kalmak meşreb-i adâlet-i şâhânelerine muvâfık gelmediğinden başka nezâket ve veft u hâl alâ vefk'il-âmâl muhârebe ve mukâtele maddelerini iptal itmegin, kethüdâ-i sadr-i âli İbrâhîm Nesîm Efendi'nin irâe ve ârâsıyla sadr-ı a'zam müşârun ileyh mesnedinden

“Mustafa IV”, İA., C. VIII, İstanbul, 1960, s. 708-714.)

azl ve tenzîl ve Sâkız Cezîresi'ne nefiyle tenkîl ve meşîhat-i İslâmiyye ve sadâret-i uz mâ kethüdâlığı ve şikk-ı evvel ve sâni defterdârlıkları ve sadr-ı a'zam müşârun ileyh dâmâdı olmak sebebiyle hâssa bostancı bâşılığı âhirlerine nakil ve tahvîl olunarak, asâkir-i şâhâne gerû Âsitâne'ye celb ve müşârun ileyh Abdurrahmân Paşa dahi yine semt-i kadîmine irca' ve Rumili'ye rû-i 'afüvv izhâr [**Varak 18**] olunmuş idi. Lakin şehzâde-i müşârun ileyh bu kerre dahi [**vefk**]-i feleğîn bir aks-ı deverânından müteellim ve husûl-u maksûd çâresini istihsâle vakf-ı nakdine-i hayât ile müteselli ve mütênâ'im olur idi. Çün bu hâl ile bir iki mâh-ı [**müddet**] dahi murûr eyledi. Vakta ki nakd-i uhde-i müttehi olan Moskov (**Rusya devleti**) keferesi iki yüz yirmi bir senesi Mâh-ı Ramazân-ı Şerîf evâilinde (12-21 Kasım 1806) serhirân-ı hâkâniyeyi muhâfaza ceyyiden hâli bulûb, dostluk yüzünden def'aten hücum ile Hotîn ve Kilî ve Akkermân ve Bender kal'alalarını Yâş ve Bükreş memleketlerini bağteten zabt ve istilâ eylediği haberleri tevârüd etmeğîn, merkûm Tirsiniklioğlunun cânşîni olan Mustafâ Alemdâr'ın te'lif ve taltîfi husûsu farz mesâbesine irişti. Kefere-i mesfûrenin (**Rusyalunun**) matmah-ı nazarları İsmail kal'ası olûb meâzallahu teâlâ kala-i mezbûreyi dahi düşmen-i dîni istilâdan sonra Tuna'nın öte yakasını kabza-i tasarrufuna alûb; câpişke ideceği ve bu (**cihetle**) takrîbi Moskovlu üzerine taraf-ı Devlet-i Aliye'den kaviyy'ül-iktidâr bir vezîrin serasker-i nasb-ı lâzımeden idüğü zâhir ise de, tez elden o makûle vezîrin vücûdu mefkûd u zi mevcûd olsa bile enva-u kıl u kâl tekevvüni meczûm olduğu bedîh u rû numûd [**Varak 19**] olmağîn, mütâla'ât-i durâdur ile mûmâ ileyh Mustafâ Alemdâr'a Silistre mansıbıyla rütbe-i vâlâ-yı vezâreti ihsân ve müdâfa-i 'adâ-yı din emrinde izhâr-ı salâbete dikkat eylemesi emr u fermân buyruldu. Müşârun ileyh Alemdâr Mustafâ Paşa her ne kadar Silistre eyâletiyle Tuna boyuna serasker nasb olunmuş ise de yalnız müşârun ileyh'in seraskerliğiyle müdâfa-i 'adâ-yı din kâbil olamayacağından ittifâk-ı arâ-yı erbâb-ı şûrâ ile livâ-yı saâdet ihtiva-yı nebeviyenin 'adâ-yı din üzerine ihrâcına karâr verilerek Dersaâdet'te mukîm Moskov elçisi tard u def' ve tevcihât-ı hümâyun vuku'ıyla menâsıb-ı devlet-i aliye mutasarrıflarının rikâblü ve orduları tefrîk olunduktan sonra tehiyye-i levâzım-ı seferiyyeye kûşîş ve ihtimâm gösterildi. Ânifen beyân olunduğu üzere devlet-i aliyenin mukaddema Fransalu aleyhine olarak Rusyalu ve İngilterelu ile beyinlerinde münakid olan ittifâk bâkî olûb, bu defa Rusyalu ile fesh-i sulh olunduğına mebnî İngilterelu dahi bu mâddeyi nakz-i ahde ser-rişte 'addiyle İngiltere elçisi [**Leîn**] Dersaâdet'te kâin tüccar ve tebaâsına ahz-u i'tâların kat' ittirüb, cümlesini maiyetine bil-istishâb Kurşunlu mahzen pîşgâhında lenker-endâz olan

seffînelerine leylen rukûb ile baġteten bahr-i seffîde hurûca ŧitâb eylediler. Çün İngiltere elçisinin bu vaz'-i nâdir-i beraber-i izhân-ı hayr-hevâhân, saltanat-ı seniye-yi tahdîş ederek Bahr-i Sefîd Boġazı'nın⁷⁵ takviyyet ve tahkîmi lâzım gelmeġin, [Varak 20] Kaymakâm-ı Rikâb-u Humâyûn esbâk Ebubekir Paŧa boġaz seraskeri nasb ve defterdâr-ı ŧikk-ı sâni sâbık Seyyid Feyzullah Efendi boġaz-ı mezkûrun takviyyet ve tahkîmi ve mevâzi-i lâzimeye tabyalar inŧâ ve top kundâkları tamiri emrine memur ve tayin kılınûb, Kapûdân-ı deryâ vezîr Sâlih Paŧa dahi inŧâ olunan tabyaları muâyene etmek üzere boġaz cânibine tesyîr kılındı.

Tefvîz-i Hatib Kaymakâm Be Mutasarrıf-ı Livâ-yı Selânik⁷⁶

Ordu-yu Humâyûn'un dūŧman üzerine hareket ve azîmeti muhakkak olduġuna mebnî Rikâb-ı Humâyûn'da emânet-i kübra kaymakâmının haysiyet-i zâtiye ve kâbiliyet-i zamâniye ile emsalinden bil-istisnâ memduh'ül-inhâ olan bir zât-ı mücerreb'ül-etvâra ihâlesi lâzime-i vakt-u maslahattan iken “İzâ câel-kazâ amiy'el-basar”⁷⁷ fehvâsı üzere bir müddetten beru ve kendi kesb-i yediyle feleġin çile-i saht-ı küŧâdesinden olarak muktezâ-yı kadr-i fikr etmeksizin çektiġi âlâm ve ızdırâbı atâbegân erkân-ı saltanatın kast u ihtiyârlarını azv ile murâkıb-ı ricâl-ı devlet-i aliyeye hisâm-ı ‘adâvet ve intikâmı ser tîz ve keskîn ve enbân-ı çerk egîn-i kînesîn hakk-ı cenâb-ı zillullâhîde kâzurât önünde bûyi ŧekâvet u kîn ile imlâ u neŧhîn etmiŧ olan Selânik Mutasarrıfı Mûsa Paŧa'dan sadâkat ve istikâmet me‘mûlile hatb-u cesîm-i kaymakâmiye intihâb ve tarafına davetçi tesrâb olundu.

Murûr-i Donanma-yı İngiliz Ez Boġaz-ı Bahr-i Sefîd ve Vurûd-ŧide be-Halîc-i Konstantiniye

[Varak 21]⁷⁸ Ezîn-i cenâb-ı İngiltere elçisi mestûr [muma ileyh] Bahr-i Sefîd'de olan İngiliz teknelerini maiyetine celb ile boġaz-ı mezkûre gelûb Karadeniz'e

75 Bahr-i Sefîd Boġazı: Osmanlı döneminde Çanakkale Boġazı için kullanılmıŧtır. Bahr-i Sefîd ise Akdeniz için kullanılmıŧtır. (Bkz. Ahmet Lûtfî Efendi, age., Haz. M. Münir Aktepe, C. X, TTK. Yay., Ankara, 1988, s. 61.)

76 Derkenâr-ı Varak: Köse Musa Paŧa.

77 Arap Atasözü: “Kaza gelince göz kör olur.”

78 Her ne kadar müellif tarafından 21 ve 22. varak numaraları orijinal nüshada verilmemiŧse de müellifin takip ettiġi varak numaraları esas alınarak metin transkripsiyonuna devam edilmiŧtir.

Moskovlû imdâdına varmak üzere boğazdan geçeceğini kapûtân-ı müşârun ileyh ve mûmâ ileyh Feyzullah Efendi'ye ihbâr ve müşâd ve mûmâ ileyhima dahi rû-yi mumâne'at izhâr iderek tarafeynden bâis-i tafsîl olur. güft u şenîd vukuundan sonra mesfurlar **[İngilizler]** iki yüz yirmi bir Zilhicce'sinin onuncu (18 Şubat 1807) yevm'ül-îd uzhâde herkes sahr-ı câmi-i şerîfde iken iki kıta, üç ambarlı ve sekiz kıta fırkateyn ve iki kıta sağır ve bir kıta bomba tabîr olunur. Sefinelerin yelkenleyûb boğaz-ı mezkûrdan duhûl eyledikleri anda keyfiyyet şuyû' bularak cümle halk camiden hurûc ile kalelerden top endâhtîyle müdafaalarına igdâm olunmuş ise de mesfûrlar **[İngilizler]** öteden beri icrâsında mâhir oldukları ateş-bâzlık sanatında yed-i tulaların izhâr iderek boğaz-ı mezkûr ol vech ile murûr eylediklerinden ğayri Nara Burnu ve Giz Burnu ve Soğanlık pîşgâhında lenker-endâz olan dört kıta Donanma-yı Humâyûn sefâyinini îd-i Şerîf sebebiyle neferâtta hâli bulmağın, ihrâk-ı binnâr eyledikleri ihbâr-ı mudhişesi îd-i mezkûrun üçüncü (**Cuma**) günü Kapûdân Paşa tarafından vürûd itmek mülâyesesiyle derhal akd-i Meclis-i Şûrâ olunarak **[ile]** suğûr-i dar'ül-hilâfet'il-aliyenin sâhil tarafına tabyalar inşâsı içün Reîs'ül-Küttâb Galib Efendi Ahurkapu'ya ve defterdâr Osmân **[Varak 22]** Efendi Çatladıkapa'ya ve kethüdâ-yı sadr-ı âli sâbık İbrâhim Nesîm Efendi Kumkapı'ya ve Râmiz Efendi Yenikapı'ya ve Ahmed Azîz Efendi Dâvud Paşa İskeleyi'ne ve defterdâr-ı esbak Hasan Tahsîn Efendi Samatya kapusuna ve hubûbât nâzırı el-hâc Mustafâ Efendi Yedikule'ye ve Bâruthâne nâzırı Ragıb Efendi ve bundan akdem rûtbe-i vâlâ-yı vezaretle Ordu-yu Humâyûn Çerhacîsi tayîn olunan Ali Paşa Bâruthânelere ve defterdâr sâbık Mustafâ Reşîd Efendi Üsküdar'da vâki Harem İskeleyi ve Kadı Karîye'si ve Fenerbahçe'si semtlerine memur ve tâyin kılındığını müteakib bundan akdem Rikâb-u Humâyûn kaymakâmlığına davet olunmuş olan müşârun ileyh Musa Paşa kemâl-ı yemn-i kudûm ile vürûd itmiş olmağın mûmâ ileyh Mustafâ Reşîd Efendi'nin memuriyeti Yalıköşkü ve Topkapu vesâir suğûr-ı Saray-ı Hümayun'un sâhil taraflarına tahvîl ile Üsküdar semtine müşârun ileyh Musa Paşa tayîn olunarak, bâruthâneler ve Yedikule'den **[Bahçe Kapusu'nda]** çöplük tabîr olunur mahalle kadar ve Kurşunlu mahzen ve Tophâne ve yukarı boğaz içine doğru Halîc-i Konstantiniye'nin Anadolu ve Rumili sâhilleriyle bahr-i Siyâh Boğaz'ında vaki kal'alara değin muahâl-ı mukteziyede bir iki gün zarfında metîn ve müstahkem sept urîlu mükemmel tabyeler inşâ ve cem'î levâzımıyla beş altı yüz ve belki daha ziyade toplar vaz' ve Topçu ve Yeniçeri ortaları tayîn olunarak gereği gibi istihkâm verildi. İngilterelünün sefâyin-i menhûsesi ise **[Varak 23]** yevm-u mezkûrda kabl'el-ğurûb Yedikule açıklarına gelûb,

Âsitane-i saâdet iskelelerinde olan kesret-i neferât ve levâzımât-ı ayîne ile uzaktan muâyene birle, Kızıl adalar pîşgâhında lenker-endâz olduklarının ferdâsı dergâh-ı âliye⁷⁹ Kapıcı başlarından Seydî Ali Bey bâşbûğluğuyla düşman **[sefâyini]** üzerine çıkarılmak üzere Tersâne-i Âmire’de mevcûd Donanma-yı Humâyûn sefâyininden iki üç ambarlı ve çend kıt’a Fırkateyn-i Humâyûn ve Korvet ve Berîk sefîneleri ve yirmiden ziyade filika ve yüzden mütecâviz sandallar Beşiktâş pîşgâhına ihrâc ve mükemmel top ve edevât-ı sâirleri tanzîm ve Yeniçeri dilâverlerinden beher bayrağı ellişer nefer olmak üzere yüz elli bayrak küşâd ve on ikişer akçe yevmiye ile yedi bin beş yüz nefer dalkılıç tahrîr ve tekmîl olmak üzere iken Kapûdân-ı Deryâ Sâlih Paşa berren boğazdan menzil ile Deryâr-ı Şevket-Karâr’a vâsıl olmağın, ba’zı esbâba mebnî bilâ mûcib mansıbından azl ve beyne’n-nâs fenni deryâda mahâret-u kemâl-i şiddet ve salâyetle iştihârına mebnî mukaddemce Donanma-yı Hümâyûn bâşbûğu tayîn olunan Seydî Ali Bey deryâ kapudanlığına nakli ile selef-i müşârun ileyh Tekfûr Dağı’nda ikâmete memur kılındı. İngiltere sefâyininin boğazdan murûru ol havâlinin takviyyetine memur şikk-ı sâni **(Defterdâr-ı)** sâbık Devvât-ı güzel Feyzullah Efendi’nin ağmâz ve rehâvetine haml ile boğaz-ı mezkûrun tahkîmi emrine müşârun ileyh Çerhacı **[Varak 24]** Ali Paşa ve Dâvud Paşa İskeleyi’nde olan Ahmed Azîz Efendi ve dergâh-ı âli kapucı başlarından Emti’a Gümrüğü Emîni Hasan Ağa ve Baş Bakıkulı Şirîn-zâde Esad Bey ve Yeniçeri kâtibi Rüşdü Efendi ve Karamürsel Ayân-ı İznikî Osmân Bey tayîn kılınarak acâleten sevb-i memuriyetlerine tasyîr ve Azîz Efendi’den münhal olan Dâvud Paşa İskeleyi tarsîn-i Selîm Sâbit Efendi’ye tafvîz olundu. Düşmen sefâyininin bu vech ile makarr-ı saltanata duhûli, Devlet-i Aliye’yi mutehayyir îtmegîn civarda vâki kazâlar müteayyinânına haberler neşr ile Şîle Serdâr’ı Uzun Hasan ve İznik Ayânı Mustafa Bey ve Adapazarı Ayânı Kara Osmân ve Gekboza Ayânı Semerci Bayrâkdâr neferât-ı vâfiye ile vesâir civâr kazâlardan dahi asâkir-i külliye Dersaadet’e vurûd itmegîn merkûm Uzun Hasan Donanma-yı Hümâyûn sefâyinine müteayyinân-ı sâir dahi birer mahalle ve be tahsîsi Fenerbahçe’si ve Kâzı Karîyesi ve Harem İskeleyi semtlerine tâyin olundılar. Fenerbahçe’si Sâhil’ine memur neferândan kırk elli kadarı karşı Kınalı Ada’ya geçûb küffâr **(düşmen)** gemilerinden dahi birkaç sandâl su almak için ada-i mezkûre varmalarıyla, asker-i mezkûr derhâl muhârebeye tasaddî birle sekiz on nefer esîr ve beş on kadar kelle ahz eylediklerinden mâada düşman donanması kumandârinin on beş on

79 Dergâh-ı Âli: Osmanlı Devleti’nde hükümdar kapısı veya padişah sarayı karşılığında kullanılmış olan bir tabirdir. (Bkz. Abdülkadir Özcan, “Dergâh-ı Âli”, DİA., C. IX, İstanbul, 1994, s. 174.)

altı yaşında şâbb-i emred oğlu dahi beraber bulunmağın anı dahi ahz-u girift ve huzur-u hümâyuna istâde eylediklerinde, Cenâb-ı Şevket-meâb tâc-dâri guzzât-ı mezkûreyi kırkar altûn bahşiş ve birer çelenk [Varak 25] ihsanıyla taltîf ve isrâ-yı⁸⁰ mesfûre ve kumandâr-ı mesfûrenin (mûmâ ileyhin) oğlunu tersâneye irsâl ile haps ve tevkîf eylediler. El-hâletü hâzihi Donanma-yı Hümayun'un neferât ve kâffe-i levâzımâtı tekmiîl olunarak müteheyî ve amâde olmuş ise dahi âdem-i müsâade-i hevâdan nâşî Sarayburnu'ndan hurûclarına bir vech ile imkân müsâid olmayûb nihâyetinde Mâh-ı Zilhicce'nin yirmi ikinci ve küffâr (düşmen) sefâyininin vurûdunun onuncu pazar günü bir Poyrâz rüzgâr hübübiyle kefer-i mesfûre sefâyini (a'dâ) [menhûselerin] yelkenleyûb ric'at-ı kahkari ile rû-berâ edbâr olduklarını ('avdet etmiş) müteâkiben Donanma-yı Humâyûn sefâyini dahi hurûc etmiş ise de düşman sefâyininin mukaddemce firârı cihetiyle muhârebe maddesi girü kalûb, Sufûn-i Humâyûn ba'zı tekmiîl-i noksân içün Kumkapu açıklarında lenker-endâz satvet oldular. Sefâyin-i a'dâ mukaddem Bahr-i Sefîd Boğazı'ndan bağteten duhullarına mebnî çokluk rahine görmemişler ise de hamdullah'il-melik'il-müteâl 'avdetlerinde dâne-i top-i felek-kûb-i kilel-u buruc ile sürâh sürâh olarak katî vâfir-i kâfir-i (düşmenin) [âzım bi'se'l-masîr] (telef) olması eltâf-ı hafiye-i ilâhiyedendür. İngiliz donanması her ne kadar hâiben avdet etmiş ise de mekr ve desâislerinden bir an zuhul ve gaflet câiz olmayûb, 'ale'd-devâm levâzım-ı tahaffuziyenin icrâsı farızadan olmağın bundan akdem Edirne'de mukîm iken bu esnada Dersaâdet'e gelmiş bulunan sekbân başı esbak Çelebi Mustafa Paşa'ya rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Bahr-i Sefîd Boğazı seraskerliği tevcih olunarak, sevb-i memuriyetine tersîl olundu. Bahr-i Sefîd Boğazı'nın tahkîmi mühim olduğu misillü Bahr-i Siyâh Boğazı'nın dahi takviyyet ve tarsiyyeti vâcib ve lâzım olmağın Boğaz-ı Bahr-i Siyâh'ın [Varak 26] istihkâmâtı husûsuna Reîs'ül-küttâb esbâk Mehmed Râif Efendi memur ve tayîn ve lede'l-hâce muhârebeye müheyyâ bulunmak üzere asâkir-i şâhânedan birkaç bin nefer dilâverin boğaz-ı mezkûr kılâ-ı hâricinde çâdırlar ile ikâmet itmek üzere memuriyetleri tebyîn olundu.

Hareket-i Ordu-yu Hümayun Ez Âsitâne-i Saâdet

80 Derkenâr-ı Varak: İsrâ-yı merkût ve kumandârzâdenin el altından yine seffînelerine iâde olundukları rivayet-i sahîhiden olduğundan buraya tahrîr ve işârâtı münasîb görülmüştür.

Ordu-yu Humâyûn evâsit-i Mâh-ı Zilhicce-i Şerîfe'de Dersaâdet'ten hareket edecek iken, İngilterelü ğâilesi te'hîrini mûcib olarak iki yüz yirmi iki senesi Muharrem'ül-Harâmı (11 Mart-9 Nisan 1807) erişti. Mâh-ı mezbûrun on dördüncü Pazartesi günü Yeniçeri ve on yedinci Perşembe günü Cebeci ve Topçu Orduları hurucundan sonra mâh-ı mezbûrun yirminci Pazar günü livâ-yı saâdetten ihtivâ-yı Nebevî sayesinde Sadr-ı a'zam ve Serdâr-ı Ekrem Hilmî İbrâhîm Paşa alay-ı valâ irâc iderek, Dersaâdet'den hareket ve sahra-yı Dâvud Paşa da nasb-u hiyam-ı satvet eyledi.

Tertîb-i Alâ-yı Vâlâ-yı Livâ-yı Şerîf

İbtida kılavuz Çavuş Ağa ba'dehu Ases Paşa ve Subaşı ve ba'dehu Tatar Ağa'sı ve neferâtı ve ba'dehu Delil Başı⁸¹ ve Gönüllüyân Ağası⁸² ve neferâtı ve ba'dehu çavuşân-ı Dîvân-u Humâyûn ve ba'dehu ağayân-ı asefî murûrundan sonra sağda Gediklü⁸³ Mütferrikagân çattâl destâr ve kâpût ile musallah olarak ellerinde değnekler ve solda gedüklü (**Ser**) çavuşân yedlerinde topuzlarla ikişer ikişer geçûb verâlarından kâtib ve Emîn gedüklüyân ve Mütferrika Başı Ağa murûr eyledi. Ba'dehu Ayasofya ve Ordu-yu [**Varak 27**] Humâyûn Şeyhi efendileri geçûb ba'dehu ehl-i mansıbdan olan hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn kadısı destâr ve erkânlarıyla yürüyûb; fakat orduya memur olan hâcegân-ı çattâl-destâr ve kapût ve tirkeşleriyle murûr eylediler. Ba'dehu Kapıcı

81 Delil Başı: XV. yy. sonlarında Rumeli'de teşkil olunan hafif süvari askerlerinden oluşan zümrenin adıdır. Başlarına "delilbaşı" denmektedir. Kelimenin aslı "delil" iken halk bunlara sonsuz cesaret ve kahramanlıkları yüzünden "deli" adını takmıştır. Menşeleri hakkında fazla bilgi bulunmayan deliler kendilerini ve ocaklarını Hz Ömer'e nispet ederler. Akıncılar gibi eyalet askeri statüsünde olan ve başlangıçta sadece Rumeli'de ve sınır beyliklerinde kullanılan deliler Türk asıllı olabildikleri gibi Slav, Boşnak, Arnavut, Hırvat ve Sırp gibi yerli halkların; özellikle iri yarı, cesur gençlerinden de seçilebilirlerdi. Zamanla nizamları bozularak halkın ve padişahların başlarına bela olmuşlar bunun üzerine II. Mahmud, süvari Asâkir-i Mansûre'nin teşkilinden sonra merkeziyetçi politikasının bir gereği olarak deli teşkilatını 1829'da lağvetmiştir. (Bkz. Midhat Sertoğlu, "Deli", age, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1986, s. 82; Abdülkadir Özcan, "Deli", DİA., C. IX, İstanbul, 1994, s. 132-135; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Deli", İA., C. III, MEB. Bas., İstanbul, 1963, s. 516-517.)

82 Gönüllüyân Ağası: Eski Türk ve İslam devletlerinde, çeşitli adlar altında yardımcı askerî güç olarak kendi arzularıyla savaşa katılmak üzere orduya gelen grupların varlığı bilinmektedir. Bunlara Osmanlılar zamanında gönüllü veya gönüllüyân denmiş, bu gruplar için özel askerî teşkilat oluşturulmuştur. Osmanlıların ilk askerî güçlerinin önemli bir kısmını ve hatta tamamını gönüllü olarak gelen gruplar oluşturmaktaydı. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Gönüllü", DİA., C. XIV, İstanbul, 1996, s. 152-154.)

83 Gediklü: Osmanlılarda kadro sahibi görevlileri veya herhangi bir mevki ve görevi uzun süre sürdüren kişileri belirtmek için kullanılmış bir tabirdir. (Bkz. Abdülkadir Özcan, "Gedikli", DİA., C. XIII, İstanbul, 1996, s. 548-549.)

başı ağalar ve Mîr-Âlem çattâl-destâr ve erkânlarıyla geçûb ba'dehu Üsküdâr'dan Mekke-i Mükerreme'ye varınca bil-cümle mevâli-i kirâm Küçüktepelü destâr ve erkân samûr kürkleriyle rütbeleri üzere ikişer ikişer geçerek verâlarında Ordu-yu Humâyûn kadısı efendi rütbesiyle murûr eyledi. **(Ba'dehu)** Serdâr-ı Ekrem hazretlerinin ve Kaymakâm Paşa'nın kalkansız yedekleri ve ba'dehu ser bölük-i bevvâbîn Serdâr-ı Ekrem'i ve tuğlar ve bayrâklar ve ba'dehu Muhzır **(ağa)** ortası bayrâğıyla ba'dehu Cenâb-ı Serdâr-ı Ekrem'inin sîm kalkanlı yedekleri yürüyüp ba'dehu Sancâğ-ı Şerîf nusret-i radîf nübüvvet-penâhi arîyesi nûr-ı bahş-ı a'yin-ı enâm oldu. Ba'dehu şikk-ı sâlis ve rabi' defterdârı efendiler, kafes-destâr ve erkânlarıyla; ba'dehu şikk-ı evvel defterdârı efendi, çattâl-destâr ve kapût ve tirkeş ve şikk-ı sâni defterdârı efendi, kafes destâr ve erkânı samûr kürk ile geçûb ba'dehu İstanbul kadısı ve ma'zûl ve yayaluları ve ba'dehu sudur-ı i'zâm efendiler Küçüktepelü destâr ve erkân kürkleriyle ve debdebe-i ârâ-yı memergâh oldılar. Ba'dehu Kaymakâm Paşa'nın kapıcılar kethüdâsı ve selâm ağası ve ba'dehu verâlarında iki nefer-i gedik ağaları mevcût olarak Kaymakâm Paşa hazretleri nigâh-endâz saff-u bestegân temâşa biyân oldılar. Ba'dehu kılavuz Çavuş Ağa verâsında **[Varak 28]** çavuşlar kâtibi efendi ve Emîn Ağa ve ba'dehu kethüdâ-i bevvâbîn ve ağa-yı selâm Serdâr-ı Ekremi ve ba'dehu mektûbî ve teşrîfâtı ve ba'dehu tezkireyi evvel ve sâni efendiler, çattâl-destâr kapûtlarıyla geçûb ba'dehu kırk nefer kapûciyân-ı hâsse keçe ve ellerinde değneklerle önlerince mâşiyâ-i revân olarak çavuş başı ağa çattâl-destâr ve kapût ve tirkeş ve kethüdâ-yı bevvâbîn şehriyârı ağa destârı **(âdi ve erkân)** samûragân kürkü ile nümâyiş-pîrâ-yı azimgâh oldılar. Ba'dehu Reîs Efendi hazretleri, çattâl-destâr ve kapût ve tirkeş ile geçûb ba'dehu Nakîb'ul-Eşrâf Efendi Küçüktepelü destâr ve erkân-ı samûr kürk ile bu tabakada şerâfet-numâ oldu. Ba'dehu ra'yet-nusret âyet, hazret-i sâhib-i saâdet aleyhi ekmel'üs-selâm ve efdelü tehiyyet münevver-sâz dîde-i âlemiyân ve fuyûzât-ı bahş-ı lâhûtiyân ve ademiyân oldu. Ba'dehu zât-ı vâlâ-yı Serdâr-ı Ekremi çattâl-destâr ve Şemselü sâye kerâke ve Cenâb-ı me'âli meâb-ı fetevâ penâhi Küçüktepelü destâr ve fırka-i beyza ile yemîn dîsâre nüvâziş bahş-ı selâm olarak satvet-ârâ ve verâlarında dört nefer-i gedik ağaları güzâriş-efzâ oldılar. Ba'dehu piyâde tüfenkçiyân neferâtı ba'dehu Ağayân-ı Enderûn sadr-ı âli ba'dehu ser çavuş alayı ba'dehu kethüdâ beg yedekleri ve mirâhurları ve telhîs ağa ve ba'dehu sipâh silâhdâr ve **(ağaları geçûb ba'dehu kethüdâ beg kâtib ve kethüdâları ve ba'dehu beylikçi efendi ve ba'dehu sipâh-silâhdâr ağaları geçûb ba'dehu kethüdâ beg)** hazretleri çattâl-destâr ve kapût ve tirkeş ile izhâr-ı nümâyiş i satvet ve

varâlarınca kâtib efendi azîmet eyledi. Ba‘dehu kethüdâ beg vesâir ricâlin Enderûn ağavâtı ve ba‘dehu Cenâb-ı [Varak 29] Serdâr-ı Ekrem’in sancâk ve bayrağı ve ba‘dehu mehterhâne-i tabl ve a‘lem-i hâssa ve kösler ve mehterhâne-i sadr-ı âli tantana-endâz mesâmi‘i enâm ve ba‘dehu sipâh ve silahdâr çâvuşları ve neferâtı, bayraklarıyla geçûb, ba‘dehu u safâyân sadr-ı âli murûr ile âlâ-yı vâlâ rehîn-i hitâm oldu.

İ‘dâm-ı Feyzullah Efendi Ber Cânib-i Boğaz-ı Bahr-ı Sefîd

Bundan akdem İngilterelü sefâyinin Bahr-i Sefîd Boğaz’ından murûru boğaz-ı mezkûrun istihkâmına (**takviyesine**) memur şikk-ı sâni defterdâr-ı sâbık Seyyid Feyzullah Efendi’nin (**emr-i istihkâmda**) sû-i tedbîri ve taksirine mahmûl olarak hakkında fermân-ı kazâ cereyân-ı pâdişâh-ı mehâbet-riz-i sudûr ve emr-i idamına mukaddemce boğaz cânibine azîmet iden Çerhaci Ali Paşa memur olûb, müşârun ileyh her ne kadar şerâit-i te’hir ve teenniye riâyet ve cerîde-i cerâyim ve seyyiatına keşîde-i safh-ı cemîl ve merhamet buyrulmasını rica ve şefâat etmiş ise dahi bir vech ile rehîn-i isgâ olmayûb be herhâl emr-u fermân-ı pâdişâhinin infâzı te’kîd olundığına mebnî müşârun ileyh dahi tenfîz-i ahkâm-ı kazâ ve efendi-i mûmâ ileyhın ser-i mektû‘ını derbâr-ı şevket-karâra isrâ itmeğin, Mâh-ı Muharrem’in yirmi yedinci günü Dersââdet’e vurûd ile dahîl-i Bâb-ı Humâyûn’da nihâde-i mevki ibret-numûd kılındı.⁸⁴

[Tercüme-i hâli mûmâ ileyh Feyzullah Efendi] (Efendi-i mûmâ ileyhın Tercüme-i hâli)

Efendi-i mûmâ ileyh âvân-ı cülûs-u humâyûnda Mîr-i peksimâdcı başısı olan Hâcî Ahmed Ağa’nın ferzend-i fûrûzende ahteri ve hengâm-ı cevânîde çerağ olduğu bâş muhâsebe kalemi ketebesi nev-civânlarının kemâl-i hüsn ü cemâl ile eşher-i vurûdat-ı güzel lakabıyla künbe-i mezkûrenin memdûh ve nâzenterî olûb, nihâl-ı mehâsin-iştimâl vücûdu defterdâr esbâk pepeki Hasan Efendi birâderî Ahmed Efendi’nin ağûş-ı terbiyetinde numâ yâfte-i kemâl [Varak 30]⁸⁵ ve efendi-i mûmâ ileyhın vefâtında

84 Derkenâr-ı Varak: Mûmâ ileyh Feyzullah Efendi’nin hülâsa-i Dersââdet’te vûkelâ-yı devlet dahi ziyade uğraştılar ise de mümkün olmadı.

85 Müellif burada 31 ve 32. varaklar için aynı sayfa numaralarını kullanmıştır. Fakat metin transkripsiyonunda tarafımızdan 30/a–30/b şeklinde sayfa numaralandırılmasına gidilerek takip edilen varaklardaki numaraların aynen devamı sağlanmıştır.

mutasarrıf olduğu arpa kitâbetini istihsâl ile hâiz-i rahîne-i âmâl ve ba'dehu zimmet halifelîğiyle müreffeh'ül-bâl oldu. İki yüz iki senesinde maiyet-i Ordu-yu Humâyûn ile azîmet ve ba'dehu me'zûnen Dersââdet'e 'avdetle Ordu-yı Humâyûn'un Âsîtâne-i aliyeye vürûdundan sonra tekrâr zimmet halifelîği ile nâil-i behçet ve ba'dehu bâş muhâsebe kisedârlığına nakl ile vâye gir-i refâh ve mefâharete oldu. Müddet-i medîde bâş muhâsebe kisedârı olarak Yusuf Paşa serdârlığıyla Mısır ordusu hurûcundan sonra defaten hâcelık ile Rikâb-ı Humâyûn'da defterdâr ve ordu-yu mezkûrun avdetinde tekâmîl-i hizmete muvafakatiyle hânesinde istirahat ve karâr ve altı-yedi ay murûrunda asâleten mesned-i istîfâyı ihrâz ile vâye-i der-ı mesâr olûb, müteâkiben Îrâd-ı Cedîd defterdârlığına nakl ile iktisâb-ı nisâb-ı iftihâr eyledi. Zikr-i sebk itmiş olduğu üzere sadr-ı esbâk İsmail Paşa fesâdı def'i zımnında 'azilleri tasnî' olunan ricâl-i devlet ile mean efendi-i mûmâ ileyh dahi azl olmuş ise de sâir ricâl misillû hakkında mehâsin-i teveccüh ve itikâd-ı pâdişâh-ı ber-karâr ve İngilterelünün fesh i ahde ictisârından nâşî Boğaz-ı Bahr-i Sefîd'in takviyesi lâzım gelerek, mûmâ ileyhlerin sâdıkâne hizmet zuhûrı cezm-kerde-i cihândâr-sikender vakâr olmağın, boğaz-ı mezkûrun emr-u istihkâmına tayin ve irsâl olundu. Ancak efendi-i mûmâ ileyhten mehâm memuresinde hilâf-i me'mûl-i şehriyâr gayûr-ı enva'ı rehâvet ve kusûr-i çehre-nümâyî merâet zuhûr olduğuna mebnî **[hakkında ensuh-u] (ateş-i)** ğazab-ı mülûkâne iltihâb itmegin, hânûmân-ı vücûd-ı nâire-i cihân-sûz-ı kahr-ı pâdişâhı ile **[Varak 30/a]** hâkister ve nâyâb ve nâbûd-i pezîr-i dâr'ül-kubâb oldu. Vecîh ve vakûr ve kesret-i 'utûv ve istikbâr ile meşhûr bir zât-ı memdûhu's-suûr idi. Na'sı boğaz-ı mezkûrda vâki Kilid'ül-bahr kal'asında câmi hazîresinde ve postîn-i ser-i Eyüp Camii Şerîfi'nin cânib-i şerîfinde kâin Küçük Emîn Hazretleri'nin merkad-ı civârında medfûndur. Rahmetullahi aleyh **(rahmeten vâsi'aten)**.

Tebdil-i Hizmet-i İstîfâ

Ordu-yu Humâyûn'un sahrâ-yı Dâvud Paşa'ya hurûcundan üç gün murûrunda **(sonra)** defterdâr-ı şikk-ı evvel Osmân Efendi ibtilâ-yı azl-i nâgah-zuhûr ile mağdûr ve bilâ mansıb ordu ile azîmete memur olûb hizmet-i istîfâ ile Hasan Tahsîn Efendi vâyedâr-ı neşât ve surûr oldu.

Harekât-ı Ordu-yu Humâyûn Ez Sahrâ-yı [Dâvud Paşa]⁸⁶

Ordu-yı nusret-pûyî şâhâne sahrâ-yı mezkûrda on üç gün ikâmetten sonra (**Mâh-ı** Sefer'ül-Hayr'ın üçüncü günü nehzat ve semt-i cihâda tevcîh-i veche-i azîmet ve mâh-ı mezbûrun dördüncü pazar gecesi Çekmece-i Sağîre vurûd ile beytûtet olundu. İrtesi andan dahi hareket birle Çekmece-i Kebîr ve Silivri ve Kanklı ve Çorlu ve Kârışdırân ve Berğos ve Bâbâ 'Atîk⁸⁷ ve Hafsa merhaleleri güzer ve mâh-ı mezbûrun on ikinci pazartesi günü âlây-ı 'uzmâ ile Edirne'ye vusûl müesser olarak Sark Meydanı'na nasb-ı hayâm-ı zafer olındı.

Tebeddul-i Hizmet-i İstîfâ

Ânifen beyân olduğu üzere hizmet-i istîfâ Hasan Tahsîn Efendi'ye tevcîh olunmuş iken, efendi-i mûmâ ileyh mukaddem Ordu-yu Humâyûn memurlarından olmadığından tanzîm-i malzemesi içün İstanbul'da birkaç gün ârâma ruhsat almış ve ordunun varâsından mahmiye-i Edirne'ye varmış ise de [**Varak 30/b**] mahmiye-i mezkûreye vürûdundan bir gün evvel sîne-i bî-kînesi sadme-i azl ile perdâğ ve defterdârlık mezkûr ile Edirne'de Zahîre Nâzırı bulunan Feyzi Beyzade Mehmed Bey çerâğ olûb, efendi-i mûmâ ileyh dahi Dersaâdet'e 'avdete tahsîl-i mesâğ eyledi.

Harekât-ı Ordu-yu Humâyûn Ez Sahrâ-yı Edirne

Ordu-yu Humâyûn Edirne sahrâsında on altı gün ikâmet ve Mâh-ı Sefer'in yirmi altıncı Pazartesi günü hareket ve ol gün Akpınâr merhalesine varıldık da Âmedcîlik münhal olarak ol mansıb ile defterhâne ketebesinden Âmir Bey mübeccel oldu. Andan dahi Derbend-i Kebîr Yurdu ve Paşa Köyü ve Neceşîli menzili murûr olunarak Karînâbâd'a varılûb, Ordu-yu Humâyûn nüzul-u emîn-i Cihânzâde Hüseyin Bey azl ve nefy ve yerine gedüklüler mehter-i sâbık Sâlih Ağa nüzul emîni nasb ile andan dahi hareket ve ferdâsı Aydos'da ferş-i bisâtistirâhat olundu. Aydos merhalesinde beş gün tevakkuftan sonra Mâh-ı Rebûlevvel'in beşinci Çarşamba günü nehzat ve cenge

86 Derkenâr-ı Varak: Yazma metindeki başlık kısmı "Harekât-ı Ordu-yu Humâyûn Ez Sahrâ-yı " şeklinde yazılıdır. Ancak matbu nüshasında ise "Dâvud Paşa" yazılıdır.

87 Beykoz ve Babaeski semtleri.

bâlkânına sarılûb nadîr derbendi ve ertesi bâlkân içinde Subâşi karyesi nâm menzil-i muzikâ varılarak mahalli mezkûr be ğâyet vus‘atsız olduğundan fakat Livâ-yı Saâdet İc dâire ile Sadr-ı a‘zam Hazretleri anda istirahat edûb kusûr-u ihmâl ve iskâl vesâir sunûf-ı askeriye ve aklâm ketebesî vârid ve ahâlisi ahşâmdan ilerû azîmet eylediler. Ferdâsı Köprü Köyü menziline varıldı. Bu menzil vüs‘atlice ve çadırlar Kamçı Suyu kenarında olarak [Varak 31] müferrih bir menzil ise de Bâlkân’ın sa‘biyeti ve yolların çâmûrı derece-i kemâlde olûb hatta bu menzilde kırk beş adet çây ve dere murûr olmuşdur ki cümlesi bir su olûb, atların üzengisine çıkar idi. Üç buçuk saatlik tarîk beş saatte kat‘ olunûb, kati çok hayvanât telef olmuşdur. Ferdâs-ı Pire Vâdi Sahrâsına nüüzül ile ferdâsı-mânend-i seyl’îl-arîm bir bârân zuhûr edûb kesret ve imtidâd-ı cihedi ile azîm ızdırâblar çekildi.

Vürûd-u Alemdâr Mustafâ Paşa Bârûd-i Hümayun

Bu esnâda Silistre vâlisi ve Tûna cânibi serasker-i Alemdâr Mustafâ Paşa Ordu-yu Humâyûn’u liecl’il-istikbâl merhale-i mezkûreye gelûb Serdâr-ı Ekrem hazretleriyle led’el-mülâkât, Ordu-yu Humâyûn seraskerliğine ilbâs-ı furveh kılındı.

Vurûd-u Ordu-yu Humâyûn Be Silistre

Sahrâ-yı mezkûrda dört gün meksden sonra kalkılûb Kozluca merhalesine ve andan Evşanlı yurduna ve ferdâsı Hacıoğlu Pazarı’na ve İrtesi Abdülahad menziline ve ferdâsı Kaynarca merhalesine varılûb, andan dahi Silistre’ye vurûd müesser olarak ikâmet-i medîde ihtiyâr olındı.

Keyfiyyet-i Zuhûru Fetret-i Azîme Be Dâr’ul-Hilâfet’ül-Aliye (Sânallâhu Teâlâ mine’l-Beliyye)

Ezîn cânib-i bâlâda beyân olındığı üzere vâris-i saltanat-ı uz mâ Şehzâde Sultân Mustafâ hazretlerinin Enderûn ve Bîrun’da cânibdârı olanlar dâimen ve müstemirren emr-i cülûsu îcâb idecek tasnî‘âta amelden hâli olmayûb, bu maksûdın husûlünü Atâbegân-ı Saltanat-ı seniye’nin ifnâ-yı vücûd-ı nâdir’il-mevcûtlarına rabt ve ta’lîk ve mevâlî ve ocakludan ittifâk eyledikleri gürûh ile muâhede ve mukâvelelerin zevâbıt-i

kaviyyeye bend ve tevsîk [Varak 32] iderek îkâz-ı fitne ve fesâda sa'yi mezîd itmişler ise dahi kâr ikhân-ı ricâl-ı devlet-i aliyenin ale'd-devâm şerâit-i intibâhiye riâyetlerinden nâşî Derûn-i Asitâne'den fesâd koparmak çaresini bulamayarak me'yûs ve nâ-ümîd olmuşlarken vaf-ı hâli ânifen sebt-i sahife-i beyân kılınan Mûsa Paşa'nın mesned-i kaymakâmîye su'ûdi cihetle o makûle sâ'î bil-fesâd olanlar müşârun ileyhi Kaziyeden agâh iderek dâire-i ittihâdlarına davet ve müşârun ileyh ise mecbûl olduğu redâet-i zâtîye ve habâset-i tabîyesi sebebiyle bu sûret-i bâis-i felâh ve rif'at ve câne minnet bilerek bil-vücûh râğbet ve anlar ile akd-i peyvend-i muâhedet ve muvâfakat birle inbân-ı hîl u fesâd-ı derpîş ve sadâkatkârân-ı devlet-i aliyei iğfâl içün her birine hutûbât-ı mütenevvi'a tahmîliyle zihinlerin tahdîş ve teşvîş edûb kendisi Pazar-ı fesâdı tervîce başladı. Şöyle ki ateş-i fitenin derûn-i İstanbul'da işgâli takdîrinde erkân-ı saltanat-ı seniye'nin âbyârî-i tedâbîr ve ârâlarıyla rehîn-i intifâ ve sükûnet olacağı mülâhazadan gayr-ı ba'îd olub, hâricden zuhûrî her vech ile maslahata evfak ve ahrâ olacağı zâhir ve bedîd olmağın, cümlesi bil-ittihâd Bahr-i Siyah Boğazı'nda vâki' kilâ' neferâtı beynine dâne bâş fesâd olarak Sultan Mustafâ tarafluları boğaz içinde dâr'ün-nedveleri⁸⁸ olan mahalde aralık aralık cemiyet ve tebdîl-i heyetle bazen kılâ-ı mezkûreye dahi azîm birle neferât-ı mezkûreyi gereği gibi [Varak 33] tahrîk ve ifsâd eylediler. Çünkü ol vech ile boğaz kal'alularında fitneye isti'dâd-ı külli hâsıl olub kâdime cenbân-ı hurûc ve isyân olmağa ednâ zerfa ararlar idi. Ol esnada Rikâb-ı Humâyûn Kethüdâlığı'ndan rûtbe-i vâlâ-yı vezâretle Karamân eyâleti tevcîh olunan Şamlı Râgıb Paşa mansıbına azimet itmek üzere Üsküdâr'a geçûb nezd-i saltanat-ı seniye'de iktisâb ve rif'at ve memdûhiyet ve muvâfık-ı hâtırhâh-ı cihândârı müyessir makbûle ibrâzına mazhariyet mütala'a-i sekîmesiyle dâiresinde bulunan kavvâslara asâkir-i şâhâneye mahsûs olan nişân misullû nişânlar ile müzeyyen kaputlar yapıdırûb, ve birkaç neferine ilbâs murâd eylemiş.

88 Dâr'ün-Nedve: Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladıkları toplantı yeridir. Kâbe'ye bakan ve Mekke'yi idare etme işini üstlenen Kusay (ö. 480) yaklaşık 440 yılında Kâbe'nin kuzeyine Dâr'ün-Nedve denilen toplantı yerini yaptırmıştır. Burası esas itibarıyla bir asiller meclisiydi. Her türlü savaş ve barış kararının alındığı, görüşlerin belirlendiği bu meclise Kusay oğullarından başka Mekke'deki Kureyş boylarının kırk yaşından yukarı başkanları katılabilirdi. Müslümanların Medine'de günden güne güçlendiklerini gören Mekkeli müşrikler, Ebû Cehil'in teklifiyle Hz. Peygamber'in, her kabilenin birer temsilcisinden oluşacak bir topluluk tarafından evinden hicret için çıkar çıkmaz öldürülmesini de burada kararlaştırmışlardı. Hz. Peygamber ve dört halife döneminde ne maksatla kullanıldığı bilinmeyen Dâr'ün-Nedve'yi Muaviye b. Ebû Süfyan, Kusay'ın oğlu Abdüluzza'nın torunlarından Hakîm'den veya Kusay'ın büyük oğlu Abdüddâr'ın torunu İkrime'den satın almış ve burası hac için Mekke'ye gelen Emevi ve ilk Abbasi halifelerinin ikâmetine ayrılmıştır. (Bkz. Ethem Ruhi Fıglalı, "Dârünnedve", DİA., C. VIII, İstanbul, 1993, s. 555-556; T. H. Weir, "Dârünnedve", İA., C. III, MEB. Bas., İstanbul, 1963, s. 492-493.)

Kavvâsların ise ekseri lâz gürûhundan ve kal'alularından bulunûb zikrolunan kapûtları telebbüsde imtina' ve muhâlefetten fazla doğru kılâ'i seb'âya varub kaziyeyi haber vermişlerdir. Kal'alular ise vücûhla fesâda müsta'id olduğundan padişah-ı dünya-yı Nizâm-ı Cedîd itmek içün Râgıp Paşa'ya tuğ vermiş ve şimdiden nişân vaz'ına başlamış deyû kıl'a-i seb'âdan Kavâk Kal'aluları iki yüz yirmi iki senesi Rebûlevveli'nin on yedinci Salı (25 Mayıs 1807) günü cemiyet idûb, kal'a-i mezkûre ağası hâssâ hasekîlerinden⁸⁹ Halil Ağa'nın hiçbir maddeden haberi olmamağın, kazîyyeden âgâh olduğu ân usûl-i me'lûfesi üzere neferât-ı mezkûreyi ihâfe ve tehdît ile cemiyetlerin [Varak 34] tefrîk ideyim dir dimez, cümlesi birden bîçâreye bıçak ûşûrûb pâre pâre eylediklerinden sonra râyat-ı ifrâz-ı bağı ve tuğyân olmuşlardır.

Keyfiyyet-i Şehâdeti Mahmûd Râif Efendi

Kılâ'i mezkûrenin istihkâmına memur Reîs'ül-küttâb-ı esbâk Mahmûd Râif Efendi suret-i hâli istihbâr ve mülâhaza-i encâmkâr ile ihtiyâr girde-i firâr ve kayığına suvâr olûb, tay emvâc-ı bî şumâr itmekte iken boğaz-ı merkûme varâsından takîb itmeğın, nâcâr efendi-i mûmâ ileyh Büyükdere'de vâki Bostanı Ocağına dahâleti tensîb iderek mahalli mezkûr sahiline çıkûb ocağ-ı mezkûr dahi mesrûd bulunduğına mebnî merkûmlar bîçâreye kurşun irişdirûb ruh-ı revânın îsâl-i devha-i cinân ve maiyetinde bulunan mühürdârı yamaklarından Nûrî nâm civânı dahi mühre-i tüfenk ile hâmûş ve bi cân eyledüklerinden sonra gerû me'vâ-yı menhûselerine ricat eylediler.

Tercüme-i Hâl-i Mûmâ İleyh Mahmûd Râif Efendi

Efendi-i mûmâ ileyh hengâm-ı tûfiliyetinde koyûn saati şöhretiyle makbûl ve ba'dehu ambar-ı emâneti hengâmında hocalığı ref' ile ma'zûl ve mahzûl olan İsmâil Efendi'nin ferzend-hard-i mendî olûb, ârân-ı şebâbîde mektubi-i sadr-ı âli odasına memur olmuş ve (icrâ-yı lâzime-i memuriyete sarif-i sa'yi mevfûr olduğundan gayri) ber müktezâ-yı hükmi necivânı tahsîl itmiş olduğu Tambûrzenlik fenni cihetiyle vardığı

⁸⁹ Hâssa Hâsekîleri: Hassa, padişahlara ve padişah saraylarına mahsus hizmetler hakkında kullanılan bir tabirdir. Haseki ise Osmanlı saray ve askeri teşkilatlarında bazı görevliler için kullanılan bir ünvandır. Umumiyetle bir hizmette eskiyenlere verilen ünvan olup Has-eski sözünden hâsıl olmuştur. Enderun'un muhtelif hizmetlerinde kıdem sahibi olanlarla, Bostancı Ocağı'nın küçük rütbedeki subaylarına da bu ünvan verilirdi. (Bkz. Abdülkadir Özcan, "Hassa", DİA., C. XVI, İstanbul, 1997, s. 394-395.)

dairelerde kendüye iltifât olarak Reîs'ül-küttâb olan Râşid Efendi'nin dairesine tahsîl-i mensûbîn (**vâye dâr-ı mübâhat**) [**Varak 35**] eylemiş olûb ol-esnada taraf-ı saltanat-ı senîyeden düvel-i nasârâ memâlikine süferâ irsâli (**nizâmı**) karâr-râde ve tetmîm-i İngiltere sefâretine Ricâl-ı Devlet-i Aliye'den Yûsuf Âgâh Efendi'nin memuriyeti tanzîm olunmağın, efendi-i mûmâ ileyh sefir-i mûmâ ileyh maiyetine ser kâtibi tayîn ve ba'd'el-'avde Fransalû mu'âdâtıyla Korfa tarafına ihrâc olunan Donanma-yı Humâyûn sefâyinine müsteşâr nasb ile sernâme-i ikbâlî tezyîn olındı. Tekmîl-i hizmetle Dersaâdete 'avdetinde Yûsuf Paşa serdârlığıyla Ordu-yu Humâyûn Mısır cânibine hurûc itmiş bulunmağın, Rikâb-ı Humâyûn'da beylikçi-i dîvân ve bir müddet murûrunda Ordu-yu Humâyûn'a ba's ile Mısır'da mesnede riyâsete irtikâ iderek bülend-ünvân ve ba'dehu Ordu-yu Humâyûn ile Dersaâdet'e 'avdetinde yine mesnedinde îbkâ ile şâdân olûb; ancak musteshab ve 'inâyet-dîdelerinden bir zâtın mûmâ ileyh hakkında Fransalûya ülkâ eylediği ba'zı tesnî'âtı sebep-i müstakil-i azlî olarak bil-icbâr ma'zûl ve iktisâb itmiş olduğu esbâb-ı ihtîşâmı erbâb-ı duyûna i'tâ ile bir müddet küçegîr ye's-u humûl olmuş ve ba'dehu tevcîhât-ı humâyûnda ruznâmçe-i evvel mansıbı tevcîh ve i'tâ ve Ordu-yı Humâyûn'un esnâ-i hurûcunda Bahri Siyah Boğazı istihkâmâtına tayîn ve isrâ olındı. (**Efendi-i mûmâ ileyh boğaz-ı mezkûrde kendü**) umûr-i memuresiyle meşkul bulunduğu halde zikr-i sabk eylediği üzere (**kılâ' neferât-ı fesadı zuhuruyla mûmâ ileyh bahren firâr itmiş iken gürûh-i eşkiyânın verâsından takiblerine mebni Büyükdere'ye hurûcunda dâne-i tüfenk ile**) şehîden irtihâl-u dâr u bekâ eylemiştir. [**Varak 36**] Rahmetullahi aleyh ezîn-i cânib-i efendi-i mûmâ ileyh Dersaâdet'te olan mühürdârı (**Âsitâne'ye gelen**) tevârid iden kayık(çı)lardan keyfiyete vâkıf olûb sûret-i hâl-i yevm-i mezkûrde kabl'el-ğurûb kethüdâ-i sadr-ı âli-i esbak İbrâhim Nesîm Efendi'ye ihbâr eyledükde, efendi-i mûmâ ileyh cânı başına sıçrayûb der'akab Bâb-ı Ali'ye azîmet ve keyfiyeti (**sûret-i hali**) Rikâb-ı Humâyûn'a arz ve işâret birle bil-cümle erbâb-ı şûrâ cemiyet edûb, dûrûd-râz müzâkere ve müşâvereden sonra sûret-i istimâletle neferât-ı mezkûrenin telîf ve ol vech ile fesâdın (**mezkûrın**) def'i ve teskîni husûsuna karâr virilerek ocak tarafından boğaza memurlar tisyâr olındı.

Ref'i Vezâret-i Vâli-yi Karamân Ragıb Paşa

Fetret-i mezkûre Karamân vâlisi müşârun ileyh hod be-hod sû-i tedbîrinden neşet itmeğın, müşârun ileyh derhâl vezâreti ref' ve Kütahya'da ikâmete memur

kılınarak, Üsküdâr'dan tahrîk birle beğât-ı merkûmeye ol sûretle dahi rû-yı istimâlet izhâr olındı. Meahaza hilâfgirlerin asıl maksûtları beğât-ı mezkûrenin Dersaâdet'e duhulleriyle devrin tahvîl-i sûreti olûb, o makûle tedbîr ile def-i fesâd mümkün olur. Mevâddan olmamağın, ocak tarafından gönderilen memurlar 'avdet itmek değil, bir haber bile zuhûr itmeyûb hâricden kimesne gönderilmek dahi mümkün olmadığından muahheren yirmi beşin orta mütevellilerden Kazğancı Lâz Hâcî Mustafâ irsâl olındı ki merkûm hilâf-girânın [Varak 37] müttefiklerinden gerde-yârân-dîde bir mel'ûn nâşi-nîde idi. Mecmû'î eşhâsa led'el-vusûl neferât-ı mezkûre haseb'il-beşeriye kavâk ağasını ve Mahmûd Efendi'yi idâma mütecâsir olmuşlar ise de, ittiklerine nâdim ve hatîat ve seyyi'atlarına müstağfir olûb; ancak asâkir-i şâhâne [boğaz semtinde oldukça kendülere emniyet gelmeyeceğinden asâkir-i mezkûrenin] ol taraftan kaldırılması temennâsında olduklarını ve asker-i mezkûre kaldırıldığı sûrette neferât-ı merkûme dahi tefrîk-i cemiyet ve yerlû yerine ric'at ve ırz ve edepleriyle hizmet-i lâzımelerinde ikâmet ideceklerini Dersaâdet'e inhâ ve ifâde itmeğın, Rikâb-ı Humâyûn-i şâhânedan bil-istîzân-ı mahsûs Beyâz⁹⁰ üzerine fermân-ı âli ısdârıyla asker-i mezkûre kaldırılûb eşkıya-yı merkûme me'mûnu's-sâha ve masûn an'il-endişe olmalarıyla ayâk ayâk Âsitâne tarafına yürümeye başladılar. Ricâl-ı devlet-i âliye ise kaymakâmlık paşanın keyd-u mekriyle mizâc-ı hâlden gâfil olûb, asâkir-i mezkûrenin kaldırılmasıyla fesâdı mündefi' oldu. Hayâl-ı bâtılını câzim ve eşhâs-ı rezile yatağı olan sâhil semtlerini muhâfaza etmek üzere Sekbânbaşı Ârif Ağa'yı Çâtâk tabîr olunur iskeleye tayîn birle kayd-ı endîşeden sâlim olarak Bâb-ı Ali'den kendü konaklarına ric'at ve bast-ı bisât istirahat eylediler. Hâlbuki eşkıya-yı mezkûre dört beş yüz mikdârı [Varak 38] olûb, sergerdeleri olan Kabakçı Ahmed nâm nemek behrâm delâletiyle kadem be-kadem gelmek de olmalarıyla mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu perşembe gicesi Tophâne'ye geldiler. Topçu Ocağı zâbitân ve neferât-ı devlet-i aliyenin esdak u rızâkâr kullarından olduklarından, eşkıya-i mezkûreye mumâşât değil; müdafaalarına müteheyyi olmuşlar iken sakınûb, muhâlefet itmesunlar. Bu işin cümle ittifâkı iledûr deyû taraf-ı kaymakâmiden ve Sekbânbaşı tarafından ocağ-ı merkûme haber irsâl olunmağın. Nâ-çâr Topçu Ocağı dahi merkûmlara tabiiyet birle kızğanların Tophâne Meydânı'na çıkarûb

90 Beyâz: Padişahların, kendilerine yapılan bir müracaat üzerine değil de doğrudan doğruya kendi el yazılarıyla yazılı olarak verdikleri emir olup, kendisi bizzat yazmış olduğu için de ayrıca imza koymazlardı. Ancak başka bir görevliye yazdırması söz konusu olmuş ise o takdirde imza konuluyordu. (Bkz. Midhat Sertoğlu, "Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayun", age., s. 50; Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. Yay., İstanbul, 1993, C. I, s. 214; Mübahat S. Kütükoğlu, "Hatt-ı Hümayun", DİA., C. XVI, İstanbul, 1997, s. 485-488.)

birleştiller. Çûn fesâd-ı mezbûr kuvvetden fi'le gelecek sûreti kesb itmeğın Kaymakâm Paşa nisf'ül-leylde Şeyhülslâm Efendi ve sudûr ve Ricâl-ı Devlet-i Aliye'ye tezâkir neşriyle Bâb-ı Aliye'ye da'vet eyledi. Da'vet olunanların cümlesi sahr-ı Bâb-ı Aliye'ye gelûb, cem' olarak meclis oldılar. Eşkıyâ-yı merkûme dahi bir taraftan kâyıklar ile Çârtâk ve Kabân-ı dakık İskelelerine murûr ve kışlâlara varûb kızğınları ihrâç ve Et⁹¹ Meydânı tabir olunur Fezâ-yı bağı efzâye nakl ve îsâl ve bir takım eşkıyâ dahi Cebahane'den kızğınları çıkârûb, meydân-ı mezkûre irsâl itmeleriyle bu haber dehşet-eser dahi Bâb-ı Aliye'ye geldi. Bu sûret-i müdhiş ehl-i ırz gürûhuna hayret virûb, herkes hânelerine ihtifâ ve erbâb-ı hiref⁹² [Varak 39] ve ehl-i sûk dükkânların ser û bende iştiğâl itmişler iken bâ'is-i zuhûr-ı fesâd olanların tarîf ve talimleriyle dükkânlar açılun. Kimse işinden ve kâr u kesbinden kalmasun. Kimseye zararımız yoktur. Bizim hurûcımız 'ibâdullâhın rahatı ve âlemin nizâmı içündür deyû taraf taraf dellallar nida ittirdüklerinden kema fi's-sâbık fırınlar ve kahveler ve bedestân ve seyyah çarşısına varınca esvâk ve pazarda vâki cemi'-i dekakîn açıldığından maâda nisvân ve sübyân dahi sokâklara çıkûb zâhiren kimseye zarar ve keder irişmemiştir. Lakin bâtinen bu fetret-i devlet-i aliyenin ne sûretle harâbına sebep ve illet olduğu sahâyif âyende mütalaasından malum mütetebbi'ân olur. Rical-ı devlet-i âliye gördüler ki iş işten geçmiş. Kethüdâ-yı sadr-ı âli sâbık İbrâhîm Nesîm Efendi meclis-i mezkûrda eşkıyâ-yı mezkûrenin asâkir-i şâhâne ile müdâfaâları tedbîrini ideyim dedük de, Sadaret-i Rumiliden ma'zûl Şemseddîn Efendi ta'rizâne ba'zı turhâte ibtidâr itmeğın mûmâ ileyh Nesîm Efendi kaziyeyi ol vakt anlayûb: “Öyle ise bize müteallik iş kalmamış, yerlerimize gidelim.” deyû Umûr-u Bahrîye Nâzırı el-Hâcî İbrâhîm Efendi ile mean hareket-i mûmâ ileyh el-hâc İbrâhîm Efendi tersâneye ve İbrâhîm Nesîm Efendi kendü konâğına mu'âvedet ve Şeyhülslâm ve sudûr-ı mûmâ ileyhim dahi meydân-ı mezkûrede mecma'ı eşkıyâya azîmet eylediler. Meger meclis mezkûrden mukaddem [Varak 40] eşkıyânın Tophâne'ye gelûb topçular ile birleştiklerini ve âti'z-zikr-i

91 Derkenâr-ı Varak: Meydân-ı Lahm. (Et yahut At Meydanı, Yeniçeri kışlasının yakınında bulunduğı ve askere et dağıtımının yapıldığı bir meydandır. Bkz. Graf Marsilli, Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti, Çev. Mütekait Kaymakam Nazmi, Büyük Erkânıharbiye Matbaası, Ankara, 1934, s. 302.)

92 Erbâb-ı Hiref: Erbâb-ı hiref orduya mensup sanat sahipleri demektir. Hiref, rızka, geçinmeye yarayan sanat, amel, kâr manasına gelen hîrfet kelimesinin çoğuludur. Osmanlılarda Yeniçerilerin sanat sahibi olmaları hoş kabul edilse de ordunun ihtiyaçlarını gidermek için ayrıca erbâb-ı hiref namıyla sanatkârlar istihdam olunur ve bunlar sefer zamanında ordu ile beraber giderek yolda ve merkezlerde top, tüfek gibi silahlarla; hayvan ve çadır takımları gibi sefer levazımı yapar veya tamir ederlerdi. (Bkz. Pakalın, age., C. I, s. 541-542.)

zevâtın idamlarını istida' edûb ve istida'larına müsâade buyrulmadıkça tefrîk-i cemiyetleri mümkün olamayacağını Kaymakâm Paşa huzur-i şâhâneye telhîz itmiş ve taraf-ı şâhânenen Serkâtibi Ahmed Efendi ve Mâbeynci Ahmed Bey'e eşkıyâ sizi de ister(ler)miş. Şayet elimden alûrlar, varın başınızın çaresini görün deyû ruhsat virülûb İbrâhim Kethüdâ ve Hâcî İbrâhim Efendi ve Serkâtibi Ahmed Efendi ile beynimizde muâhede vardır. Onların idamından sarf-u nazarla kusurunun tahlîsi mümkün olamadığı sûrette kayıtları görüle deyû, Hatt-ı Humâyûn sudûr eylemiş; binâberîn Kaymakâm Paşa mûmâ ileyhima İbrâhîm Nesîm Efendi ve Hâcî İbrâhim Efendi'ye Sedd-i râh mûmâna'ât olamayûb, Kethüdâ-yı Rikâb-ı Humâyûn Memîş Efendi ve Reîs'ül-küttâb Safâ Efendi'yi tevkîf ve Darbhâne-i Âmire Nâzırı Ebûbekir Efendi'yi dahi Bâb-ı Aliye'ye celb ve ta'nîf ile Kûm Meydanı'na nâzır köşkün tabak-ı suflâsında ol üç nefer-i mazlûmu mahnûkan idam ve ser-i maktû'ların mecma'i eşkıyaya irsâl ile ol kilâb-ı şekâvet-iktisâba ikrâm eyledi. Ser Bostâniyân-ı Hâssa Şâkir Bey idam-ı imza olunan bî günahlardan olmağın, mûmâ ileyh dahi Enderûn-ı Humâyûn'da Bostancıbaşılara mahsûs mahalde kemend-i bî çâpîç ile bî cân kılınûb ser-i mektû'ı kezalik meydân-ı mezkûre tisyâr kılındı.

Tercüme-i Hâl-i Mûmâ İleyh Memîş Efendi

Efendi-i mûmâ ileyh Selânik ahâlisinden olûb, Hâcî Numân Bey'in duhân gümrükçülüğünde sandık eminliğini tahsîl ile şâdân [Varak 41] ve ba'dehu dâhil-i tarîk-i hocegân ve beş on sene murûriyle Selânikli Osmân Ağa mahlûlinden emîn-i gümrük-i duhân oldu. Esnâ-yı gümrükçülüğünde matbah ve şa'ber emânetleri vücûbât-ı nezâreti mensupları ihâle-i 'uhde-i iktidârı kılınarak memnûn ve iki yüz yirmi iki (1807) tarihinde Kethüdâ-yı Rikâb-ı Humâyûn olûb müddet-i kalîle mürurette şûru-ı mezkûr-i elem-efrûz zuhûr olmağın kemend pî-câpîç gadr ile Bâb-ı Aliye'de mebhût ve bîcân ve ser-i büridesi Meydân-ı Lahm'e irsâl ile ol fezâ-yı bağî efzâde ğiltân kılındı. Kesir'ül-lihye, beşûş'ül-vech bir zât idi. Rahmetüllahi aleyh.

Tercüme-i Hâl-i Reîs'ül-Küttâb Safiyüddin (Sâfî) Efendi

Efendi-i mûmâ ileyh divân kalemi ketebesinden iken iki yüz on üç (1798) senesinde Mısır seferi vuku'unda hocalık ve def'aten beğlikçilik mansıbı ihsân

buyrularak şâdân ve mağbût'ül-akrân kılınûb bidayet-i seferden nihayet-i maslahata kadar Ordu-yu Humâyûn maiyetinde isbât-ı vücûd ve hizmet mevkûlesinde ibrâz-ı sadâkat-ı nâ ma'dûd ve maiyet-i ordu-yı zafer-pûy ile Dersaâdet'e vürûd itmiş ve me'muriye-i mezkuriyesinde müstekarr olmuş idi. Efendi-i mûmâ ileyh sâdık-ı sîret ve sahib-i akd ve salâbet olûb arabiyât ve hikemiyâta dahi aşînâ ve vaz'ı mişvâri beyne'l-elbâ memdûh u müstesnâ ve hizmeti riyâsete liyakat ve ehliyeti nâsiye-i halinden rû numâ olmağın, iş bu iki yüz yirmi iki senesinde livâ-yı saâdet ordusu hurûcunda vâki' [Varak 42] tevcihatta Rikâb-ı Humâyûn riyâset-i hizmet-i celilesi 'uhde-i iktidarına tevcih olunûb, çend mâh mururunda fetret-i mezkûre zuhur itmekle hiçbir maddede sun'î müdhali olmaksızın ğarzen Kaymakâm Musa Paşa ğadrile Bâb-ı Aliye'de mahûfen dar-ı âdeme gönderildi.

Beyt

“En-nâsu fî ğafletin ammâ yürâdu bihim

Keennehüm ğanemun fî dâri cezzâr⁹³,”

mazmununca ol mazlum her husustan beri el zimme olarak vücuhla bî cürm ve bî günah iken karântiya uğrayûb, ol varta-i havilnâke giriftâr olması ihrâz-ı rütbe-i şahâdet itmiş olmasına dâl ve bu müdde'âya sıfat-ı kâşife-i rahmaniye berâ'at-ı istihlâl olur vecih ve semin bir zat-ı bâhir'üt-temkîn idi. Rahmetullahi aleyh.

Tercüme-i Hâl-i Nâzır-ı Darbhâne Ebûbekir Efendi

Efendi-i mûmâ ileyh fil'asl Anadolu diyarında zafirân Bolu kasabasında çiftçilik ve rençberlik ile teayyüş ider makulede iken, şekbeh lutme-i ta'riz-i i'tibar ve tabanca-ı desti rüzgârdan halâs (olmak) emniyesiyle kıblegâh-ı âlem ve merci-i ümem olan Dâr'ül-hilâfet'ül-âliye sânehâllahu ani'l-âfât ve'l-beliyyeye vusûl birle hemşehrileri delâletiyle Darbhâne-i Âmire hamallığına duhûl idûb, ismini okuyûb yazmakta ve cümle-i suğrada ahire muhtaç olmayacak derecelerde fenni erkâm ve tahrir aşına ve emzice-i vakt ve tebâyi-i nâsa vukuf ile emsâli olan hamallardan müstesna olduğundan herkesin mîzâç ve meşvârine muvâfık temellikât-ı [Varak 43] hatır-firîb ile darbhâne memurlarına adını öğredûb, kenduyi sevdirek o makule memurlar aralık aralık bîkr-i

93 Derkenâr-ı Varak: Cezzâr, kasap demektir.

beşe on dört dokuz ile bir üç ne eder hesâb idiver, yahûd şunu şuraya işaret eyleyivir deyû kullanmağa başlamışlar. Bu hal ile refte refte darbhâne ricâline ve emin-i vakt bulunan Hafız Efendi'ye intisab ile hamallıktan rehâyâb olûb, Darbhâne-i Âmire hizmetinde istihdâm olunarak bir müddet mururunda Kefce Nezâreti hizmeti kendüye in'âm olındı. Ba'de'l-letâ velletî sahib-i 'ayârlık hizmeti kesir'ül-menâfii kayd u hayat ile kendüye ihsân-ı humâyûn-i cihândâri buyurularak nakdı mefşûş i'tibârı kâmi'il-ayâr ve müddeti medide hizmeti mezkûreyi edâ ile hâiz-i destmâye-i besiyâr oldu. Ba'dehu damadı Ahmed Şakir Efendi'nin Darbhâne-i Âmire emanetinden azli kendünün emanet-i mezkûre mesnedine irtifasını icab edüb, bâ mukabele-i nân 'uhdesinde olan Sahib-i 'ayârlık hizmetini vekâleten teb'asından birine ihale ile kendüsü iki yüz [on] altı (1801) tarihinde Darbhâne-i Âmire eminliğiyle kâmurân ve beyne'l-enâm müşârun bil bennân oldu. Tekmil devr-i Selim Haniye kadar bilâ müdâhil ve bilâ müzâhim emânet-i mezkûrede güzârene-i evkât iken, heseb'ül-kader rütbe-i mezkûreye düçâr ile nârın kâr u bâr-ı hayat ve lâbis-i siyâb-ı memât oldu. Esmer'ül-levn mekşûf'ül-ayn haset-i tabiata mübtelâ ve servet u iddihâr ile şöhet-numâ müttaki ve müteassıb mezheb ve zâhir u beyn-i mürâyî meşreb bir pîr-i fânî idi. Rahmetullahi aleyh. [Varak 44]

Tercüme-i Hâl-i Ser Bostaniyân Şâkir Bey

Mîr-i mûmâ ileyh mirimirandan Ahmed Paşa mahdûmi olûb, pederi vefatından sonra kadem-nihâde-i sâha-i iflâs olarak vesile-i medâr-ı intiaş olur bir nesne dahi ihtilas idemediğinden ba'zı babası dostlarının sevk ve tarifleriyle hassa haskileri zümresine duhûl ve ebzâ resm-i binişlerinde rakkaslar üzerine memur kılınarak bir müddet murur edüb, ba'dehu yol hasekiliğiyle nâil-i me'mûl oldu. Mîr-i mûmâ ileyhin cebîn-i liyakatinde lâmi' olan envâr-ı isti'dâd-ı hudâdâd mütehayyizân-ı Ricâl-u Enderûn ile muhâlasa ve muvâneseti icad iderek Bâb-ı Aliye'de Karakulaklık hizmetiyle vâye-gîr-i mesâr ve yoluyla haseki ağa olûb, çok geçmeksizin Bostancıbaşılık rütbe-i celilesini ihrâz ile nâil-i dest-i mâye-i iftihâr oldu. Dokuz ay kadar murûrunda fetret-i mezkûre zuhûr iderek kal'alar neferâtının terğîb ve inzârları zımnında mîr-i mûmâ ileyh bir iki defa tarafı şahânedan boğaza azimete me'mûr olmağın güya hengâm-ı memuriyetinde kal'aluların müctenib oldukları Nizâm-ı Cedid libâsını teklif itmiş olduğu isnâdıyla mîr-i mûmâ ileyh tarafı eşkiyâdan matlub olduğundan bi'z-zarure Enderûn-i Humâyûn'da

Bostancı Başı yerinde idam ve ser-i maktu'ı Meydan-ı Lahm'e irsâl ile ol kilâbe ikram olındı. Rahmetullahi aleyh.

Keyfiyet-i Şehadet-i İbrâhim Nesîm Efendi

Efendi-i mûmâ ileyh mütevekkilen Alallah konağında ikameti ihtiyar itmiş iken, Banya Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa kuyucukdârı (**Kapu çukadârı**) Hasan Şevki Efendi'nin [**Varak 45**] tağalliyetiyle merkûmun Daltaban Çeşmesi semtinde vaki' hânesine varûb, bahren bir canibe savuşmak niyetiyle Lanğa Yenikapısına kâyük ısmarladıktan sonra kendüsi dahi tebdîl-i câme ve hey'et birle Yenikapı haricinde temekkin dülger kalfalarından Gülâbîzâde Ağob kalfanın hânesine beş-on kadar etbâ' ile azîmet itmiş ise dahi pîşgâhında delâlet edenler tarîk-i caddeye uğradıklarından Lanğa semtinde olan kömürcü ve hammâl gürûhu bilûb, İbrâhîm Kethüdâ kaçıyor deyû, verâsını takîb eylediler. Eğerçi efendi-i mûmâ ileyh bir takrib-i mersûmun hânesine girûb, mahzeninde ihtifâ itmiş ise de, ol gürûh-i mekrûh dahi eşkıyâya tabiiyet idenlerden olduğundan, hâne-i mezkûru her taraftan kuşadûb muhâsara eylediklerinden başka efendi-i mûmâ ileyhin Bâb-ı Ali'den hareketinde bir cânibe firâr ve ihtifâ etmesûn deyû kaymakâm paşa verâsından mahsûs câsûs gönderdiğinden câsûs-i merkûm der'akab keyfiyyeti Bâb-ı Aliye'ye ihbâr ile Bâb-ı Ali'den muhzır yazıcısı tayîn ve tisyâr olunmağın, yazıcı-ı merkûm hâne-i mezkûre girûb muhtefi olduğu mahzenden ihrâç ve Lanğa kulluğına gönderûb anda gürûh-ı hûneye teslîm etmekle hûne-i mezkûre mûmâ ileyh ahz ve mehter başısı Ali nâm merd-nâmurâd dahi efendisinden ayrılmadığından merkûm ile me'an hezâr hakaretle Meydân-ı Lehm'e îsâl ve meydân-ı mezkûr kapısı dâhilinde gürûh-u eşkıyâ tîğ u şemşîr üşûdüb, ol vücûd-i nâdir'ül-mevcûdi ve mehter başısı merkûmu şehîd ve vak'a-yı Kerbelâyı tecdîd eylediler. [**Varak 46**] [*"Zâlike takdîr'ül-azîz'ül-allâm"*]

Tercüme-i Hâl-i Mûmâ İleyh İbrâhim Nesîm Efendi

Efendi-i mûmâ ileyh Serhadd-ı Hotin'de vaki' Ayasofya Camii imamı Ahmed Efendi'nin mehbîd-i sülbünden arâyişda kenâre-i şuhûd ve pertevpâş mansahi vücûd olmuş bir dürri yetim-i 'adîm'ül-vücûd ve bir lû'lü-i gîltân-cihân, zîb-i fâizi's-sûddur ki:

Beyt

Felek ânın gibi gevheri getirmez ber zaman-ı dehre
Nîce yılda ider hâsıl-ı sarf bir dürri yektâyı.

Neşidesi tamam ve saf haline mâ sadak ve ol yektâ Güher-kân-ı imkâna tarif olmağa elyaktır. Hengâm-ı sabâvetinde pederi merkum vâsıl-ı rahmet-i rabbi kayyûm olub, cediti mâderisi Hotin Arabacı başısı Hacı Mehmed Ağa'nın mesfale-i terbiyeti müşfikânesiyle her ol elmas pâre-i mekîn-i devlet-pezîrvefteh şî'â-i kaabiliyet olarak Ağa-yı mûmâ ileyh seksen iki (1865) seferinde dergâhı âli Arabacıbaşılığıyla rehîn-i behçet olarak seksen dört tarihinde Dersââdet'e gelmeğe tahsîl-i ruhsat itmeğin efendi-i mûmâ ileyh dahi validesiyle me'an, redif-i matiyye-i azimet itmiştir. Hatta Devlet-i Aliye'nin topları dört tekerlek üzerinde müşkil'ül-idare iken, iki tekerlekli araba icadı ağa-yı mûmâ ileyhin cümle-i ihtiraâtındandır. Bir müddet murûruyla efendi-i mûmâ ileyh serhadd-ı sebâvetinden fûshat-serâ-yı rüşd u bülüğa icâle-i kemiyeti zuhûr iderek seksen sekiz tarihi menâşir u ahkâmda muharrer ve mastur olduk da, ağa-yı mûmâ ileyhin himmet ve ikdâmıyla perver-şikâhı erbab-ı nihâvet kâbil olan mektubi-i sadr-ı âli odasına me'mur ve ol vech ile [Varak 47] mübeşşer u mesrûr oldu. Bu hâle-i mukârin ağa-yı sâlif'ül-beyân nidâ-yı ircâiyeye lebbeyk güyâ olarak Küçük Ayâsofya Camii şerîfi hatiresinde sâkin-i mahalle-i hâmûşân olmağın, arabacıbaşı Mehmed Ağa efendi-i mûmâ ileyhin vâlidesini tezevvüc birle mûvakkir ve emeksizce ol mahdûm-i meyâmin-i mevsûmi pederi ve efendi-i mûmâ ileyhin cediti maderisinden dolayı memur olduğu arabacıbaşızâdelik kîneti bu vech ile dahi terakki ve ber terâ oldu. Efendi-i mûmâ ileyhi bi şâibe-yi futûr memur olduğu mektubi otasına devama bezli mâ haseli makdur idüb, mea' hâza nâsiye-i halinden lemeân iden eşi'a-i sevâd hüdâ-dâd ve ehille-i isti'dâd mâder-zâd az müddette gûruh-i müstahdimin menzilesine vusûla bir delil sât'ı-ı zuhur olmağın refte refte haysiyet ve şöhrat ve derece-i kabiliyet ve ehliyet-i el-sine-i elibbâ-yı umurda mütevâtir oldu. Kerre'l-eyyâm, merre'l-eyyâm iki yüz iki senesinde (1787) Moskov ve Nemçe aleyhine Ordu-yi Humâyûn'ın hurucundan sonra efendi-i mûmâ ileyh Rikâb-ı Humâyûn Kethüda'sı nasb olunan el-Hâc İbrahim Efendi'ye mühürdâr ve Avlonya mansıbiyle silk'il-lâl hocagâna eşi'a nesâr olub, ba'dehu Mektubi-i Rikâb-ı Humâyûn Ahmed Azmi Efendi'nin Be'çe elçilik ile memuriyeti ser halife bulunan Elmas Paşa hafîdi Mustafa Bey'in Rikâb-ı Humâyûn'da mektubculuk vekâletine irtifasını icab etmeğin, Mîr-i mûmâ ileyhin vekâletiyle dahi efendi-i mûmâ ileyh kâm-

yâb oldu. Ancak efendi-i mûmâ ileyh sâhib u zihn, vakâd⁹⁴ ve mâlik-i nisâb-sedâd olduğundan zuhura gelan müessir mevfure ve hizâmât-ı meşkûresini be ğâyet pesendîde **[Varak 48]** ve makbûl olûb buyurıldıya dahi me'zûn olarak mektubcılığı mahv idecek derecelerde kesb-i nüfûz u şöret ve ol esnada mesned-nişîn-i riyâset ve atâbeg-i devlet olan Râşid Efendi'ye tahsîl intimâ ve mensûbiyet itmiş idi. Bu hâle mekârin Ordu-yı Humâyûn Dersaâdet'e vusûl ve efendi-i mûmâ ileyh hizmet-i memuresinden tabi'atiyle ma'zûl olarak mûmâ ileyh Râşid Efendi'nin maiyetinde ba'zı lâhiya tebyîz itmek ve serâirden olan maddei kaleme almak hizmetlerinde kullanılarak çok geçmeksizin mektubi-i sadr-ı âli ser halifeliği memuriyetle nâil-i me'mûl oldu. Bir müddet güzerânında sadr-ı esbâk asâf-ı asâf revnak el-Hâc İzzet Mehmed Paşa makâm-ı muallâyı vekâlete zîb-bahşâ olub, efendi-i mûmâ ileyhın mikdâr-ı kabiliyet ve nihâ ve rütbe-i ehliyet ve zekâsın keşide-i mi'yâr-ı nisfet sencîde-i mîzân-ı ma'delet iderek haysiyet-i zâtiye ve zemâniyesin gereği gibi zâhire çıkarub, def'aten mektubcılık hizmet-i refiasını 'uhdesine tevcih ve ol vechile tevkî-i yerliĝ ikbâlin tezyîn ve temviye eyledi. Müşârun ileyhın hengâm-ı sadaretinde dört seneye karib müddet mektubcılık hizmetini kemâl-ı hevâhiş ve raĝbet u fart sadakâtıyla **[ve istikametle]** idare ve rü'yet iderek müzâhir-i mesbukası pesendîde-i zev'in-nihâ ve mertebe-i istihâl-i meslemgerde-i elibbâ olmaĝın iki yüz on üç senesi Rebûlevveli ĝurresinde (13 Ağustos 1798) sadaret-i uzmâ kethüdalığına irtifâ ve süllem-i mezîyet pây-e merâtib-i saltanat-ı seniyyenin medâric-i ulyâsına vaz' kademe-i i'tilâ eyledi. On sekiz gün mururunda haseb'il-hâl sadr-ı felâtun, kadr-i müşârun ileyhın mesned-i sadaretten⁹⁵ infisâlî mirat-ı zuhurda nümâyiş-pezîr işkâl **[Varak 49]** olarak mûmâ ileyh bî taraf ve cânib ol mesnedde mütehayyir ve nâ sâhib kalmış iken mecbûl olduğu ahlâk-ı cihân-pesendi i'ânesiyle hilâfgirlerini bile kendüye ferîkde ve mecbûr iderek mesnedinde ibkâsı sureti cilvehger-i mansah-ı zuhur ve sadr-ı a'zam Ziya Yusuf Paşa serdarlığıyla Ordu-yı Humâyûn'un Mısır üzerine hurucunda Rükâb-ı Humâyûn Kethüdalığı'na nakl ile hâiz-i rehine-i hubur ve Ordu-yı Humâyûn'un Dersaâdet'e avdetine kadar bî müessir-i nenek ve kusur te'diye-i hizmet-i memuresine sârif-i makdur olarak iki yüz on altı senesi Rebûlevveli'si evâhirinde (01-10 Temmuz 1801) tekml-i hizmetle devlethânesinde bâsıt-ı besât-ı istirahat ve huzur-i müte'âkiben Françelünün mukaddemâ cânib-i mîrîden zabt olunan emvâl zımnında França Maslahatgüzârıyla mükâlamât ve müzâkarât ve

94 Derkenâr-ı Varak: Parlak.

95 Derkenâr-ı Varak: Vekâletten.

emvâl-ı mezkûrenin zahire ihracıyla maslahatgüzar mersumi nârikâne ve hakimâne iskât-ı madde-i mühimmesine ve eyâletlü nezâreti emri ehemmine me'mur ve hususât-ı mezkûre ile güzârende-i eyyâm u şuhûr iken iki yüz on yedi senesi Rebiülevveli (02-31 Temmuz 1802) tarihinde sâniyen sadaret-i uzmâ kethüdalığıyla tebcil ve muahhiren hemşire-i muhtereme-i şâh-ı Cihan-ı bi cân-ı sultânı aliyetü's-şân hazretlerinin kethüdalıkları hizmeti dahi me'muriyet-i makûlesine ilâve ile şerefnâme-i ikbâli tezyîl olındı. Sultan kethüdalığıyla sadr-ı a'zam kethüdalığının efendi-i mûmâ ileyhde ictimâi cihetiyle derece-i şöhrat ve mertebe-i nüfûz ve miknet-i hayz-i nihâyete vâsıl ve sultan kethüdalığı münasebetiyle aralıkta bî vâsita-i ğayr-i zat şevket-simât tâcidârıyla mülâkât ve müsahabet ve bağalgîri-i [Varak 50] saltanat-şerif, âlem-bahâsına nâil olarak mahsûd'ül-emsâl olmuştu. İttifâken Kabûdân-ı Deryâ Hâfız İsmâil Paşa mesned-i celîl-i sadârete debdebe-nümâ olûb, efendi-i mûmâ ileyh şöhret-i şâyiasıyla bir müddetten berû kulağı dolmuş olduğundan hizmeti müstekile-i vekâlet-i kübrâda kendüye rakîb adıyla efendi-i mûmâ ileyh hakkında ber-kemâl olan hüsn-ü teveccühât-ı şâhânenin tağyîrini mûcib-i tasnîâtı îcâdına sa'y-i acib itmiş iken sa'yi garibi husûsu maksadını mucîb olmamağın, zikr-i sabakat ettiği üzre Rumili fitnessine sûret-i bahş îcâd ve boğâz kal'alûleri vesâir hafîf'ül-zihn olan erbâb-ı belâhinin firâre'i fikret ve bezeyişlerine dâne-bâşı fesâd oldu. Ancak pâsenîde eylediği nahm-ı fesâd-bâd evr-i murâd olmaksızın efendi-i mûmâ ileyh müşârun ileyh azli emrinde bâlâyı ihtâr ve kendinin azli dahi müktezâyı maslahat olduğın beyan ve tezkâr etmeğın, firdâs-ı müşârun ileyh ve bir gün mururunda efendi-i mûmâ ileyh azlolundu. Mûmâ ileyh her ne kadar bi'l-îcâb azlolunmuş ise de kendüye hüsn-ü itimâd-ı şâhâne derkâr ve derece-i hayr-hevâhı ve sadâkatı nezd-i mülûkânede sevgivi malûm ve berîdâr olmağın, her güne veyahut birer gün fâsıla ile Bâb-ı Aliye'ye vârûb cemi'i umûr-i Devlet-i Aliye'ye nezâret itmek üzere me'mur ve bu vech ile dahi şöhrat-i şâyî'a [Varak 51] ve miknet oldı. Efendi-i mûmâ ileyh manend-i cevher şeffaf 'avârız-ı kubhiyyeden masunu'l-etraf bir zât-ı mehâsin-ittisâf iken sadr-ı sâbık müşârun ileyhin garazan es'sine-i nâsa ülkâ eylediği isnâdât ve müfteriyâtına ebnâ-yı zamân itimâd ve me'lûf oldukları medâyihi ehcâciyesine tebdîli i'tiyâd iderek:

Beyt

Ah dilden dile düşürmezler

Dehn-i halka düşmesin kimse

vefkınca sağır u kebir, ğani u fakir, bernâ u pîr-i İbrâhim Kethüdâ şöyle itmiş böyle itmiş; geldi İbrâhim Kethüdâ, gitti İbrâhim Kethüdâ deyû efvâh-ı enâmda bir makâlât peydâ oldu ki ta'rif-i bâ'is itrâdır. Bu hâle mukârin Moskov sefer-i meş'ûmı zuhûr iderek vâsf-ı hâli sahâif-i revendede mestûr ve mesbût olan Mûsâ Paşa mesned-i kaymakâmiye bast-ı kalîçe-i huzûr eyledik de kâffe-i mühimmât-ı seferiye nezâreti dahi efendi-i mûmâ ileyhın nezâret-i umûmiyesine ilâve kılındığına mebnî İbrâhim Kethüdâ nâzır-ı devlettir şâyi'asını efvâh-ı nâsa verûb bilip bilmeyen biğayri hakkın aleyhinde envâ-'i hezeyân ve türrehât serâğâz iderek şöhret-i şeri'ası berif-endihâ mütezâyid ve herkes zevâline müterakkıb ve müterassıd oldılar. Kaymakâm müşârun ileyh ise efendi-i mûmâ ileyhi zikri kâbil-i edâ olmayacak derecelerde tabasbusât-ı kelpiye ve tehâlûfât-ı herze-hâvâriye ibrâziyla iğfâl ve mesâlihi üzerine yıkarak işe boğûb hukûk da'vâsına kadar **[Varak 52]** kâffe-i mevâddı mûmâ ileyhe havâle ile işgâl ve kendü zîr-i perde-i huffâdan İsmâil Paşa'nın ektiği tohum-ı fesâd mahsulini biçmeye sa'y-ı bîhumâl edûb efendi-i mûmâ ileyhde de kesret-i mesâlihten nâşî umûr-ı mahsûsasına bile bakmaya mecâl kalmadığından hasbe't-takdîr mümteni' u't-tağayyur cenâb-ı hüdâvend-i kadîr şûr-ı meşhûr-ı mir'at-ı zuhûrda nümâyîş-pezîr olmağın, ol vech ile sûret-i ihtifâ ve firârı ihtiyâr itmiş iken eyâdi-i hûneye giriftâr olmakla sermesti selâf-ı sâf-ı şahâdet ve müstağrak-ı deryâ-yı rahmet-i hazret-i Ahadiyet oldu. "*Zâlike't-takdîru'l-'azizi'l-'allâm*" na'ş-ı pâre pâresi Denizabdâl semtinde vâki' Sarrâcdogân Camii (**Şerîfi**) hatîresinde kibâr-ı evliyâullahtan nefâyis Hasan Efendi markadı cenbinde mevdû-i câ-yı gufrân oldu. "...*Hafîf'ul-lihye talîk'ul-lehçe tîz fehîm, dûr-endîş 'âkîl-i bî teşvîş serî'ul-kalem kerîm'ul-himem umûr-ı hâriciyyede sâhib-i yed-i tûlâ dekâyık-i hâliye ve zemâniyye âşinâ ve fukarâ perver mekârimkester mâil-i bahş u 'atâ ve râğib-i cûd u sehâ hâtır nüvâz, kerîm çâre-sâz bir zât-ı müstecmi'us-sıfât idû. Rahmetullahi aleyh (rahmeten vasi'aten). Beher sene te'diyesini mu'tâd idindigi zekât ve sadr-ı a'zam kethüdâlığı müddetlerinde fukarâyı i'tâ olunagelen mâhiyâtdan fazla erâmil ve eytâm ve bîve-zenân acz-i irtisâm ve fukarâyı bize ve talebe-i aceze ve meşâyih ve dervîşâna ve zu'afâ-yı nâ tüvâne senevî otuz bin ğuruştan ziyâde bezl-i nüzûr ve sadâkât ider idi. [Varak 53] Haftada bir kere Ebâ Eyyûb Ensâri ve Kalenderhâne ve Emîr-i Buhâri ve ba'zı medâris ve tekkeyelerde zebr-i kurbân ittirmek ve zindânda mücrimlere ve timârhânelerde mecnûnlara 'atiyye göndermek ve kenâr mahallerde bivezinâni ve be tahsîs ba'zı kibâr düşkünlerini ve vaktiyle servet ve sâ mân sâhibi olûb cer ve sual*

idemeyen ve hâlini kimseye ifşâ eyleyemeyen felekzâdegânı dükkânı haber aldıkça hafifçe ihsan ve 'itâ ile şâdân etmek şî'âr-ı mahsûsalarından idi."⁹⁶

(Hikmet)

Efendi-i mûmâ ileyh Dersaâdet'e ibtidâ-yı vürûdunda Sarrâcdoğân semtinde ba'zı karâbeti olanların hânelerine vâlidesiyle azîmet birle elân medfûn olduğu Çemensafa pîşgâhında hemsin ve mevânis olduğu etfâl ile ba'zı melâ'ib ve lehviyâta iştiğal iderek aralıkta cami-'i mezkûr hatîresine endâz oldukça şu yer ne güzel bir kuhistan mahal, pek hoşlanıyorum tûfûhâtına serâğâz itmekten hâli olmayûb ol esnâlarda semt-i mezkûr sükkânından ve fukarâdan Topâl Osmân nâm merd-i nikû-encâm ba'zı temellükâtı-ı hande fermâyâne icâdıyla efendi-i mûmâ ileyhe intisâb peydâ ve ba'dehu bürhetün mine'z-zemân efendi-i (**mûmâ ileyhe**) irişûb ser halifelik ve mektûbculuk derecelerine irtikâ iderek merkûm Osmân mukaddimâ tahsîl eylediği intimâsı cihetiyle ba'zı inâyetine şâyân ve sezâ buyurulmuş imiş bu kere merkûm mûmâ ileyhin keyfiyet-i sûznâk şehâdeten istima' ve bâb-ı Meydân-ı Lahm dâhilinde üç gün cây-i ez mâyiş-i tığve sinân-ı zorbâyân olan na'sı pâre pâresin müşâhede birle rüesâ-yı şekâvetkâr ândan bi'l-istîzân cem'ine destres olabildiği bâkıyye-i a'zâyı [**Varak 54**] bir kûfeye vaz' ve câmi-i mezkûre nakl ve yirmi yedi gürüş kadar akçe sarf iderek techîz ve tekfîne rü'yet iderek anda hufr⁹⁷ ittirdiği markad-ı mahsûsda tevdî'-i cây-ı mağfîret edûb ezîn-i cânib efendi-i mûmâ ileyhin ba'zı tevâbi' ve levâhikı tekâmîl-i hidmet-i veli-ni'met niyetiyle na'sını tedfîn emrinde ocak kokonoslarından⁹⁸ tahsîl-i ruhsat ve tabut ve teneşû ihzârı ve civâr-ı Eyyûb Ensârî'de ihyâsına muvâfık olduğu tekye derûnında merkad-ı hafri emrine mübâşeret birle maktal-i mezkûre azîmetlerinde mûmâ ileyh na'sından eser u âsâr bulamayarak kazıyyeden âgâh olûb tekye-i mezkûrede post neşîn olan Selâmi Efendi'ye mahsûs emr-i âli ısrarıyla na'sı mezkûrun ihrâc ve tekye-i mezkûreye nakl ve defnine bezl-i iktidâr etmiş iken ihâle-i mahalli mezkûrenin

96 Müellif, eserin bu kısmında şehit İsmail Paşa'nın biyolojik vaziyeti, ahlaki kişiliği ve hayır-hasenatla ilgili yapmış olduğu bütün faaliyetlerini en ayrıntılı biçimde açıklayarak onun halini tasvir etmiş; bu konularla ilgili çok özel bilgiler vermiştir. Yine müellif, tarihi şahsiyetin vakıf ve vakfiye işlerine dair kıymetli bilgilerini de burada bizlere sunmuştur.

97 Kazdırdığı çukur-kabir.

98 Kokonos: Yeniçeri Ocağı içerisinde hatırı sayılır kişilere karşı kullanılan bir tabirdir. (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, age., C.II, MEB. Yay., İstanbul, 1993, s. 287.)

imtin'ları anda ibkâsını îcâb itmeyin bu vesile ile cami-'i mezkûr müceddiden inşâ ve tetmîm ve cidârân-ı merâkîd-ı tecdîd ve tahkîm olındı.

(Hikmet)

Âmmeye ma'lûm olan havâs-ı celîlesine mazhariyet-i emniyesiyle efendi-i mûmâ ileyh ulemâ-yı asrın ser bülendi Osman Efendizâde Emîn Efendi'den ta'lîm-i şifâ-i şerîfe mübâşeret edûb bir gün bu abd-i hakîr dahi mevcûd-u meclis olarak esnâ-yı dersde vusûl-i rûtbe-i şehâdet husûl sükût-u hukûk-u 'ibâda sebep ve illet itdügü ve şehâdetin sâir fazâil ve saâdeti fâzıl mûmâ ileyhın takrîrinden teşnîf-i mesâmi'i rağbet olduk da efendi-i mûmâ ileyh defaten dünyada her vech ile nâil-i kâm ve hâiz rehîne-i merâm oldum; fakat bâis-i sükût [Varak 55] hukûk-ı 'ibâd olan bir vesîle-i esileye mazhariyetden ğayri murâdım kalmayûb ol murâdın husûli dahi ihrâz-ı rûtbe-i şehâdete mevkûf oldığı şimdi îrâd olındı; umarım rabbimden ol murâddan dahi bu abd-i âcizi mahrûm itmeyûb vesîka-i hayâtımı saâdet-i mezkûre ile mahtûm ider deyûb çend rûz murûrında şûr-ı mezkûr nümâyîş pezîr-i arsa-i zuhûr olarak efendi-i mûmâ ileyh ol varta-i havilnâke düçâr ve kantara tiğ-i hûneden âzim-i dâr'ul-karar olmakla mülhak-ı gürûh-ı pür şükûh şühedâ olması eltâf-ı amîme-i cenâb-ı kibriyâdan müsteb'id değildir.

(Hikmet)

Gürûh-ı cerârînden bir fellâh-ı rafaz'ül-meşreb ve bir zındık, vesî'il-mezheb efendi-i mûmâ ileyhın esnâ-yı vefâtına kadar hâl-i hayâtında avda birkaç kere konağına varûb on altışar ğuruş nezirler alarak ve envâ-i ihsânına mazhar olarak (**fermûda**) du'a ve senâlar ider idi. Çün efendi-i mûmâ ileyhın ol vech ile vaka-i şehâdeti zuhûruyla zamân murûr iderek sahâyif-i âyendeden mütetebbi'ân-ı âsâr-ı fakîrin meşhûdları olacağı vech ile Alemdâr Mustafa Paşa delâletiyle Ordu-yı Humâyûn-ı şâhânenin Dersaâdet'e vürûdında efendi-i mûmâ ileyhın markadı Topkapu Caddesi'nde vâki' olduğundan ibtidâ Yeniçeri Ordusu girûb zemîn-i merdîde yiğitlik lâfın uran kabadayîların alayları yürüdük de şahs-ı merkûm-ı markad-ı mezkûr pîşgahında durûb: "Yiğitler, sizi Allah eksik itmesûn. [Varak 56] Dünyâyı nizâm-ı kadîmine irca' ettinüz ve bir alay hûnenin vücûdunu kaldırdınız. İşte bu mezâr İbrâhim Kethüdâ'nındır, bunu defn etmeyûb ateşe yakmak idi. Nizâm-ı Cedîd'i bu yaptı ve dünyayı bu, haraba verdi.

Yine mezârını nasıl tezyîn itmişler, hedm ve nâbûd etmelidir.” deyû kâl ve kaleme gelmez hezeyâna ibtidâr edûb merhûm mûmâ ileyhın teb‘asından çend neferân da bulunarak tahammül idemeyûb başka tarafa güzâr **[savuşmuşlar]** etmişlerdir. Bunun üzerine biraz vakit geçûb Tüfenkciyân Ocağı⁹⁹ ez serinev ihyâ olunarak Yeniçeri’nin i‘tibârdan sükûtı emâreti hüveydâ olûb sadr-ı a‘zam Mustafa Paşa bir gün Dîvânihâne’de mevâcib sergisinde mütekâzib i bâliş sükût iken şahs-ı merkûm ber takrîb nezd-i müşârun ileyhe yanaşûb: “Efendim, ğafil olma, Yeniçeri ayaklanmış fesâd îcâdına sa‘y ediyorlar; **[bunları]** bi’l-ihdicâm istîsâl lâzımdır.” dedik de müşârun ileyh bilâ tevakkuf: “Sen evliyâ mısın? Başkapû Kethüdâsı’nı çağırırsınlar.” deyûb, Başkapû Kethüdâsı geldük de: “Şu herif evliyâ imiş, şimdi bunu alûb Vâlîde Hamâm’ı önünde rakabesini darb ittürürsen eğer evliyâ ise kendini kurtarır; ben de anı sayarım.” deyû fermân buyurmağın, merkûm-ı cellâdan-ı bi emâne teslîm olunarak mahal-i merkûme götürülûb anda ser nekbet eser-i kûy-i çevkân-ı şemşîr ve ibret bahş-i sağîr ve kebîr oldı. Merkûm bu babda bî cürm ve mazlûm ve sıdk-ı müdde‘âsı bir emr-i ğayri mevhûm ise de merhûm mûmâ ileyh hakkında ol vech ile mütecâsir olduğı hefvâtın sûret-i mükâfâtını âyine-i şemşîrde müşâhede eyledi. Zâlike takdîr’ul-müntakim’ül-kahhâr **[Varak 57]** İstanbul Yeniçerileri ve Cebeci neferâtı mâr’üz-zikr kal‘alu eşkıyâsıyla birleşmiş olduklarından ğayri İstanbul’da Yeniçerilikten dem urân esâfil eşhâs makulelerinin cümlesi dahi aġrâz-ı nefsanîyelerin icrâ-i kasd-ı bâtilîle teb‘iyyet iderek gürûh-ı eşkıyâ ber cemm-i ğafîr olûb her kime bu‘z ve adâvetleri var ise andan intikâm ahzına nasb-ı nefis ikdâm eylediler. Ez cümle Bolu kaçkunlarından ba‘zı eşhâs hâlâ Bolu Voyvoda’sı olûb maiyyet-i Ordu-yı Humâyûn ile sefer-i müsmir’üz-zafere azîmet itmiş olan dergâh-ı âli Kapûcubaşlarından Hacı Ahmedzâde İbrâhim Aġa’dan dilġir olmalarıyla voyvoda-i mûmâ ileyhden güyâ ahz-ı intikâm içûn talebe ve aceze gürûhından mûmâ ileyhın Dersââdet’te ba‘zı umûrını rû’yetle ta‘ayyüş eden Mehmed Efendi nâm fakîri ahz ve Meydân-ı Lahm’e getirûb pâre pâre eylediler.

Zuhûr-ı İrâde-i Rû’yet-i Muhâsebe-i Kapân-Dakîk Nâibi Abdullatîf Efendi

Müderrişin-i kirâmdan **[halefyân-ı dakîk nâibi]** kapân-dakîk Abdullatîf Efendi’nin ricâl-ı devlet-i aliye ile olan şiddet-i ihtilât ve müellifeti gürûh-ı mevâlînin kendüye ba‘is husûmeti olduğına mebnî gürûh-ı mûmâ ileyhim emr-i izâlesini imzâ ve

99 Tüfenkciyân Ocağı: Tüfek imalât ve bakım atölyesi.

mûmâ ileyhden sitem keşîde olan ba‘zı gemici makûleleri dahi i‘dâmı ‘afuvvâtına ictirâ itmişler ise de mûmâ ileyh zî ulemâda olûb i‘dâm olunduğı sûrette bundan böyle sâir ulemâyâ dahi sirâyeti muhtemel ve tarîk-ı tedrîsden ihrâcıyla kaydı görûlmek üzere rû‘yet-i muhâsebe vesîlesiyle emr-i izâlesinin [Varak 58] şimdilik te’hîri her vech ile enseb olacağı levâyih-i akliyeden müstedil olmağın, iktizâ idenler marifetleriyle hesâbı görûlmek husûsı fermân olındı.

Keyfiyet-i İhtifâ-yı Defterdâr-ı Îrâd-ı Cedîd

Hâlâ şikk-ı sâni ve Îrâd-ı Cedîd-i Humâyûn Defterdârı Ahmed Beğ Efendi dahi izâlesi imzâ olunanlardan ise de Bâb-ı Ali’de meclîs-i şûrâda usûlî anlayûb kendülere selâmet-i hâl-i ba‘îd ani’l-ihimâl olduğunu derk ve iz‘ân eylediğinden huzûr-ı kaymakâmîden hurûcında çukadarlarına biraz kethüdâ beğ odasında tevakkuf edeceğim deyû reîs kapûsunda müheyyâ olan bargirini kethüdâ beğ binek taşına yanaştırmak üzere tenbîh ederek cemî’i çukadarlarını yanından savûb fakat bir mehter başısı kalmış ve mehter başısına dahi ben bundan piyâde giderim sen efendi kethüdâ beğın yanında dur deyû uşakları bir çaryek kadar oyalandırûb sonra bârgiri el konağa git deyû merkûmı dahi def‘ itmiş ve ba‘dehu kendisi piyâde ve yalnız reîs kapûsundan çıkûb Paşa kapûsı civârında dostlarının birisi hânesine dâhil düşmüş ise de keyfiyet-i şahâdetleri sahâif-i revende de mesbût olan zevâtın ifnâ-yı vücûtları şüyû‘ bularak sâhib-i hânenen bu yu televun ve ihânet istismâm eyledigine mebnî b’il-icâzehâne sâhibinin kalpaklısı delâletiyle gice (**leylen**) hâne-i mezkûrdan çıkûb ba‘zı sapa yollardan Süleymâniye civârında vâki Kirazlı Mescîd semtine geldik de birkaç altun i‘tâsıyla [Varak 59] herifi [**merkûmı**] yanından def‘ edûb kendisü ol civarda (**semtte**) sâkin kethüdâsının hânesine dehâlet ve ihtifâ itmiştir. Mukaddemâ Yeniçeriler kışlasına binâ emini olması cihetiyle ba‘zı ocak kokonosları ile müellifet ve muhâlesat-ı hakikiyesi olmağın, kethüdâ-yı merkûm o makûle Yeniçeri söz başılarını kaziyeden âgâh ederek merkûmlar hâne-i mezkûr tarafına kolcular tayin itmişler. Hâlbuki efendi-i mûmâ ileyhin muhtefî olduğu hâne kendi konağı civârında bulunûb sadâsına mahallelinin mu‘ârefesi olduğundan hâne-i merkûmun câr-ı mülâsıkının veled-i mâder-i bi hatâsı mûmâ ileyhin aralıkda öksürüğünden anda muhtefî olduğunu istidlâl ve ittifâkan bir takım eşkıyâ ol tarîkden murûr ile ol veled-i zinâ Nizâm-ı Cedîd Defterdârı şu evde saklıdır deyû ihbâr-ı (**su-i hâl**) itmegin, eşkıyâ-yı mezkûre dakk-ı bâbe mücâseret ve

efendi-i **[mûmâ ileyh]** manzara-i şehnişinden keyfiyet-i hâle kesb-i ittılâ‘ ile ba‘de ezîn ihtifânın fâidesi olmadığını teyakkun ederek bizzât kendüsi feth-i bâba müsâra‘at ve suâl-i sebep-i vürûd-ı cemiyet eyledik de bunda Nizâm-ı Cedîd Defterdârı muhtefî imiş, arayacağız dimeleriyle mûmâ ileyh dahi: “İşte aradığınız benim; lâkin benim ne kaziyede medhalim vardır dir dimez küllisini meydâna götüreceğiz.” deyû derân ahz edûb yola düzülmüşler. Mea haza ki infâ (**güzâr şenmâ-yı hâme-i iş‘âr olan**) beyan olunan kolcılar ol havâliyi güşt ü güzârdan hâli olmadıklarından gürûh-ı **[mekrûh-i]** mezkûre musâdefe birle bu efendi bizim yoldaşımız ve Yeniçeri Ocağı’nın hayr-hevâhıdır, [[Varak 60]¹⁰⁰ biz kışlaya götürürüz deyû biçâreyi ol gürûh-ı mekrûhın dest-i tetâvüllerinden ahz ve kışlalarına îsâl ve reîs-i eşkiyâ olan Kabakçıdan ‘afvi husûsunu iltimâs ve istûsâl itmişlerdir. İltimâs-ı mezkûrleri havz-i husûlde cilveger olarak mûmâ ileyhi âminen konağına ik‘âd eylemeleriyle ol zât-ı müctemi‘i’s-sıfât pence-i ğadr-hûne-i devletten bu takrîb ile tahlîs-i giribân beyân-ı hayât eyledi.

Ref-i Îrâd-ı Cedîd Keyfiyet-i Lanet Şöden-i U

Çün nâire-i fetret-i fiten gereği gibi iştigâl pezîr olduğuna mebnî emr-i itfâsına teşebbüs olunmak üzere gürûh-ı eşkiyânın bundan sonra dahi merâm-ı mâfil elbâlleri ne idüğü bâ Hatt-ı Humâyûn taraf-ı kaymakâmîden suâl olunduk da Îrâd-ı Cedîd’in kaldırılması sûretidir deyû cevâb verilmeğin, Îrâd-ı Cedîd’i ref‘ ve lanet ettim. Meydâne haber gönderûb esvâk ve bâzâre dellallar çıkarasûn deyû tekrâr Hatt-ı Humâyûn sâdır olmakla eğerçi ol vech ile taraf taraf münâdiler sevk olunmuş ise de asl-ı maksûd-ı emr-i cûlûsın vücûd bulmasından ibâret olmağın, bir nesne-yi müfîd olmadı.

Beyân-ı İn‘idâm-ı Ser Kâtibi Ahmed Efendi

Mukarrebân-ı pâdişâhîden Yeniçerm Ahmed Beğ ve Ser Kâtibi Ahmed Efendi taraf-ı pâdişâhîden istihsâl eyledikleri izin ve ruhsat-ı humâyûn mûcebince hânelerine gelûb mûmâ ileyh Ahmed Efendi tebdîl-i heyet Bozdoğan Kemerî

100 Mustafa Necib Efendi Tarihi Koyunoğlu Kütüphanesi nüshasında 60–61. varakları yazılmamış olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshanın metin transkripsiyonu yapılırken, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi nüshası dikkate alınarak bu eksik görülen varaklar tamamlanmıştır.

semtinde bir hâneye azîmet birle ihtifâ itmiş iken min kabl'il-kâdir'il-vehhâb kendüyi bir hâl isti'âb idûb der'akab hâne-i mezbûrın bâmina 'urûc birle kendüsin bâlâ-yı bâmıdan sath-i zemîne pertâb itmeğin, fi'l-hâl Acemi Oğlanları yetişûb hayâtından bırakmak bâkî iken ser-i bi devletin kat' ve Meydân-ı Lahm'e irsâl eylediler.

Mûmâ İleyhin Terceme-i Hâli

Mûmâ ileyh bir okçu oğlu iken şâh-ı devrân Sultân Selîm Hân hazretlerinin kemânkeşliğe şevk ve hâhişi hengâmında fenn-i tîr-endâzî ve ilm-i kemândâride olan idmân ve mehâretini pesend iderek Enderûn-i Humâyûn'a celb ve ba'dehu mabeyncilik hizmetine tahsîs ile mübtelâ olduğu fakr u fakasin selb ederek kârmân ve beyn'el-enâm müşârun bilbenân buyurûb mûmâ ileyh ise erbâb-ı zekâ ve ashâb-ı nihâdan olduğına mebnî medâric-i ikbâl ve devletin bir derece-i ğaye ve bir mertebe-i nihâyesine âric olmuş idi ki sadr-ı a'zam olanlar bile müdâhenesinde efrât ve ol vech ile hâiz-i rehîne-i istiklâl ve inbisât olur idi. Bu hâl ile zamân murûr ve mûmâ ileyh dahi kerte-i ikbâlin doldurarak fetret-i mezkûre zuhûr itmeğin, ol vech ile kantara-i kazâdan güzâr edûb müstağrak-ı envâr-ı rahmet-i hazreti perver dikâr oldu. Rahmetullahi aleyh.

Tevcîh-i Kethüdâ-i Rikâb ve Riyâset-i Küttâb

Rikâb-ı Humâyûn'da kethüdâlık ve riyâset mesnedleri mutasarrıfıdan hâli kaldığından kethüdâlık Hasan Hüseyin Efendi'ye ve hizmet-i riyâset Beylikçi Mehmed Hâlet Efendi'ye tevcih ve ihsân-ı kaymakâmî kılındı.

Keyfiyet-i Cûlûs-ı Humâyûn] [Varak 62] ve Biât-ı 'Umûm

Çün mâh-ı mezbûrın yirminci [Cuma] günü erüşûb miyet-i eşkıyâ dahi gereği gibi tekessür bulmağın, Şeyhülislâm Efendi ve sâbık ve lâhık ma'lûm'il-esâmi sudûr ve sâir mevâlî ve Sekbânbaşı ve Ocaklı ve Yeniçeri kokonosları ve oda eskileri gürûh-ı mekrûh eşkıyâya delâlet ederek cemiyet-i kübrâ ile Bâb-ı Ali'ye vürûd ve kaymakâm paşayı dahi yanlarına istishâb edûb Enderûn-i Humâyûn'a duhûl eylediklerine mebnî

Sultân Selîm Hân hazretleri bilâ imtinâ ihtiyâr-ı ‘uzlet ve teveccüh-i kûçe-i inzivâ ve ferâğat etmeğin, derân Sultân Mustafa Hân karârgâhından ihrâc ve taht-ı âli baht-ı Osmâniye iclâs ile emr-i biata iştiğal gösterûb biat-ı umûm itmâm olunmağla gürûh-ı mevâlî hânelerine avdet ve eşkıyâ dahi meydân-ı mezkûre ric‘at ettiler.

Beyân-ı İ‘dâm-ı Mâbeynci Ahmed Beğ

Mâbeynci şehriyâri Ahmed Beğ li ecl’il-ihfâ tebdîl-i câme ile bir mahalle azîmet üzere iken tecessüsüne memûrlar haber alarak erişûb ahz ve henüz nemr-i cülûs vücûd bulmaksızın Bâb-ı Ali ve Soğuk Çeşme tarîk-ı eşkıyâ ile mâlâmâl olduğu esnada mîr-i mûmâ ileyh tarîk-ı mezkûrden imrâr olunur iken hazele-i biğayet bıçak ve kılıç uşurûb alay köşkü pişgâhında pâre pâre eylediler.

Terceme-i Hâli Mîr-i Mûmâ İleyh

Mîr-i mûmâ ileyh vezâretle hazine kethüdâlığından muhrec Halîl Paşa’nın semere-i şecere-i vücûdu; yani ferzend-i behbûd-ı âkibet Mahmûdudur. Pederi müşârun ileyh Hotîn muhafızlığı [Varak 63] hengâmında vâsıl-ı rahmet-i rabb-ı ğufûr olûb mîr-i mûmâ ileyh ile birâderi İsmâil Beğ bîkes kalarak devr-i makbûl’it-tavr Mustafa Hân-ı (Sâlis) [sânî] de Enderûn-i Humâyûn’a çerağlık ile mesrûr kılındılar. Ol esnada merdûmek dîde-i şâh-ı cihân ve kurre-i a’yûn-i cihâniyân olan Sultân Selîm henüz kemâm-ı sebz-i hafâdan revnak-bahş-ı gülben zuhûr olmuş bir nev resîde-i gonca-i nâz perverd-i dibağ-ı na‘îm olmağın, mîr-i mûmâ ileyhimânın şerefname-i memûriyetleri ol âfitâb-ı nev tulû‘-ı ufk-ı şevketin hizmet-i bülend-mefharetleri tevki-‘i reki‘iyle zinet-yafte-i feyz-i ‘amîn olmuş idi. Dâver kişversitan-ı şevket hâhişker vuslat-ı rahmet-i ve mürebbî‘i nişîn tahtgâh-ı cennet olûb birâder nikû ahter-i velâyet-i menkıbetleri Sultân Abdulhamit Hân Efendimiz hazretleri câlis-i evrenin saltanat ve ferzend-i mülâzemet mendleri Sultân Selîm [Hân] Efendimiz hazretleri ber muktezâ-yı kânûn-ı kadîm devlet-i sâyebahş-ı hafâ hâne-i râhat olduklarında mîr-i mûmâ ileyhimâ nazar-ı i‘tibârdan hâbit ve necm-i zâhir ikballeri [evc-i] irtifâdan sâkıt olarak İsmâil Bey Enderûn-i Humâyûn’dan taşra [çıkarılmış idi] ihrâc kılınmış idi. Çün Sultân Abdulhamit Hân Efendimiz’in hengâm-ı surûr encâm devletleri vâsıl-ı derece-i hitam olûb ol şâh-ı vilâyetpenâh bu devlet-i ebedîsinden ‘azîm şevkersaray bâlâ dest ve Sultân

Selîm Efendimiz erike-i saltanat-ı Osmâniye meyâmin bahş-i satvet ve temâm-ı dilbest olduklarında mûmâ ileyh Ahmed Beğ'in seyyâre-i ikbâli ufk-i mücedditten tâli' ve sitâre-i iclâli semt-i teceddütten dırâhşân ve lâmi' olarak mukarrebân-ı şehriyâri zümresine [Varak 64] duhûl ve Mâbeyncilik hizmet-i refî'asıyla nâili emniye ve me'mûl olmuş idi. Ol tarihten berû kurb-i hass-ı pâdişâhide kemâl-i nüfûz ile müreffeh'ül-hâl ve kerdeş nâ hemvâr rüzgârdan fâriğ'il-bâl iken bir muktezâ-yı takdîr mümteni'ü't-tağyîr cenab-ı rabb-i ehâdiyet şûr-ı meşhûr esnâsında şimşir ğadr-i hune ile âğuşte-i hûn pâk şehadet oldu. Vâhid'il-'ayn esmer'ul-levn dîlnüvâz ve hâtır-sâz bir zât-ı mümtaz idi. Rahmetullahi aleyh. [rahmeten vâsi'an].

Beyân-ı İ'dâm-ı Nâzır-ı Umûr-ı Bahriye Hacı İbrâhim Efendi

Zikri güzerân itdiği üzere Umûr-ı Bahriye Nâzır-ı el-hâc İbrâhim Efendi eşkiyânın derûn-ı İstanbul'a duhulleri esnâsında doğru tersâneye varûb andan Eyüb Semt'inde sâkin hâcegândan Vahîd Efendi'nin sâhilhânesine ve andan kendünün Boğaziçi'nde Beylerbeyi nâm mahalde vaki' (yalısına azîmet birle bağçe içinde kâin) mâ-i câri konavâtı murûr iden bir dırâz-vücûd kârgîr köşesinde ihtifâ itmiş. Mütecessisan-ı mûmâ ileyhın yalısına ve konağına kerrât ile varûb tecessüs itmişler ve hatta zikrolunan kârgîri aramışlar iken bulamamışlar. Bâr diğer kaymakâm Enderûn Çukadârı memur olduğundan merkûm dahi konağı ve yalıyı ve mâr'üz-zikr kârgîri arayûb bulamamağın, ric'at-i kakhariye karar virmiş iken yalı bağçıvanı olan laîn-i düzâh-mekîn efendi-i mûmâ ileyhın kârgîri-i mezkûr derûnında muhtefi idüğün bu kere haber vermegin, efendi-i mûmâ ileyhi fi'l-hakîka anda bulûb ihrac ve Bâb-ı Ali'ye [Varak 65] îsâl eylediklerinde Kaymakâm Paşa Çavuşbaşı Ağa'nın odasına müsâfir virûb havf ve haşyet itmesünler kendülere bir şey yoktur bir mikdâristirâhat itsünler kendü konaklarına ('avdetlerine) ['azîmete] ruhsat virülür deyû haber irsâliyle hîl-i rû be ferîbâneye ibtidâr ve bu makûle fetretlerde emr-i cülûs sûret pezîr-i vücûd oldıktan sonra adam pârelendiğinin misli mesbûk değil iken müşârun ileyh zîr-i perde-i hafâdan Hacı İbrâhim Efendi bulundu kapudadır gelsünler haber alûb kaydını göstereünler deyû reîs-i eşkiyâ olan Kabakcı mel'ûnına [haber] irsâl-i (ihbâr) itmegin, müşârun ileyh divânda iken bir takım hazele Bâb-ı Ali'ye gelûb efendi-i mûmâ ileyhi ahz u envâ' hakâretle meydân (semtine) isâle 'âzim oldılar. [Biçâre] (efendi-i mûmâ ileyh) eyâdi-i eşkiyâda envâ'i hakâret görerek Sultân Bayezid'de yemeniciler pişgâhına kadar varûb

bundan ilerû gidebileceğim yokdur meramınız ne ise icrâ idin dimesiyle derhâl bıçak uşurub ol vücûd-ı behdûd-ı ‘arsa-i hayatdan nâbûd eylediler. Rahmetullahi aleyh.

Terceme-i (Hâl-i Mûmâ İleyh İbrahim Efendi)

Efendi-i mûmâ ileyh iki yüz iki (1787) tarihinde Moskovlu aleyhine Ordu-yı Humâyûn hurûcî esnâsında vukû’ bulan tevcîhât-ı humâyûnda ihrâz-ı mesned-i istifâ eden İsmâîl Efendi’nin necl-i necîl ve ferzend nebîli olûb pederi mûmâ ileyhın mevkûfât kaleminde navul ketâbetiyle¹⁰¹ inti‘âş [Varak 66] esnâda efendi-i mûmâ ileyh dahi kalem-i mezbûre müdâvim ve giderek şöhret-i isti‘dâd ve haysiyet-i mâder-zâdi mektûbi-i sadr-ı âli otasına memuriyetine sebep-i sâlim olarak çok geçmeksizin Reîs’ül-küttâb bulunan bıçakçılar İmâmızâde el-hâc Mustafa Efendi’ye karâbet-i sıhriye peydâ ve bu vesile ile def‘aten ser halifelik mesnedine irtikâ ve ba‘dehu mektûbcılık hizmetine nakl ile kâm-ruvâ olûb bir müddet murûrında hizmet-i mezkûreden infisâl ve silahdâr kitâbetiyle muhâsebe-i icmâl-i amâle iştiğâl esnâsında tekrar mektûbcılık ile nâil-i emniye-i mâfi’l-bâl oldu. Efendi-i mûmâ leyhin def‘a-i sâniye mektûbcılığı sâlif’üz-zikr Moskov seferi hengâmına tesâdüf idûb Ordu-yı Humâyûn ile azîmet ve Ruscuk meştâsında Rikâb-ı Humâyûn kethüdâsı nasb olunmak içün me’zûnen Dersââdet’e ‘avdet ve (ba‘de’l-vürûd) kethüdâlık mezkûr ile nâil-i behcet oldu; ancak mûmâ ileyhın öteden berû Cezâyirli [veziri] Gâzi Hasan Paşa ile beyinleri uygunsuz ve dâimâ ve müstemirren vezir-i müşârun ileyhden muhteriz olûb ol esnâda sâik-i takdîr-i müşârun ileyhın matî-i ikbâlîn mesned-i vekâlet-i mutlakaya tesyîr iderek Ordu-yı Humâyûn’da serîr-i çâr bâliş-i sadârete mütekâzib satvet ve sarâmet olduğu efendi-i mûmâ ileyhe bâ’is-i kemâl-i hayret ve mûvris-i envâ’i ra‘b ve dehşet olmak mülâbesesiyle derhâl tahlîs-i kerîbân-ı (necât) [hayat] vâdilerine âzim ve sürre-i humâyûnun hengâm-ı hurûcî olmak cihetiyle [Varak 67] bu vesile ile tekmîl-i erkân-ı İslâm niyet-i hayriyesini câzim olarak sürre-i humâyûnun emânetini tahsîl ve levâzım-ı kâlîle gîriyi tekmîl ile hüccâc-ı hidâyet minhâcî ma’iyyetine bi’l-istishâb ol savb-i ğufrân oba rûberâh-ı azîmet ve fariza-i hac ve lâzıme-i ‘ac ve seci ba‘de’l-iskât Dersââdet’e tevcîh rû-yi mu‘âvedet eyledi. Vezîr-i müşârun ileyhın ise müddet-i sadâreti üç beş aydan ibâret olûb meştâ-yı

101 Navul Kalemî: Ekmekçilerin borçlarını ve zahire ambarının alış-verişini içeren defterlerin tutulduğu kalemin adıdır. III. Sultan Selim zamanında İstanbul’un iâşesini kolaylaştırmak için kurulmuş olan Zahire Nezareti’ne bağlı idi. (Bkz. Pakalın; age., C.II, MEB. Yay., İstanbul, 1993, s. 664.)

şumnıda mahalle-i hâmûşâne rihlet itmiş (**olmağın**) [**bulunmağın**], efendi-i mûmâ ileyh def‘i vahşet ve me‘mûren Ordu-yı Humâyûn‘a azîmetle baş muhâsebe mansıb-ı celîliyle vâye-gir-i meserret olarak ma‘iyyet-i Ordu-yı Humâyûn ile Dersaâdet‘e ‘avdet ve Melek Mehmed Paşa sadâretinde bi‘l-asâle sadâret-i ‘uzmâ kethüdâlığıyla tekmîl-i mertebe-i mecd ve menkıbet eyledi. Ba‘de‘l-infisâl mükerreren (**bi‘l-fi‘l**) defterdârlık ve tersâne emâneti ve İrâd-ı Cedîd Defterdârlığı ve Hubûbat Nezâreti menâsıblarını (**celîlesini**) devr iderek iş bu iki yüz yirmi iki senesinde livâ-i saâdet ordusunun Moskovlu aleyhine hurûc esnâsında (**menâsıbyla**) bi‘l-ma‘iyye azîmete memûr olmuş iken İngiltere Donanması’nın [**meşûmunun**] pişgâh-ı dâr‘üs-sultan-ı [**seniyeye**] lenkâr endâz [**edyâr**] olduğu hengâmda Tersâne-i [**Âmire**] Levâzımı’nın nizâmsızlığı Umûr-ı Bahriye Nâzırı bulunan Moravi Ali Efendi’nin adem-i liyâkatine haml ile mûmâ ileyh (Ali Efendi) tâbiye istihkâmâtı memuriyetiyle [**Varak 68**] Bahr-i Sefîd Boğazı’na ib‘âd ve mûmâ ileyh Hacı İbrâhim Efendi nezaret-i mezkûreye ik‘âd olındı. Mûmâ ileyh idâre-i hizmet memuresine bezl-i makdûr üzere iken şûr-i mezkûr sûret-i zuhûr bulmağın, ol vech ile eyâdi-i esâfil şekâ perestânda sefîne-i vücûd-i behbûdı giriftâr tund bâd kazâ ve mülhak gürûh-ı mes‘ûd şuhedâ oldı. Ezher‘ul-levim kübûdi‘l-‘ayn talîk‘ıl-hücce ğuzûb‘ül-veche fatîn devrândîş ve ‘âkîl-i bi teşviş tehdidini îkâ‘a kâdir ve metânet ve salâbetle müştehir ‘ilm hâme Gîrîde bi hemtâ ve fenn-i hoşnüvîsîde sâhib-i yed-i tûlâ cesûr ve vakûr bir zât-ı me‘âli mevfûr idi; ancak hased ve imsâkda yegâne ve kemâl-i ğaddari ve bî rahmî ile ma‘yûb-i zemâne idi. Rahmetullahi aleyh.

Tevcîh-i Şikk-ı Sâlis ve Emânet-i Tersâne ve Darbhâne-i Âmire

Bi‘l-cümle bidâ‘¹⁰² ve muhaddisâtın def‘i cihediyle Umûr-ı Bahriye Nezâreti’nden Şikk-ı Sâlis Defterdârlığı tefrîk ile hâcegân-ı humâyûndan Avnî Efendi’ye tevcîh ve Umûr-ı Bahriye Nezâreti dahi kemâ fi’s-sâbık tersâne emâneti nâmıyla defterdâr-ı esbâk Mustafa Reşît Efendi’ye ihsân ve Darbhâne-i Âmire’nin iki gündür mutasarrıfdan havlî takribiyle Darbhâne-i Âmire emânetiyle dahi hâcegândan Seyyid Mehmed Efendi şâdân kılındı.

102 Derkenâr-ı Varak: Bidâ‘ yeni âdet olan nesneye denûr. Cem‘i “ibdâ‘ ” ve “Bide‘u” gelûr. “Be” ve “Dâl” ın fethiyle müennesi “bid‘atün” ve cem i müennesi “bide‘un”dur. “inebun ” vezninde.

Mu‘âhede-i Vükelâ-yı Devlet Be Gürûh-ı Erbab-ı Şekâvet ve Def‘i Cem‘iyyet-i Hûne-i Hüsrân-ı Menkıbet

Çün bâ‘is-i (**hüdûs-ı**) fetret olanların emr-i cülûsda [**Varak 69**] sa‘yları sûret-i pezîr vücûd olmağın, ba‘de ezîn gürûh-ı eşhâsın hem umûr-ı devlete ta‘rizden yedlerini kat‘ itmek ve hem de te‘lîf ve istimâlatları râbitasın istihsâl eylemek için bir hüccet a‘cûbet‘ül-münkabe tertîb ve Şeyhülslâm [**Mehmed**] Ataullah Efendi ve Kaymakâm Mûsâ Paşa ve sadr-ı Rûm Ahmed Muhtar Efendi ve sadr-ı Anadolu Âşir Efendizâde Mehmed Hafîd Efendi ve İstanbul kadısı sâbık Mehmed Münîb Efendi ve İstanbul kadısı lâhık Muradzâde Seyyid Mehmed Murad Efendi ve Nakîb‘ul-Eşrâf Dürriyâde Esseyyid Abdullah Hüsni Efendi taraflarından imzâ ve temhîr ve bâlâsı Hatt-ı Humâyûn ile tevşîh olunarak maslahata hitâm virildi.

Sûret-i Hüccet-i Mezkûre

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı şer‘at nisâb ve bâ‘is-i tastîr-i hüccet-i hakîkât intisâb oldur ki Devlet-i Aliye dâmet fi‘l-himâyetü’r-rabbâniye de havâssı Enderûn-i Humâyûn ve rical-i ebed-i makrûndan ba‘zı devr-endiş olmıyan kimesneler bundan mukaddem memur oldukları hizmet-i aliyyede Nizâm-ı Cedîd tabiriyle misli nâ mesbûk bir bid‘at-ı azîme ve İrâd-ı Cedîd nâmıyla mezâlim-i kesîre ihdâs ve netîcesin ancak (**kendüye**) celb-i menâfi‘ ve icrâ-yı sefâhetlerine ib‘âs ile her biri ebniye ve elbise ve kâffe-i umurlarını kefareye taklîdden başka Devlet-i Aliye’yi dahi [**Varak 70**] düvel-i nasârâ kavâ‘idine ircâ‘ ve ol vech ile âmmе-i müslimîni tekdîr ve Devlet-i Aliye’nin ez kadîm envâ‘i futûhât-ı ilmiye ve esnâf-ı hedemât-ı celîle ile makbûl ve mu‘teberi olan bi‘l-cümle ocaklarını tenfîr ve Hüdâvendigâr-ı sâbık Sultân Selim Hân Hazretlerini [**dahi**] ba‘zı mehâsin-i mezure beyânıyla iğfâl ve mecmû‘i iğrâz-ı nefsanîyelerinden ibâret olan tedâbîr-i mezhurfelerin sâha-i husûle îsâl itmiş olmalarıyla Devlet-i Aliye’nin ez kadîm gayretkeşleri olan Ocağ-ı Âmire ağâları ve neferât-ı mücerred islâh âlîm niyet-i hâlisesiyle kıyâm ve bi‘l-cümle ‘ulemâ-yı i‘lâm ve ricâl-i Devlet-i Aliye’den sâir erkân-ı sadâkat intisâm itfâk ve e‘l-tiyâm ve mûcib-i şer‘i ve kanûn üzere Hüdâvendigâr-ı sâbık müşârun ileyh hazretlerinden kat‘ reşte-i bey‘at ve hâlâ erike pirâ-yı taht ve iclâl ve revnâk efzâ-yı şevket ve ikbâl olan şevketlü, mehâbetlü, kudretlü, azîmetlü,

pâdişâhımız, efendimiz Sultân Mustafâ Hân ibn'üs-sultân Abdülhamit Hân¹⁰³ hazretlerine, “İnnellezîne yubâyî‘ûneke innemâ yubâyî‘ûnallâhe yedullâhi fevka eydîhim”¹⁰⁴ vechi mesnûni ve tarîka-i hakkâniyet nemûni üzere müdd-i eyâdi-i bey‘at olunûb “Ve izâ eradnâ en nuhlike karyeten emernâ mutrefihâ fefesegû fihâ fehakka‘aleyhe'l kavlu fedemmernâhâ tedmîra”¹⁰⁵ nass-ı [Varak 71] kerâmet fessanın esrâr-ı hidâyet muhtassî sâha-i zib-zuhûr ve mârru‘z-zikr hûne-i din ve devlet dünyada mahzûl ve makhûr ve bakiyye-i ‘ukûbetleri vâbeste-i yevm’in-nüşûr olûb bihamdi‘l-lâhi te‘âlâ Devlet-i Aliye bir müddetten berû devroldığı hüsn-i nizâma mevsûl ve Ocağ-ı Âmire’nin bu hareketleri taksîr ve töhmete gayr-i mahmûl ve gerek nezd-i şâhânede ve gerek âmme-i ehl-i İslâm ’indlerinde her vech ile mu‘teber ve makbûl olmuştur. Ancak bundan böyle Ocağ-ı Âmire’nin ‘âlâ vech’il-iltizâm iltimâs eyledikleri mâdde ki “el-Fukahâ-u umenâ‘ur-rusul”¹⁰⁶ hadîs-i belâğat-tahdîsî üzere ‘ulemâ-i a‘lâm dahi ve vâcibe-i zimmet-i diyânet irtisâmları olan emr-i ma‘ruf ve nehy-i ‘ani‘l-münkere kıyâm ve ricâl-ı devletden birinin hilâf-ı şer’ ve kanûn ba‘zı hareketleri rû nemûn oldukda kelime-i hakk-ı tekellümde sa‘y ve ihtimâm itmeleri istid‘âsını bast u itmâm eylediklerinden sonra kendülerinün dahi zâbâtân ve neferâtı öteden berû ‘uhde-i sadâkatlerine ihâle olunan umûr-ı lâzımelerinden mâ‘dâ umûr-ı Devlet-i Aliye’ye müdâhale itmeyûb öteden berû şeri‘at-ı tâhire ve kâide-i Ocağ-ı Âmire üzere memur

103 Sultan I. Abdulhamid Han (1774–1789): Babası Sultan Üçüncü Ahmed, annesi Rabia Şermi Sultan’dır. 20 Mart 1725’te İstanbul’da doğmuştur. 50 yaşında kardeşi III. Mustafa’nın ölümü üzerine padişah olmuştur. Kaynarca Barışı gibi, o zamana kadar devletin görmediği mağlubiyet barışının kendi zamanında imzalanmış olması onun adına bir talihsizlik olmuştur. Kırım’ı kurtarmak ve Kaynarca’nın öcünü almak için ordu hazırlayarak savaşa girmişse de, iki cepheli düşman karşısında başarısız olmuştur. Moskoflar, zaptettikleri Özi kalesindeki bütün Müslüman ahaliyi kılıçtan geçirince, bu vahşice katliama tahammül edemeyen Sultan 65 yaşında iken aldığı bu mağlubiyet haberi üzerine ah çektiği, kendisine inme denilen felçlik geldiği ve 07 Nisan 1789’da vefat ettiği rivayet edilmiştir. I. Abdülhamîd, askerî alanda ıslahat yapmış ve Avrupa tekniğini kısmen memlekete sokmuştu. Sadrazam Halil Hamit Paşa öncülüğünde Topçu Ocakları ıslah edilmiş, Sûrat Topçuları yeniden kurulmuş, ilk Yeniçeri sayımı yapılmış, ulufe alım-satımı yasaklanmış, İstihkâm Okulu açılmış ve Cezayirli Hasan Paşa tarafından donanma ıslah edilmiştir. (Bkz. Münir Aktepe, “Abdülhamid I”, DİA., C. I, İstanbul, 1998, s. 213-216; M. Cavid Baysun, “Abdülhamid I”, İA., C. I, MEB. Bas., İstanbul, 1950, s. 73-76; Sâmîha Ayverdi, Türk Târihinde Osmanlı Asırları I-II, C. II, Damla Yay., İstanbul, 1993, s. 225-234; Ahmet Hilmi-Ziya Nur, İslam Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul, 1982, s. 740-743; Erol Güngör, Tarihte Türkler, Ötüken Yay., İstanbul, 1990, s. 380-381.)

104 Fetih Sûresi (48/10): “Şüphesiz sana biât edenler ancak Allah’a biât etmiş olurlar. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir.”

105 İsrâ Sûresi (17/16): “Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle sımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz.”

106 Hadis-i Şerif: “Fakihler Resullerin emanet ehilleridir.” (Bkz. Meclisi, Biharul-Envar, “Kitâbu’l-İlm”, C. II, Beyrut, 1983, s. 110.)

oldıkları hedemât-ı sâdikânelerinde kıyâm [Varak 72] ve tahsîl-i rızâ-yı bârî ve tekmîl-i irtizâ-yı şehriyârî eylemek mesâlih-i sâlihalarında sa'y ve ihtimam ideceklerine taahhüd ve iltizâm ve bu güftâr ve deftârlarında sıdk ve istikâmetleri bedîdâr olûb hilâfına vaz' ve hareket zuhûr itmedikçe [gerek ki] taraf-ı bâhir'üş-şeref mulûkânedan ve gerek vüzerâ-yı 'izâm ve vükelâ-yı kirâm ve zâbitân-ı zevî'l-ihtirâm taraflarından husûs-ı merkûmda gerek zâbitân ve gerek ahâd ve efrâdlarından bir ferde mikdâr-ı zerre hitâb ve 'itâb ve serzeniş ve 'ikâb teveccüh itmeyeceğine evvelâ şehriyâr-ı adâlet-şî'âr şevketlü, mehabetlü, kudretlü, azametlü pâdişâhımız efendimiz Sultân Mustafâ Hân halledellâhu hilâfeteHu ilâ yevm'il-mîzân hazretleri ve sâniyen vükelâ-yı devlet ve zâbitân-ı sadâkat sîret tariklerinden dahi 'ahdullâh ve 'ahd-i resûlullâhi yâd ve tekrâr ve bu 'ahd-i istikâmet üzere sâbit ve pâyidâr olunacağı an samîm'il-bâl kat'î'l-âsâr olduğu sâbit ve istivâr ve bâlâsı mübârek Hatt-ı Humâyûn kerâmet nisâr ile zînet medâr ve zeylî hâlâ Şeyhülişlâm selemehü's-selâm semâhatlü, fazîletlü es Seyyîd Atâullâh Efendi hazretleri ve kaymakâm-ı âli makâm saâdetlü, 'atûfetlü es Seyyîd Mûsa Paşa Hazretleri hâzır-ı bi'l-meclis-i kibâr 'ulemâ-i a'lâm hazerâtının [Varak 73] imzâ ve hatmleriyle revnak-medâr ve bilâ nizâ' ve bilâ cidâl ebed'il-âbâd düstûr'ul-'amel kılınûb mehâkim-i şer'iiyyede tescîl ve Başmuhâsebe ve Divân-ı Humâyûn kalemlerine kayd ve tekmîl ve Ocağı Âmile tarafına sened-i şer'î olmak üzere iş bu vesîka teslîm ve i'tâ ve ol vech ile hitâm-ı maslahât tetmîm ve ifâ olındı. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-'işrîn min şehr-i Rebûlevvel sene isneyn ve 'işrîn ve mieteyn ve elf (31 Mayıs 1807).

Sûret-i Hatt-ı Şerîf Be Bâlâ-yı Hücce [i mezkûr] Nüvişte Bûd

“ İş bu hüccet-i şer'iiyyede derc ve tasfîr olunan kâffe-i şerâyit-i mu'tebere harf be harf manzûr ve ma'lûm-ı şâhânem ve zeylîni hatım ve imzâ iden Şeyhülişlâm ve Kaymakâm-ı âli makâm ve 'ulemâ-yı a'lâmın hatm ve imzâları makbûl-i pâdişâhânem olmuştur. Mademki iş bu sened-i mu'teberde olan şerâyita Yeniçeri kullarım taraflarından riâyet ile muktezâ-yı ta'ahhüdleri üzere bundan sonra cüz'î ve küllî umûr-ı saltanat-ı seniyyeme müdâhale itmeyûb ecdâd-ı 'izâmım zamanlarında olduğu gibi her hususda emr-u fermân-ı şâhâneme inkıyâd ve mutâba'at ve zâbiterine her halde itâ'at ideler. Ben dahi âlemleri yokdan var iden Allah-u 'azîm'uş-şânın ism-i pâk ve iki cihân serveri Peygamber'imiz Hazret-i Muhammed Mustafa 'aleyhi efdal'üs-salât ve ez kâhâ efendimiz rûh-ı tâb-nâklerini yâd ile ta'ahhüd iderim ki bu husûs içûn gerek taraf-ı

hilâfet penâhimden ve gerek vüzerâ-yı ‘izâm ve vükelâ-yı fehâm ve zâbitân-ı [Varak 74] devlet-i ebed kıyâmum taraflarından ferd-i âferîdeden hiç ferd muâhaze ve mes’ul olmaya” çün ‘ahd ve mîsâk-ı tarafeyn bu vech ile hüccet-i şer’iyyeye rabt ile maslahat rehîn-i hitâm olarak gürûh-ı eşhâsa taraf-ı şâhânedan pilav ve zerde ile üç gün ikrâm ve cülûs-ı humâyûn bahşîşi dahi in‘âm olunmağın, eşhâs-ı mezkûre dahi tefrîk-i cemiyet birle yerlü yerüne ric‘at ve kal‘alular kal‘alarına ‘avdet ve azîmet eylediler; ancak

Beyt

Der çeşm kend hâne meks râ çû dehi revî
Beesfile hemân behki medârı ankünedkes

neşîdesince esâfil-i nâs yüz bulûb umûr-ı devlete ne vech ile itâle-i dest-i taarruza ictisâr eyledikleri ve ahir’il-emr ne sûretle netice virmiş olduğının tafsîli sahâyif-i âyinededen ma’lûm mütetabi‘ân evrâk olur.

Ba’zı Tevcîhât ve Vukû‘-ı Alay-ı Seyf ve Vukû‘ât-ı Sâire

El-hâletü hâzihi taraf-ı şâhâneye iddiâ-yı intimâ idenlerin necm-i ikbâlleri ufk-ı saâdetden tâli ve Hüdâvendigâr-ı sâbık hazretleri müntesebâtının sitâre-i devletleri sâkıt ve rişte-i devletleri munkatı‘ olarak ser kahveci-i şehriyârî ağaya duhân gümrükcülüğü ve bülbül hâfız dimekle ma‘rûf kahveci-i sâniye dâru’s-saâdeti’ş-şerîfe ağası yazıcılığı ihsân ve fadûle kâtibi Mehmed Efendi dahi Vâlide Sultân ‘aliyyet’üş-şân kethüdâlığı hizmetiyle şâdân kılındı. Mühürdâr-ı kaymakâmî mektûbî-i sadr-ı âli hulefâsından Celâl Beğ [Varak 75] tuğrâ-yı ğarrâ-yı cihândâriyi resm itmiş olmağın, mîr-i mûmâ ileyh kethüdâ beğ kitâbeti tevcîh ve selefi Sâdık Efendi Tophâne Nâzırı nasb ve ta’yîn olındı. Maksad-ı müstakîl olan cülûs-ı humâyûn hayz-ı husûle makrûn olunca bu kadar kan dökülûb nice nice bî çâregân me’yûs ve mahzûn olduğına mebnî bu babda icrâyı [eyleyen] suver-i menâfi-i rızâ-yı cenâb-ı hüdâ-yı ğayyûr iken ne derecelerde izhâr-ı mesarrât ve surûr olunduğu husûle sôs sutûrdır. Dîdene-i [kadîme-i] saltanat-ı seniyyeden olduğu üzere Mâh-ı Rebûlâhir’in ğurresi yevm’il-isneynde mehd-i ‘ulyâ-yı saltanat hazretleri alay-ı vâlâ ile saray-ı ‘atik-i [me‘mûriden] saray-ı cedid-i ‘âmiyeye nakl ve azîmet ve beşinci Perşembe günü cihândâr-ı vâlâ menzilet hazretleri dahi mertebe ve mu‘în-i alay ile berren türbe-i Ebâ Eyyûb Ensâri radîye ‘anhü’l-bâriye tevcîh-i veche-i

şevket ve tarik-ı mu'tâd üzere miyân-ı mülûkânelerin taklîd-i seyf ile zibâyîş-yâb-ı satvet ve mehâbet buyurduktan sonra bahren saray-ı 'âmilelerine 'avdet buyurdılar.

Sadâret-i Serasker-i Boğaz [-ı Bahr-ı Sefîd] Çelebi Mustafa Paşa

Cânib-i serdâr-ı ekremiye mühr-i humâyûn îsâl-i hizmetine hazinedâr-ı şehriyâri el-hâc Beğli Beşîr Ağa memur kılınûb müte'âkiben Ordu-yı Humâyûn'da dahi fetret vukû'ıyla hal'i sadr-ı a'zamiyi mübeyyin mîzâc vakte evkâf-ı zemîn ve mukaddimât ile mahzar-ı sehâvet [Varak 76] eser-i vürûdına mebnî emanet-i kübrâ-yı vekâletin boğaz seraskeri Çelebi Mustafa Paşa'ya tefvîzi taraf-ı eşkıyâdan bi'l-iltimâs istisvâb ile boğazdan kalkûb Edirne'ye doğru teveccüh eylemesi mazmûnında müşârun ileyhe tahrirât-ı lâzime tisyâr olunduktan sonra mâh-ı mezbûrın dokuzuncı Pâzârirtesi günü ağa-yı müşârun ileyh dahi muktezâ-yı memuriyeti üzere Dersââdet'den hareket ve azîmet eyledi.

Serasker Sadr-ı Esbâk İsmâil Paşa Be Boğaz-ı [Mezkûr] (Bahr-i Sefîd)

Bahr-i Sefîd Boğazı seraskerliğinin mutasarrıfdan havli cihediyle mâh-ı mezbûrın yedinci günü seraskerlik-i mezbûr bir müddetden berû sadâretten infisâl ile menfiyyen Sakız'da (Cezîre'sinde) nikrân-ı tulû-ı necm-i ikbâl olan İsmâil Paşa'ya Karaman Eyâlet'i inzımâmıyla tevcih olındı.

İ'dâm-ı Yûsuf Ağa Kethüdâ-yı Vâlide Sultân-ı Sâbık

Mukaddem iskât-ı fariza-i hacc-ı niyet-i hâlisasıyla cânib-i Hicâz (-ı ğufrân-tırâza) azîmet (itmiş iken) ve îfâ-yı lâzime-i 'ac ve secc-i müyesser olamayarak hâiben 'avdet iden Hüdâvendigâr-ı sâbık hazretlerinin vâlideleri kethüdâsı Yûsuf Ağa fetret-i mezkûre esnâsında Dersââdet'e müteveccihen Bozok semtlerine gelmiş olmağın, mûmâ ileyh her ne kadar izâlesi imzâ olunanlardan ise de şâyed Cabbarzâde Süleymân Beğ'e dehâlet birle mîr-i mûmâ ileyh (emr-i i'dâmında) mumâne'at ider mütâlasıyla Ağa-yı mûmâ ileyh mahrûse-i Bursâ'ya gelûb anda menfiyyen [Varak 77] ikamet itmek üzere fermân-ı âli ısdâr ve tisyârıyla iğfâl ve mûmâ ileyhın mahrûse-i mezkûreye vürûdî haberi zuhûrıyla i'dâm için hassa hasekilerinden Ebû Kulak haseki ta'yîn ve isbâl

olunmuş idi. Mâh-ı mezbûrın on sekizinci Çarşamba günü Ağa-yı mûmâ ileyhın ser-i berîdesi vürûd itmeğın, fezâ-yı saray-ı ‘âmirede nihâde-i mevkî-i ibred nümûn kılındı.

Terceme(-i Hâl-i Ağa-yı Mûmâ İleyh)

Mûmâ ileyh Cezîre-i Girîd’de esnâfdan bir fakirin sulbünden ferhâde sâha-i vücûd (**kadem nihâde**) ve yedi sekiz yaşına vardıkda(**ğında**) serhad-ı Girîd Ağa’sı bulunan Süleymân Ağa’ya [**evlâd-ı manevî**] (**ahret oğlu**) ol[**ûb**](maklığla) [**aga-yı mûmâ ileyhın Girid Ağalığından azl ve**] (**kayd-ı zillet ve havâriden âzâde olûb Ağa-yı mûmâ ileyh Girîd Ağalığından ba’de’l-‘azl**) Dersaâdet’e vürûd ve tarîkına duhûliyle hasebî’t-tarîk Yeniçeri Ağalığı derecesine resîde ve mevsûl oluncaya kadar mûmâ ileyh hasekiliği hizmetinde karar iderek Yeniçeri Ağa’sı oldukda mühürdâr ve ba’dehu Rikâb-ı Humâyûn kaymakâmlığında hazînedâr olmuş idi. Müşârun ileyh kaymakâmlıktan infisâl ile taşra manâsıblarında oldığı hengâmda mûmâ ileyh [**sakal salıvererek**] îsâl-i lihye ile bir müddet kethüdâ olûb ba’dehu müşârun ileyhın ba’zı umûrına nezaret itmek üzere me’zûnen Dersaâdet’e vürûd itmiş ise dahi beyn’en-nâs servet ve yesâr ile iştihârına mebnî memuriyetle Bağdat tarafına ta’yîn ve ba’de’l-‘avde İsmâil kasâb başılığı hizmetiyle sahife-i rif’ati tezyîn olındı. Altı [**ay**] mâh kadar müddet hizmet-i mezkûre ile İsmâil’de [**Varak 78**] tevakkufdan sonra Dersaâdet’e ‘avdet ve ba’zı ricâl-i Devlet-i Aliye’ye iktisâb-ı intimâ ve münasebet birle Gelibolu Barûthâne’si nezâretini tahsîl idûb bir müddet murûrında matbah-ı âmire emâneti mansıb-ı refi’iyle tebcîl ve ba’dehu Esmâ Sultân (**‘aliyyet’üş-şân**) kethüdâlığı (**hizmet-i celîlesiyle**) cerîde-i ikbâli tezyîl ve Darbhâne emânetiyle tafsîl olındı. (**Kerre’ş-şühûr ve merre’d-dühûr**) cûlûs-ı Selîm Hânî[ide] (**cilveger mir’at-i zuhûr olarak**) vâlide kethüdâsı nasb olun[an]mış olan Lala Mahmûd Beğ’in [**vefatıyla mûmâ ileyhın**] (**târik kâr u bâr ğurûr olmak cihediyle**) ba’zı cânibdârları sevk ve tarifleriyle mûmâ ileyh vâlide-i (**şâh-ı cihân**) kethüdâlığı (**hizmet-i mûrisi’l-mefharetiyle**) mesrûr ve Esmâ Sultân kethüdâlığıyla dahi birâderi Ömer Ağa mecbûr kılındı. Mûmâ ileyh refte refte zimâm-ı Devlet-i Aliye’yi külliyyen kabza-i tasarrufa alûb hâl ve ‘akd-i umûr-ı saltanat mefûz nâhin tasvîbi ve renk u fetk-i mehâm-ı (**devlet**) müsellemin-i yed-i tedbîr ve tensîbi olarak iki yüz yirmi bir senesine kadar kethüdâlık-ı mezkûrda müstakilen ve müstebidden müsteşâr-ı Devlet-i Aliye ve mü’temen saltanat-ı seniye oldu. Sene-i mezkûre evâilinde Vâlide Sultân hazretlerinin vefâtı takrîbiyle mühr-i münîr ikbâli zevâle karîb olmağın,

hilâfgirlerinin şemşîr-i zebânlarından havf ile **[ber vechi muharrer]** (iskât-ı farîza-i **haccı vesîle iderek Âsitâne'den mübâ'adet ve semt-i** Hicâz'a azîmet itmiş idi. Râfizi **[Hâricî]** tâifesinin rah-ı huccâca sedd-i mumâne'at olmalarından nâşi hacc idemeyûb 'avdet birle esnâ-yı râhde iken fetret-i mezkûre zuhûr **[ile bâlâda mestûr olduğu vech ile meş'al-ı]** (itmeğin, menfiyyen mahrûse-i Bursâ'da ikâmeti bâbında sâdır olan emr-i âli mücebince mahrûseyi mezkûreye vürûdında çend rûz murûrında hâseki-i merkûm mübâşeretile müş'il cihân fûrûğ) hayâtı pefkirde-i bâd u bûr oldu. (Mûmâ ileyh) zekî ve âkil ve reşîd ve kâmil ve cem'i ve iddihâre mâil ve hasâis-i zâtîyesi hırs ve ezâ ve müştemil-i ikrâm-ı eytâm ve eramil **[Varak 79]** ve it'âm-ı mesâkin ve esâil ve in'âm-ı melhûfin ber gişte-dilde 'adim'ül-me'âdil bir zât-ı müstecmi'u'l-hasail idi. Terk eylediği evrâk derûnında Galata Kadı'sı Şeytân Emîn Efendi'nin şehâdetleri ile hatm ve imzâsıyla mumazzî ve 'İrfânzâde Ârif Efendi ve Kapu Çukadârı Ömer Efendi'nin şehâdetleri ile sâbit ve mahşî bir hüccet-i sahâfet-ayet zuhûr idüb bu madde müteveffâ-yı mûmâ ileyhın rüşd ve zekâsına virilemez ise de ebâlise-i nâsın hiyel ve mekîretlerin nice nice ezkiyâyı iğfal ve firifte ideceği nezd-i uli'n-nihâde ma'lûm olûb hatta hüccet-i mezkûrenin şeytân lakabıyla mülakkab kâdı-i vesi'ul-mezhebin imzâsıyla mahtûm olması bu kavli musaddık olmağın, hüccet-i mezkûre aynıyla sebt-i sâhife-i beyân kılınûr. "*Mahrûse-i Galata müzâfâtından Beşiktaş nâhiyesinde Paşa mahallesinde vâki' mehd-i 'ulyâ-yı saltanat 'inâyetlü, 'ismetlü velî-ni'met Vâlide Sultân 'aliyyetü's-şân dâmet fî hıfz'ul-mennân efendimiz hazretlerinin kethüdâ-yı âli kadrleri devletlü, 'inâyetlü Yûsuf Ağa ibn-i merhûm İsmâil Ağa hazretlerinin sâhil hanelerinde ma'kûd meclis-i şer'i şerîfde el-hâc Sa'dullah Ağa ibn-i merhûm Ahmed iş bu bâ'is'il-küttâb'ül-müstetâb Ağa-yı müşârun ileyh hazretlerine ikrâr-ı tâm ve takrîr-i mâlâ kelâm idüb fî'l-ezel ervâh-ı halk **[oldukda]** takdîri ve levhî mahfûza sebt ve tahrîr olunan ecel-i **[Varak 80]** mev'ûdumdan ömrümün yedi sene-i kâmilesini devletlü, 'inâyetlü Yûsuf Ağa ibn'ül merhûm İsmâil Ağa hazretlerine hübbe-i sahîha ile hîbe idüb müşârun ileyh hazretleri dahi Hazret-i Âdem 'aleyh'is-selâm ömr-i şerîf-i mukadderlerinden ma'lûm'ul-mikdârını Hazret-i Şît 'aleyh'is-selâma hîbe buyurûb Şît 'aleyh'is-selâm dahi kabûl buyurdıkları kaziyyeyi âlim oldukları ecilden meclis-i hîbede ittihâb¹⁰⁷ kabûl buyurdılar didiğini müşârun ileyh Ağa hazretleri dahi vicâhen tahkîk ve şifâhen tasdîk buyurduklarında hâkim-i mevki-i sadr-ı küttâb tûbâ lehû ve hüsnî me'ab Efendi*

107 Derkenâr-ı Varak: Hibe, kabul etmek.

hazretleri dahi ["Yemhullâhu mâ yeşâ ve yesbitu ve 'indehu ummu'l-Kitâb"]¹⁰⁸ ma'nâ-yı şerîfini tefekkür buyurûb hıfzan li'l-mekâl vesîka-i atîka ketb olındı. Tahrîren fi'l-yevm'(il-hâmis) [-il-hâdi] ve'l-'işrîn min şehri Safer'ül-hayr lisene isnâ 'aşara ve mieteyn ve elf (19 Ağustos 1797) mâ fih'il-hiyetü ve'l-ittihâb Haffafzâde Mehmed Emin el-kâdi be mahrûse-i Galata" iş bu sened zuhûrında terhîben li'l-emsâl kâdı-ı merkûm nefy ve iclâ olmuştur.

‘Azl-i Ağa-yı Sekbân(ân)

Sekbân başı Ârif Ağa irtişâ sûretine teşebbüs birle **[bir]** iki mâh zarfında hadden efzûn mâl cem' itmesi bâ'is-i idbârı olmağın, Mâh-ı Rebûlâhir'in on dokuzuncu Perşembe günü mûmâ ileyh 'azl ve iclâ olunûb iltimâs-ı eşkıyâ ile kahveci Mehmed nâm kimesne sekbân başı nasb olunmağın, kerd afitâd-ı bâdincân berâmed, mislinin sıdkı âşikâr oldı. **[Varak 81]**

‘Azl-i Kaymakâm-ı Rikâb-ı Humâyûn

Kaymakâm Mûsâ Paşa emr-i cülûs-ı kuvveden fi'ile getürmeğe sebep-i zâhir olmaklık ile iftihâr ve istiklâl tâm kesb itmiş olmak za'mıyla etrâfa kibr u ceberut izhâr ider iken mâh-ı mezbûrın yirmi ikinci Pazar günü 'azl-i nâgehâniye mübtelâ olarak Gelibolu'ya iclâ olunûb Rikâb-ı Humâyûn'da çavuşbaşı olan pîr-i fâni Şehsuvârzâde Hamdullah Beğ mesned-i kaymakâmiye irtikâ itmeğın, çavuşbaşılik ile dahi Rikâb-ı Humâyûn kethüdâsı Hasan Tahsîn Efendi behcet-nümâ oldı.

Ba'zı Vekâyi

Hüdâvendigâr-ı sâbık hazretleri mukarrebleri Enderûn-ı Humâyûn'dan tard ile ser çukâdar Mehmed Beğ'in bi'l-cümle emvâli cânib-i mîrîden zabt olınarak 'Alâiye'ye nefy ve iclâ olunûb hazîne kethüdâsı Sâlih Beğ'in dahi mâli musâdere ve kendü Kütahya'ya nefy ile Gekboza'ya varmış iken ba'zı şüfe'â tavassutıyla 'afv ve

108 Ra'd Sûresi (13/39): "Allah, dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana Kitap (Levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır."

Dersaâdet'e celb ve emvâli girü red ve terk olunarak dergâh-ı âli kapucı başılığıyla surre-i humâyûn emâneti hizmeti 'uhdesine tevcih olındı.

İ'dâm-ı Nâib-i Kapan-ı Sâbık

Emsâline sirâyet mahzûrından ictinâben ru'yet-i hisâb vesîlesiyle **[müderresliği halinde]** (**hâlât-ı tedrîsinde**) izâlesi te'hîr olunan Kapan-ı dakik nâib-i Abdullatif Efendi'nin muhâsebesi tekmi'l olunarak Bursa'ya iclâ ve verâsından rütbe-i Mîr-i Mirâni isrâ olduğına **[Varak 82]** müte'âkib i'dâmı için memur gönderilmeğın, mâh-ı mezbûrın yirmi üçüncü Pazarirtesi günü ser-i maktû'ı vusûl ile nihâde-i cây-i mezellet-şumûl oldu.

Terceme-i Hâl-i Efendi-i Mûmâ İleyh

Efendi-i mûmâ ileyh sudûr-ı fehâmdan müteveffâ Keçecizâde Sâlih Efendi'nin dâmâdı olûb zâhire maddesinin ibtidâ-yı nizâmında müteveffâ-yı mûmâ ileyhin Hubûbât Nezâreti'ne memuriyeti cihediyle efendi-i mûmâ ileyh Kapan-ı dakik niyâbetini tahsîl idüb mûmâ ileyh kemâl-i mîzâc âşinâyı ve umûr danî ile mütehallık olmak hasebiyle atâbekân-ı saltanat-ı seniyyeye vücûhla intisâb ve intimâ-peydâ iderek niyâbet-i mezkûrede müstebid ve müstakar ve tarîk-ı tedrîsde bulunmak cihediyle gürûh-ı mevâlinin kendüye ğayz ve 'adâvetleri ân beân mütezâyid ve evkar olmağın, fetret-i mezkûreyi icrâ-yı ğaraza tamam vakt-ı fırsat-ı 'adîle mûmâ ileyhin izâlesini imzâ eylediklerinden rütbe-i Mîr-i Mirâni i'tâsıyla Bursa'da cerîde-i hayatdan nâmı ülkâ olındı. Tavîl'ül-kâme beşûş'ul-vech 'azb'ul-lisân halv'ül-beyân zarîf mizâcgîr âkıl sûtûde-tedbîr bir zât-ı fetânet semîr idi. Rahmetullahi aleyh.

Garîbe-i Tebeddül-i Meşîhat-i İslâmiye

Mâh-ı Cemâziye'l-evvelî'nin yedinci Pazarirtesi günü Şeyhülislâm Atâullah Efendi 'azl ve yerine Şeyhülislâm-ı sâbık Samânizâde Ömer Hulûsi Efendi nasb olunmuş iken meşîhat-i İslâmiye'nin **[Varak 83]** yine mutasarrıf-ı sâbıkına tahvîli emrinde gürûh-ı mekrûh eşkıyânın ibrâm ve isrârlarına mebnî mansıb-ı celîli fetvâ ferdâsı sülesâ günü yine Atâullah Efendi 'uhdesinde ibkâ **[kılındı]** olındı.

Vekâyi‘-i Ordu-yı Humâyûn

Ordu-yu Humâyûn-ı şâhânenin Silistre‘ye vürûdının ferdâsı bi‘l-cümle ricâl[-ı devlet] ve ocaklu ağavât ve zâbitânı otağ-ı Serdâr-ı Ekremî‘ye da‘vet ve ‘akd-i meclis-i meşveret birle ahvâl-i (a‘dâ) [küffâr] ve ârâ-yı harb u peykâr müzâkeresine ibtidâr olunarak ibtidâ Silistre pîşgâhında Karalaş Adası‘nda düşmen-i dînin ihdâs ve inşâ eylediği tâbiye ve meterisler üzerine varılûb zabt ile bi‘l-cümle mühimmât-ı tophâne ve levâzımât-ı sâire ve Yeniçeri Ordu’su karşıya imrâr olundıktan sonra Bükreş’in istihlâsı tedâbirine teşebbüs olunmak sûretleri tefevvûh ve der meyân ve sûr-i mezkûre beyn‘el-huzzâr istinsâb ve istihsân olunmuş ise dahi Silistre‘den Karalaş Adası‘na açıktan asker naklinde hatır-güzâr olan ta‘assuri rehîn-i teyessür idecek suver ve ârâ-ı mütalaa ve tefekkür olunarak evvel emrde karşıyakanın keyfiyeti taharrî olunmadıkça ‘ale‘l-‘umyâ ‘asker imrârı ma‘âzallahu teâlâ müstelzim-i mehâzir-i şitâ ve cümleden mukaddem çekünki-i hâl-i düşmenin istiknâhı [Varak 84] usûl-i maslahata ûfik ve ahra olmağın, bu husûs dergâh-ı âli Yeniçeri Ağa’sı Pehlivân Ağa’nın ihâle-i ‘uhde-i liyakati kılınmağla Ağa-yı mûmâ ileyh beş on adam ile bir kayığa rûkûb ve Tuna boyundan Tutrekan taraflarına doğru çıkûb Karşuyaka‘ya murûr ve ‘azleler¹⁰⁹ arasında Çükeneş karyesine vürûd ile karye-i mezkûre hâli ‘âni‘l-ahâli olduğundan yemîn ve yesâre nezâret ve karye-i mezkûreye asker ta‘biyesiyle emr-i istihkâma dikkat olındığı takdîrce üzerine gelmesi melhûz olan düşmene cevâb virilmek âsân olacağı cezm ve tayakkun birle girü Silistre‘ye ‘avdet ve sadr-ı a‘zâm hazretlerine ifâde-i keyfiyet eyledikten sonra tiz elden ma‘iyyetine terfîk olınan üç beş top ve birkaç yüz asker ile yine azîmet ve karye-i mezkûrenin istihsâl-i esbâb-ı tahkîm ve takviyesine mübâderet eyledi. İttifakan mâru‘z-zikr Karalaş karyesinde olan düşmen [küffâr] Bükreş’e doğru çekilûb karye-i mezkûrede ferd-i müteneffîs kalmadığı şâyi‘ası Ordu-yı Humâyûn‘da zuhûr iderek tahkîk-i hâl emrinde lâzım gelen tedâbir şöyleşilür iken bu madde-yi muhâsebe-i evvel Râmiz Efendi ve mektûbi-i sadr-ı âli Tahsin Efendi der‘uhde idinmiş ve cânib-i vekâlet penâhiden dahi izin ve ruhsat virilmiş [Varak 85] olmağın, efendi-i mûmâ ileyhimâ üç beş adam istishâb ile Silistre‘ye varûb seyr sûretinde gümrükden bir kayığa rûkûb ve karşı saldırûb ibtidâ Karalaş Ada’sına vardıklarında saz aralarından etrâfa kulak virerek karye-i mezkûrede bir kimesne olmadığını gereği gibi his ve iz‘ân eylediklerinden sonra doğru Karalaş köyüne girüb a‘dâdan nâm ve nişân olmadığını liceli‘t-tebşîr Silistre‘ye

109 Derkenâr-ı Varak: Sazlık.

âdem-i teyessîr itmişlerdir. Sadr-ı a'zâm hazretleri keyfiyeti ba'de'l-istitlâ Ordu-yı Humâyûn ma'iyyetinde olan Dağlı başbuğı İpsalalı Ahmed Ağa'yı mevcûd ma'iyyeti olan iki bin kadar asker ile karşı Karalaş'a memur ve ta'yîn buyurub Ağa-yı mûmâ ileyh dahi muktezâ-yı memuriyeti üzere asâkir-i mezkûre ile murûr ve karye-i mezkûreye duhûl ve efendi-i mûmâ ileyhimâda ol vech ile meşkûri'l-hademe Ordu-yı Humâyûn'a 'avd ve kufûl iderek bihamd'il-lâhi Karalaş tahlîsi ğâilesiyle Yeniçeri Ağa'sının boşına Çükenes'de ikâmetine hâcet kalmamağın, Yeniçeri Ağa'sı mûmâ ileyhin olduğu mahalden hareket ve takımıyla Karalaş'a azîmeti husûsu emr u fermân buyurılıb mûmâ ileyh dahi ber mûcib-i irâde-i Serdâr-ı Ekremî Karalaş'a satvet-endâz vürûd ve ikâmet ve birkaç gün murûrında Yeniçeri ve Topçu ve Arabacı Orduları dahi bâ cem'ihim karşıya imrâr ile Karalaş'ın gereği gibi takviyet [Varak 86] ve tahkîmi emr-i mühimmi çehre nûmâ-yı mir'at-ı suhûlet oldu.

Vâkı'a-i 'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân Pehlivân Ağa ve Keyfiyet-i Zuhûr-ı Fetret Be Ordu-yı Humâyûn

Yeniçeri Ağa'sı Pehlivân Ağa muktezâ-yı memuriyeti üzere Yeniçeri Ordusu ve sâir ocaklar ile Karalaş'da ikâmet birle aralıkda tebdîlen Silistre'de olan Ordu-yı Humâyûn'a gelûb (**Cenâb-ı** Serdâr-ı Erkemî ile mülâkat itmekde ve ba'zı meşveretler vukû'ında Berûyaka'ya celb ile icrâ-yı resm-i müzâkerât olunmakda olûb ol esnâda Dersââdet'de Bahr-i Siyâh Boğaz'ı kal'aluları şûr-ı meşhûr [fi'ile götürerek] (**zuhûr iderek**) Ağa-yı mûmâ ileyh Şehzâde Sultân Mustafa hazretlerinin dâhil dâire-i ittifâkı olan gürûhdan ve mukaddem emr-i cesîm-i cülûsı îcâb idecek hâlât îcâdına berzede-i dâmân-ı ğayret olmuş iken sefer ğâilesi zuhûrına mebnî te'hîre mecbûr olarak hitâm-ı sefer-i humâyûnda tetmîm-i maslahat-ı maksûdeyi der'uhde [ve te'hîr] itmiş olduğu kazâyâ-yı müsellemeden olduğına binâen fetret-i mezkûrede mûmâ ileyhin sun'ı olmak veyâhûd işti'âl-i [etmiş olan] fetret-i istimâ' ile ol dahi taraftan tahrîk-i mürûha-i fesâda dikkat veyâhûd ocakluyı ma'iyyetine alûb Âsitâne'ye [Dersââdet'e] doğru azîmet itmek mülâhazalarını Der'aliyye'de olan [Varak 87] hayr-hevâhân devlet derpîş iderek sûret-i mütâla'alarını hâk-i pâ-yı humâyûna 'arz ile bi'l-istîzân Ağa-yı mûmâ ileyhin 'azli irâdesi cânib-i serdâr-ı ekremiye iş'âr olunmuş ve heseb'il-irâde bir aherînin Yeniçeri Ağa'sı nasbı lâzım gelmiş olmağın, kol kethüdası Eyüb Ağa seheri otağ-ı âsafiye da'vet ve Yeniçeri Ağalığına eğerçi ilbâs-ı hil'at olundu. Lâkin Ağa-yı sâbık

mûmâ ileyh ol gün Silistre Müsellimi Satızâde'nin konağında bulunûb keyfiyet-i 'azlini istima' eylediği an hitâm-ı seferde **[ta'lik eylediği emr-i culûsu]** (kuvveden fi'ile ihrâcını der'uhde idindiği cülûs-i emr-i mu'azzamını) tetmîm ile mesnedinde bâki veyâhûd matmah-ı nazar-ı habâset eseri olan sadr-ı mu'allâya irtikâ ile merci'î enâm ve e'âli olmasını mülâhaza birle tıynetinde merkûz olan madde-i habâset ve denâet galeyân iderek derhâl Karalaş'a haber irsâliyle: *"Ne duruyorsunuz, beni 'azl ittiler; lâkin garaz yalnız benim'azlim olmayûb Yeniçeri nâmını safha-i âlemden hâke etmektedir"* deyû envâ'î kelimât-ı ebleh firibane ile bir takım sebki miğzân eşhâs-ı tahrik ve izlâl itmeğin, eşhâs-ı merkûme biz ağıamızdan hoşnuduz elbet ibkâsını isteriz deyû fevc fevc Silistre'ye tecemmu' ve tahaşşud ve giderek söz ayağa düşüb ağalarının ibkâsı ricâsı ordu yağması hülyâsına tebeddül birle gürûh-ı haşerât Ordu-yı Humâyûn'a hücûma tesâri' ve tecellüd üzere olduğu ihbâr-ı müdhişesi Ordu-yı Humâyûn'a **[Varak 88]** 'aks ile derhâl otağ-ı âsafide cem'iyet olunûb herkes hatırına lâyı olan suver ve ârâ-yı ifâde eylemek emrinde sunûh iden emr u fermân serdâr-ı erkemi mûcebince (**cümle**) huzzâr bu bâbda levâyih-i akliyesin beyân ve izhâr iderek ittifâk-ı ârâ ile Ağa-yı sâbıkın ibkâsına karar virülûb eğerçi mektûbi-i sadr-ı âli Tahsîn Efendi ve muhâsebe-i evvel Râmiz Efendi bu babda cümleye muhâlefet ve def'î sâil sûretlerini irâet itmişler ise de karîn-i (**sem'i**) kabûl ve rağbet olmayûb tedbîr-i cumhûr üzere Ağa-yı mûmâ ileyhin ibkâsı için lâzım gelen hil'atı ocak başı yazıcı başısı ile Silistre'ye itâre ve def'î cem'iyet olunmak irâdesi yazıcı-ı mûmâ ileyhe tenbîh **[ve ifade]** olındı. Fi'l-hakîka Ağa-yı mûmâ ileyh tenbîh-i Serdâr-ı Ekremi üzere (**hareket ve tefrîk-i**) **[neferi]** cem'iyet (**icrâ-yı levâzım imtisâl-kâri ve fermân-beriye-i ğayret**) idûb; ancak hâdis-e-i mezkûreden dolayı ba'zı vesveseye zehâb ve hergâh-ı mutabassır ve âgâh bulunmak vâdilerine ve rezş ve ikbâb itmeğin, Silistre'ye üç beş günde bir gelmek âdet-i müstemirresi iken berû yakaya geçmekden dahi ictinâb eyledi.

Vürûd-ı Haber-i Cülûs-ı Humâyûn Be Ordu-yı Nusret-Makrûn ve Ba'zı Tercihât

Bu esnâda cülûs-ı humâyûn haber-i ordu-yı nusret bûy-ı pâdişâhiye vürûd ve cânib-i Serdâr-ı Ekremi'ye hitâben şerefrîz sâhife-i sudûr olan Hatt-ı Şerîf-i mevkı'î vusûlde cilve-nümûd olmağın, bi'l-cümle ricâl ve ocaklar ağavâtı **[Varak 89]** otağ-ı vekâlet penahiye da'vet olunmuş ve Yeniçeri Ağa'sı Pehlivân Ağa zâhib olduğu

vesveseye binâen gelmekde muhâlefet itmiş iken hezâr tekelifâtla bi'l-ibrâm celbi husûsına dikkat ve hatt-ı şerîf-i mezkûr mecme'-i 'umûmda kırâet olunarak resm-i 'âdi icrâ ve top ve tüfenk şenlikleri ile şerâit-i lâzîme-i suveri kemâhiye hakkıhâ îfâ ve bi'l-iktizâ mektûbi-i sadr-ı âli Tahsîn Efendi ve muhâsebe-i evvel Râmiz Efendi 'azl ve mûmâ ileyh Râmiz Efendi nefî olunûb mektûbcılık ile tezkîre-i evvel Hamîd Efendi ve büyük tezkirecilik ile tezkire-i sâni Hamîd Efendi ve küçük tezkirecilikle hulefâ-yı mektûbi-i sadr-ı âliden Ârif Efendi kâm-revâ ve baş muhâsebecilik mansıbı ref'iyle Memîş Efendi meserret nûmâ kılındı.

Vak'a-i Hâl-i Serdâr-ı Ekremî

Dâire-i itâ'atden 'adûl ile mesnedinde ibkâsı husûsını âverde-i dest-i husûl itmiş olan Yeniçeri Ağa'sı Pehlivân Ağa emr-i cülûsı îcâda vaz' engüşt fesâd idenlerden olduğına mağrûren gereği gibi şirlenûb utuğ ve nehûtı derece-i kemâle mevsûl olarak tıynet-i fitriyesinde merkûz mâye-i habâset ve hıyânet iktizâsını icrâya ibtidâr ve cümle ocaklu ve askeri gürûhını tahrîk ve idlâle ictisâr ile bağıteten berû yakaya murûre musâra'at ve kul ayaklandı [**Varak 90**] sadr-ı a'zamı istemiyorlar gelsinler bir çâresine bakalım diyerek bi'l-cümle erkân-ı devlet ve ocak ağavâtını celb ve da'vet ve otağ-ı Serdâr-ı Ekremîye hücum sûretinde alay irâet birle ayak ayak yürümeye mübâderet eylediler. Sadr-ı a'zam hazretleri ise bu halden âgâh olduğu gibi bımcam ile reîs efendi haymesine firâr itmeğin, çavûş başı Ağa ve vesâtatiyle istirdâd-ı mühür vekâlete ibtidâr olunûb Ordu-yı Humâyûn ma'ıyyetinde bulunan vezîr-i mükerrerrem Ebû Bekir Paşa hazretleri livâ-i saâdet kaymakamlığına ik'âd ve hâdise-i mezkûreyi beyân mu'arrızında libâs-ı aher îcâd olunarak der-bar-ı şevket-karâra bir kıt'a arz-ı mahzar tertîb ve 'icâleten (**cânib-i Âsitâne-i saâdete**) ba's ve tesrîb olındı.

Tebeddül-i Hizmet-i İstifâ

[**Ağa-yı mûmâ ileyh**] (**Yeniçeri Ağa'sı Pehlivan Ağa'nın**) teferrüdi cihediyle zimâm-ı umur-ı devlet bütün bütün yed-i arâ-yı nâ sevâbına geçüb hilâf-gîrlerine icrâ-yı ğaraz ve nefsâniyete niyet ve askeri makûlesini pîşvâ-yı illet iderek tam'ı hâma tab'ıyyet birle umur-ı tevcihâta dahi müdâhaleye mücâseret itmeğin, defterdâr-ı şıkk-ı evvel Feyzi Beyzâde Mehmed Bey Efendi 'azl ile zimmet halifesi çavûşzâde Emin

Efendi mesned-i istifâya nakl olunûb mîr-i mûmâ ileyh kendû taleb ve iltimâsıyla mühimmât nezâreti ve memuriyetiyle Edirne'ye ib'âd olundu. [Varak 91]

Vürûd-ı Serasker Paşa Be Ordu-yı Humâyûn

Yeniçeri Ağa'sı Pehlivan Ağa tavâif-i askeriyei ızlâl ve şîrâze-i ma askeri humâyûnı ihlâl idüb ordu-yı pâdişâhide perîşanlık 'alâimi pezir fite-i eşkâl olmağın, Serasker Mustafa Paşa hazretleri beş bin kadar asker ile Ordu-yı Humâyûn muhâfazasına vürûd ve izhâr-ı debdebe-i satvet-nümûd eyledi.

Vürûd-ı Sadr-ı A'zam Be Ordu-yı Humâyûn

Ânifen beyân olunan 'arz-ı mahzarın Dersaâdet'e vürûdıyla sahâif-i revendede telmîh olındığı üzere bi'l-icbâr emânet-i kübrâ-yı sadâret Bahr-ı Sefîd Boğazı seraskeri vezîr-i mükerrrem Çelebi Mustafa Paşa hazretlerine ihsân ve inâyet buyurulmuş olmağın, müşârun ileyh Mâh-ı Rebîülâhîr'in yirmi dördüncü Salı günü Ordu-yı Humâyûn'a vürûd ile icrâ-yı resm-i mu'tâddan sonra Serasker Mustafa Paşa hazretleriyle mülâkat iderek serasker-i müşârun ileyh Ruscuk'da ordugâhına 'avdete ruhsat-yâb olûb mektûbi-i sadr-ı âli sâbık Tahsîn Efendi Ordu-yı Humâyûn'da bîgâne gibi kaldığından müşârun ileyh, mûmâ ileyh dahi ma'yyetine istishâb ve Ruscuk cânibine azîmet ve şitâb eyledi. Sadr-ı a'zam hazretleri yedi sekiz gün tahsîl-i huzûr ve def'-i (bîtâbî ve) mahzûrdan sonra liecli't-taltif [Varak 92] Karalaş'da olan Yeniçeri Ordusu'na (murûr) ve teşrif ve cümle zâbitân ve dilâverânı 'atâya-yı vâfire ile te'lîf ve ağanın dahi rütbe-i vâlâ-yı vezâretle kadr ve şânını taz'îf ve topcı başı Abdülmü'mîn Ağa'yı dahi dergâh-ı âli kapucı başılığıyla ta'tîf buyurûb yine Ordu-yı Humâyûn'a 'avdet ve tesviye-i mehâm-ı Devlet-i Aliye'ye [bed'en] mübaşeret buyurdular.

Zuhûr-ı Ba'zı Tevcîhât [ve Vukû'ât-ı Der Ordu-yı Humâyûn]

Bu aralık Ordu-yı Humâyûn'da bir tevcîhâtık dahi vukû' bulmuştur. Şöyle ki; muhâsebe-i evvel Memîş Efendi 'uhdesinde terk olunmuş olan sipâh kitâbeti tezkire-i evvel Hamdi Efendi'ye ve büyük tezkirecilik kâtib-i kethüdâ-yı sadr-ı âli hâcegandan Edhem Efendi'ye tevcîh olundu.

(Ba‘zı Vukû‘ât-ı Ordu-yı Humâyûn)

El-hâletü hazihi Ordu-yı Humâyûn’da rûznâmçe-i evvel olûb mukaddem mühimmât nezâretiyle Edirne’de ikâme olunan Çirâsetli Hasan Efendi’nin Dersaâdet’e ‘avdetine ruhsat virilmiş olmağın, nezâret-i mezkûreyi idâre itmek şartıyla rûznâmçe-i evvel mansıbı defterdâr-ı sâbık Feyzî Beyzâde Mehmed Beğ’e tevcih ve ihâle ve Ruûs-ı Humâyûn’ı Edirne’ye itâre kılındı. Cemâziye’l-evvel’in yirmi dördüncü Perşembe günü Ordu-yı Humâyûn [Varak 93] ve livâ-i saâdet Silistre’de terk ve müşârun ileyh Ebû Bekir Paşa hazretleri livâ-i saâdet kaymakâmı nasb olunûb ğayet sebûkbâr ve bedevi reftâr Silistre pîşgâhında olan adaya nakl olundu.

În‘idâm-ı Ağa-yı Yeniçeriyân

Yeniçeri gürûhı ağaları olan Pehlivân Paşa’nın mukaddem vukû‘ bulan tahrik ve ifsâdından nâşi şımarûb yüze çıkararak hem Ordu-yı Humâyûn’ı yağmalamak ve hem kendü dâr ve diyârlarına ric‘ate ser rişte olmak sûretini intâc iderek bir hâl îcâdını akdem âmâl idünüb ba‘zı taraftan dahi müruha-i fesâd i‘mâl olduğına mebnî ateş-i [dil-sûz-i] fetret-i iltihâb yâfte-i kemâl olarak gürûh-ı eşhâs Ağa Paşa’nın haymesine hücumâ berzede-i dâmân-ı isti‘câl iken paşa-yı müşârun ileyh kaziyeden âgâh olûb fi’l-asl tavaif-i askeriye’nin ızlâl ve ihtilâlleri kendü yed-i tasarrufunda olmak cezm ve i‘tikâdına olmağın, tavr-ı me’lûfi olan hoyrâd bahadırlığıyla haşerât-ı mezkûreyi karşulayûb mağrûrâne hitâb-ı bâ‘itâb ile cem‘iyyetlerini def‘ ideyim dir dimez suâl ve cevâba vakit bırakmaksızın taraf taraf müşârun ileyh Ağa Paşa’nın üzerine tüfenk endâht iderek mecrûh ve natuvân eylediklerini müteâkib bir binbaşî üstüne hücum birle yedinde olan teberiyle mebhût ve bîcân eyledi. Çün Ağa Paşa azîm-i semt-i adem-i bekâ [Varak 94] olmağın, Yeniçeri Ordusu biri birine karışûb külliye’nin söz ayağa düşerek Karalaş Adası’nda olan Serdâr-ı Ekrem ordısına hücumâ müteheyyi‘ olmuşlar ise de hele mütevassıt zuhûrıyla eşhâs-ı merkûme iskât ve cerîde-i seyyiâtları kalem-i mezâ mâ mezâ ile zînet-yafte-i ‘afv ve ‘inâyât kılınûb kol kethüdâsı ağa celb ile ağalık hil‘atı iksâ ve gice meş‘aleler ile ordugâhlarına îade ve isrâ olundu ferdâsı Ağa Paşa’yı müşârun ileyh’in na‘şî Silistre’ye nakl ve mekâbir-i müslîminde defn olundu.

Terceme-i Hâl-i Ağa Paşa

Müşârun ileyh Belgrad sancağında Bosna hudûdunda Sokol nâm kazâ kurâsından bir karye ahâlisinden iken mazhar-ı hidâyet-i rahmet ve murûr-ı ezmân ile Dersaâdet'e gelüb Yeniçeri ortalarından elli altı bölüğün yoldaşlığıyla şâdân ve bir müddet murûrında ocak bâzîrgânına hamleci olüb iki yüz iki seferinde bâzîrgân-ı mersûmun yasakcılığı hizmetinde pûyân iken elli dokûz bölüğün çorbacılığı mahlûl olüb mersûmun eser-i ikdâmıyla (**el öperek**) bölüğe çorbacılık (**ile nâil-i 'iz-u şân**) ve refte refte (**yolu yürüyüb**) turnacılık, seksuncılık ve zağarcılıktan kol kethüdâlığına nakl (**ile kâm-rân**) ve ol hengâmda Yeniçeri Ağası'nın Cebe'ali semtinde vukû' bulan harîkda bâlâ-yı bâmndan sath-ı zemîne perân olarak azîm-i semt-i cinân olması cihediyle dergâh-ı âli Yeniçerileri ağalığı mansıbına vasıl (**celîliyle handan ve vâyedâr unvân müsellemler-il-burhân**) oldu. Müddet-i ağalığında salâbet ve şecâ'at ve zabt u rabt-ı liyâkatle rehîn-i iştihâr ve bi tahsîs Dersaâdet'ten Ordu-yı Humâyûn'un esnâ-yı hareketinde [**Varak 95**] ve İngilterelü donanmasının Halîc dâru'l-hilâfet'il-aliyeye lenker-endâz dehşet ve nuhûset olduğu hengâmda derûn-ı Âsitâne tavâif-i askeriye ile mâlâ mâl iken ol derece asakir ve haşerâtı zabt u rabt emrinde zuhûra gelen gayret ve besâleti elsine zîb-i suğâr ve kübâr ve bu cihedle büyük ağalık şöhretiyle hâiz-i destmâye-i i'tibâr oldu. İş bu tavr-ı merğûb ve vaz'-ı mahbûb üzere Ordu-yı Humâyûn ile Silistre'ye varmış iken iş bu yirmi iki senesi¹¹⁰ evâil-i Receb'inde (04–13 Eylül 1807) veli ni'meti olan Devlet-i Aliye hakkında ta'mîm eylediği ihânetin mükâfâtına mazhar ve âkibet'ül-emr kendü hafr eylediği çâhe yine kendüsi sükût ile müdmir oldu. Zabıt ve rabta kâdir ve tehdîdini îkââ muktedir ceri ve cesûr ve vecîh ve vakûr bir ağa-yı meşhûr idi. [**Rahmetullahi aleyh.**]

Azîmet-i Kethüdâ-yı Sadr-ı Âli ve Reîs'ül-küttâb Be Cânib-i Ruscuk ve Ba'zı Tevcîhât (ve Vukû'ât-ı Dâr) Der Ordu-yı Humâyûn

Kethüdâ-yı sadr-ı âli¹¹¹ Mustafa Refîk Efendi ve Reîs'ül-küttâb Ğâlib Efendi devr-i sâbık ricâlinden olüb kendülerinden sadâkat ve emniyet me'mûl olmadığına

110 Derkenâr-ı Varak: 1222.

111 Derkenâr-ı Varak: Mektûbi-i Sadr-ı Âli Tahsîn Efendi mukaddimen Ordu-yı Humâyûn'dan Serasker Paşa ile beraber gitmiş olduğundan müşârun ileyh nezdinde Sultan Selim taraflusu üç kişi oldular.

mebnî Rikâb-ı Humâyûn'dan mûmâ ileyhimânın i'dâmları tasmîm ve imzâ ve sadr-ı a'zam hazretlerine hatt-ı nihâni isrâ olunûb keyfiyeti efendi-i mûmâ ileyhimâ istirâk eylediklerinden müteyakkız ve âgâh olarak tahlîs-i girîbân-ı hayâta vesîle hevâh iken zikri [Varak 96] sebkât iden Ağa Paşa'nın i'dâmı keyfiyet-i zuhûr etmegin (**sûret-i vüçûd bulmağın**), mûmâ ileyhimâ bağteten Ordu-yı Humâyûn'dan hareket ve Ruscuk'a sevk-i matîye-i teveccüh ve azîmet itmeleriyle sadâret-i 'uzmâ kethüdâlığı Defterdâr Emîni Osman Efendi'ye ve riyaset hizmeti çavûşbaşı Ârif Efendi'ye ve sipâh ağası iken İbrahim Ağa'ya ve Defterdâr Emâneti Moralı Ali Efendi'ye ve sipâh ağalığı başbakı kulu Dağdevirenzâde Mehmed Ağa'ya ve başbakı kullığı Edirneli Mahmûd Ağa'ya tevcîh ve ihsân buyuruldu. Mukaddime-i sulh ve salâh olmak üzere mükâleme zımında Reîs'ül-küttâb sâbık Ğâlib Efendi hazretleri murahhas ta'yîn buyurulmağın, Rusya (**Moskovlu**) murahhası ser çûyî mahall-i mükâlemeye sevk için hulefâ-yı mektûbi-i sadr-ı âliden ve hâcegân-ı Divân-ı Humâyûn'dan Ali Râif Efendi Bükreş'e memur kılınûb muktezâ-yı memuriyeti üzere hareket ve çünki azîmet ve anda olan asâkir-i sergerdelerinden Kara Mustafa'yı yüz nefer süvâri ile ma'yyetine istishâb birle Oferden karyesine ve andan Bükreş'e vusûl ve iki gün ikâmet ve tekmîl-i memuriyet iderek Ordu-yı Humâyûn'a 'avdet eyledi. Kâtib Efendi hulefâsından haslar hâcesi Nazîfzâde hastalanûb Dersaâdet'e 'avdete ruhsat almakdan nâşi mansıb-ı mezkûr hulefâ-yı mektûbi-i sadr-ı âliden Seyyîd el-hâc Feyzullah Efendizâde Hacı Sa'îd Efendi'ye tevcîh olundu. [Varak 97]

Tebeddül-i Kaymakâmi-i Rikâb-ı Humâyûn

Ezîn cânib-i Şeyhülislâm Atâullah Efendi ile kaymakâm-ı sâbık Mûsâ Paşa beyinde ittifak ve ittihâd derkâr olûb Mevlânâ-yı müşârun ileyh mesned-i meşîhatde istikrâr bularak paşa-yı müşârun ileyhin sadr-ı kaymakâmiye iâdesini iltizâm ve ısrâr eylediğine mebnî evâhir-i Mâh-ı Cemâdiye'l-âhir'de Hamdullâh Paşa 'azl ile müşârun ileyh Mûsâ Paşa sâniyen Rikâb-ı Humâyûn kaymakâmı nasb ve ta'yîn olundu.

Hareket-i Ordu-yı Humâyûn Ez Sahrâ-yı Silistre

Sadr-ı a'zam hazretleri Cemâdiye'l-âhir'in on altıncı Perşembe günü adadan Silistre'ye geçüb ba'dehû tuğ-i zafer fûrûğ-ı Serdâr-ı Ekremi Mîr-i Mîrandan Konakçı

Ârif Paşa ile tahrîk ve i'zâm olunarak Receb-i Şerîf'in ikinci Cumairtesi günü Silistre'den hareket ve beş saat mesâfesi olan İflâtar nâm karyeye azîmet olundu. Andan Sökdicek ve yeni mahalle ve ferdâsı çatak ve irtesi Salı günü Şumnu'ya vusûl ile darb-ı evtâd-ı ârâm olundu. Zikr olunan İflâtar ve Sökdicek merhalelerinde miyâhın kılleti ve ta'yînâtın adem-i vücûdî derkâr olûb hayvânât ıskâsı ve def'-i tekâzâ maddesinde bir dirhem su tedâriki mümkün olamaması tâkatleri tâk eylemiş ve hatta sirkat ile tedârik olunan bir mathara su ile [Varak 98] bir dâire yirmi dört saat idare itmiştir. Şumnu merhâlesinde on gün ikâmetten sonra serasker paşa hazretlerinin tahrîk ve igrâsıyla merhale-i mezkûreden dahi hareket ve dört saat mesâfesi olan Dırağu nâm menzile azîmet ve irtesi Çalık Kavak bâlkânından murûr ile karye-i mezbûreye kadem ne-i ârâm ve irtesi günü Kamcı suyu geçilüb Virâl nâm merhalede nasb-ı hıyâm olundu. İş bu Bâlkân cenge bâlkânı gibi su'b olmayûb sehle'l-murûr olduğundan pek zahmet çekmemiştir. O ahşam Virâl'de kalınmayûb bi'l-cümle Ordu-yı Humâyûn ve livâ-i saâdet gice saat üçde hareket birle Karînâbâdı murûr ve irtesi Yahşılı menziline vusûl müyesser olundu. Ferdâsı Paşa Köyü yurduna ve irtesi derbend-i kebîre ve andan Edirne'ye duhûl ve nehr-i Merîc kenârına nüzûl olundu. Paşa Köyü'nde harman yerinde olan mevrû'atdan be kazâillâhi teâlâ iki üç bağını mühterik olmuştur. Amedî hulefâsından hâcegân-ı Divân-ı Humâyûn'dan vak'anüvis-i sâbık ve akrâmı beyinde bi'l-vücûh müntehab ve fâik olan Ziyâ-yı Hurşîd ma'rifet ve pertev mühr-i 'alem-i fazilet, sâhib-i dîvân belîğ'ul-beyân güzîde-i şuarâ fasih'ul-lîsân Seyyîd Mehmed Pertev Efendi Ordu-yı Humâyûn'un Silistre'de ikâmeti esnâsından berû nâmîzâc olduğundan Ordu-yı Humâyûn bu def'a Edirne'ye led'el-vürûd efendi-i mûmâ ileyh emri irci'îye imtisâl [Varak 99] ile vâsıl-ı rabb-i rahmet-i vedûd olûb Sezâyî Efendi hazretleri türbe-i şerîfeleri nezdinde vaz'ı makbere-i mağfiret nümûd kılınmağın, efendi-i mûmâ ileyhın kuvvetiyle münhal olan bölükât-ı erba'a kitâbetleri Receb-i Şerîf'in yirmi sekizinci Perşembe günü hulefâ-yı mektûbi-i sadr-ı âliden tarihçi Ali Râif Efendi'ye ve tarihçilik yine hulefâdan Sâlih Nâmık Efendi'ye tevcih olundu.

Duhûl-ı Ordu-yı Humâyûn Be Meştâ-yı Edirne

Duhûl-i mevsim-i şitâ cihediyle nehr-i Merîc tuğyân idüb nehr-i mezkûr kenârında Ordu-yı Humâyûn'un ârâmı düşvâr olmağın, Receb-i Şerîf'in selhı Cuma günü Edirne meştâsına azîmet ve herkes birer mahalde beytûtet birle kesb-i safâ ve râhat

eyledi. Bu esnâda tebrîk-i meştâ için cânib-i hilâfet penâhiden sadr-ı a‘zam hazretlerine taltîfen baş çukadâr Ağa ile teşrîfât-ı humâyûn ihsân olunmuştur.

Vürûd-ı Refîk Efendi ve Ğâlib Efendi ve Tahsîn Efendi Be Ordu-yı Humâyûn ve Riyâset-i Mûmâ İleyh Refîk Efendi

Bundan akdem Ruscuk’a azîmet iden Refîk Efendi ve Ğâlib Efendi ve Tahsîn Efendi meştâ-yı Ordu-yı Humâyûn’a gelûb; fakat Refîk Efendi me’zûnen Dersaâdet’e azîmet ve çend rûz ikâmetden sonra karîha-i sabîha-i mülûkâneden riyâset hizmeti kendüye tevcîh ve ‘inâyet buyurularak tekrâr memuren Ordu-yı [Varak 100] Humâyûn’a ‘avdet eyledi. Mansıb-ı mezkûrun ol vech ile efendi-i mûmâ ileyhe tevcîhi cihediyle Reîs’ül-küttâb bulunan Ârif Efendi me’zûl olûb boşda kalmamak için çavûşbaşılık ile ikrâm ve selefi Yeğen İbrâhim Ağa Dersaâdet’e i‘zâm olundu.

Kaymakâmi-i Tayyar Paşa Be Rikâb-ı Humâyûn

Trabzon vâlisi Tayyâr Paşa devr-i sâbıkda sebeb-i zuhûr-ı fesâd olanlar ile zîr-i perde-i hafâdan ittihâd iderek emr-i mu‘azzam-ı cülûs-ı humâyûnı vücûda getürmek za‘mıyla hurûc itmiş iken kuvve-i Kâhire-i Devlet-i Aliye’ye tâb ur olmayacağını derk ile firâr ve Rusyalu zabtında olan iklîm-i Kırım’da karar itmiş idi. El-hâletü hâzihi cülûs-ı humâyûn vukû‘ına mebnî müşârun ileyh ‘afv ve ıtlak birle Dersaâdet’e celb olunmağın, der cenk ol Trabzon eyâleti tevcîh ve ihsân ve on gün mikdârı murûrundaki Mâh-ı Şâbân-ı Şerîf evâhiridir. Rikâb-ı Humâyûn kaymakâmlığıyla şâdân kılınûb selefi Mûsâ Paşa cezîre-i Rodos’a nefy ile tenkîl ve ba‘dehu vâkı‘ olan niyâz ve istirhâmına mebnî menfâsı İzmir’e tahvîl olundu.

İhsân-ı Vezâret Be Ağa-yı Silahdârân ‘Abbas Ağa

Mâh-ı Ramazân-ı Şerîf evâsıtında Ordu-yı Humâyûn’da Silahdâr Ağası ‘Abbas Ağa rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Sofya muhafazasına ta‘yîn ve isrâ ve ağalık-ı mezkûr tağlu başbuğı Kapucıbaşı Ahmed Ağa’ya tevcîh ve i‘tâ olundu. [Varak 101]

Vukû‘-ı Tevcîhât [ve Ba‘zı Vukû‘ât-ı Der] Ordu-yı Humâyûn

Resm-i dîrîn-i saltanat-ı seniye üzere Ordu-yı Humâyûn’da ve Rikâb-ı Müstetâb’da Mâh-ı Şevval’in dördüncü günü tevcîhât-ı humâyûn vukû‘ıyla müte‘ayyin olan menâsıb-ı aliye yerinde ibkâ ve sâir erbâb-ı menâsıb dahi alâ haddihî ‘avâtıf-ı aliye-i hürevânî ile mesrûr ve ihyâ kılındı.

Ba‘zı Vukû‘ât-ı Ordu-yı Humâyûn

El-hâletü hâzihi mevsim-i şitâ cihediyle sadr-ı a‘zam hazretleri sayd ve şikâr ile imrâr-ı eyyâm idüb vakt-i sayf ân beân takarrub itmekde olmak mülâbesesiyle sahra tertibâtının icrâsına şurû‘ ve kıyâm ve Anadolu ve Rumili’den asâkir ve levâzım cem‘ ve celbine ikdâm olunmakda ise dahi Rikâb-ı Humâyûn ile Ordu-yı Humâyûn ekâbiri beyinde mübâyenet ve tanzîm-i levâzım-ı seferiyede [adem-i keremiyet] (rehâvet) ihsâs olunub bu hâlin âkıbeti ecsâm-ı mehâm-ı saltanat-ı seniye berdâ-i ‘udâl irâsını müstelzim olarak ma‘âzallâhu teâlâ Devlet-i Aliye’ye bir dâhiye-i ‘uzmâ olacağı karâin-i hâliye ve dalâil-i müte‘addide ile kâr âşinâyân ‘avakıb-ı umûr ‘indlerinde müsellemler olmağın, şifâhen ifâde-i keyfiyyât-ı hâl zımnında vükelâdan birinin Rikâb-ı Müstetâb’a ta‘yîn ve isrâ kılınması ittifâk-ı ârâ-yı zevi’n-nihâ ile karargir ve tasvîb ve kethüdâ-yı sadr-ı âli Osman Efendi bu husûsa intihâb ve tensîb olunarak bağteten Dersââdet’e memur ve tahsîs [Varak 102] ve ferdâsı ‘acâleten ihrâc ve terhîs olundu. Bu esnâda meştâ-yı Edirne’de bi hikmetillâhi teâlâ derkâr olan şiddet-i şitâ ve faht u ğalâ husûle söz satır ve imlâ olmağın, tayy olundu. İki yüz yirmi üç senesi Muharrem’il-harâm’ının dördüncü günü (2 Mart 1808) ba‘zı vüzerâ tevcîhâtı ve ser çeşme nasbı vâki‘ olub şâyân-ı tafsîl olmadığından ihtiyâr îcâz olundu.

Tebeddül-i Kaymakâmi-i Rikâb-ı Humâyûn

Rikâb-ı Humâyûn kaymakâmı Tayyâr Paşa ile Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbarzâde Süleymân Beğ beyinde ‘adâvet-i kadîme derkâr olub bu kere Mir-i mûmâ ileyh kemâl-i havf ve haşiyete tâbi olduğına mebnî dâire-i itâ‘atden rû gerdân verâyet efzâ-yı tuğyân olacağı sûret-i halden müstebân olmağın, ‘ilâc-ı vâkı’a piş ez vukû‘ı bâyed kerd meâlince Mâh-ı Muharrem’in dokuzuncu günü müşârun ileyh mesned-i

kaymakâmiden ‘azl ve tenzîl ve Şumnu’da ikâmet itmek üzere Rumili’ye ihrâc ve tersîl olunûb hitab-ı cesîm kaymakâmi kethüdâ-yı Rikâb-ı Humâyûn el-hâc Mustafa Efendi’nin ‘uhde-i liyâkatine tefvîz ve tahmîl olundu.

Vak‘a-i Sekbânbaşı Be Rikâb-ı Müstetâb

Dersaâdet’de gürûh-ı eşhâsın mütecâsir oldukları fezâhatleri hadd-i i’tidâli fersah fersah tecâvûz idüb sekbânbaşı kahveci Mehmed kendü cânibdârlarından iken mûmâ ileyhın müddet-i kalîlede iktisâb eylediği ihtîşân ve azameti merkûmlara girân gelerek [Varak 103] nihâyet’ül-emr evâil-i Mâh-ı Sefer’ül-hayr’da yirmi kadar eşkıyâ sahrâ ağa kapusını basûb Ağa-yı mûmâ ileyhi ve karakulağını ahz u darb iderek mâşiyen Ayâzma kapusunda Çartâk nâm mahalde elli altı yasakçısının karargâhı olan mahalle îsâl ve habs ve yasakçı-ı merkûmun sekbânbaşı nasbını Bâb-ı Âli’ye arz eylediler. Derhâl mukaddem Boğaz Nâzırı nasb olunan sergerde-i eşkıyâ Kabakçı [Mustafa] Bâb-ı Âli’ye celb ve hakîmâne nush u pend olunarak sekbânbaşı ve karakulak mûmâ ileyhimâ yedlerinden tahlîs ve Bursa’ya nefy ve tağrîb ile Bâb-ı Âli’de mahzır bulunan Hayrabolulu Mehmed Ağa sekbânbaşı nasb ve ta’yîn olunûb bu husûsa sebep olmak töhmetiyle yasakçı-ı merkûm nısfı nahârda ağa kapusunda mahnûkan izâle olduğundan gayri vezîr çukadârlarından bir bîçâre dahi yasakçı-ı merkûmun dost-ı ahibbi olmak çünhasıyla itham olunarak Bâb-ı Âli’de i’dâm olundu.

Kethüdâi-i Kethüdâyı Sadr-ı Âli Osman Efendi Be Esmâ Sultân ‘Aliyyet’üş-şân ve Vukû‘-ı Ba‘zı Tevcîhât Der Ordu-yı Humâyûn ve Vukû‘ât-ı Sâire

Hemşîre-i muhtereme-i hazret-i cihândâri Esmâ Sultân hazretlerinin kethüdâları vâlîde kethüdâsı sâbık maktûl Yusuf Ağa’nın birâderi Ömer Ağa irtihâl-i dâr-ı bekâ itmiş bulunmak [Varak 104] cihediyle Ordu-yı Humâyûn’dan memuren Dersaâdet’e vürûd iden Osman Efendi Rikâb-ı Humâyûn’da tevkîf ile müşârun ileyhâya kethüdâ nasb ve ta’yîn ve Rikâb-ı Müstetâb defterdârlığı dahi ‘uhdesine ihâle ve tevcîh birle keyfiyet Ordu-yı Humâyûn’a tahrîr ve teybîn olunmağın, Mâh-ı Sefer’ül-hayr’ın on dokuzuncu Cuma günü sadâret-i ‘uzmâ kethüdâlığı Reîs’ül-küttâb Mustafa Refîk Efendi’ye ve riâyset hizmeti sâbık Mehmed Sa’îd Ğâlib Efendi’ye tevcîh olundu. Yeniçeri kitâbeti dahi mutasarrıfı Rüşdi Efendi ‘uhdesinden fek ile sadr-ı sâbık İbrâhim

Paşa dâmâdı olûb hâlen sipâh kâtibi olan Hamdî Efendi'ye ve sipâh kitâbeti topçılar kâtibi Ahmed Efendi'ye ve topçılar kitâbeti Râsih Efendizâde Abdüşşekûr Efendi'ye ihsân ve ol vech ile mûmâ ileyhim şâdân kılındılar. Mâh-ı mezbûrun yirmi birinci Pazar günü sâbıkan mektûbi-i sadr-ı âli olûb şîve-i takdîr-i iktizâsından nâşi bir müddetten berû Ordu-yı Humâyûn ma'ıyyetinde ve serasker paşa ordusunda olarak mukaddemce meştâ-yı Edirne'ye vürûd iden Mehmed Tahsîn Efendi'ye Divân-ı Humâyûn çavûşbaşılığı ihsân buyurulub selefî Ârif Efendi'ye Edirne'de Mühimmât Nezâreti'yle ikâmet itmek üzere Nişâncılık tevcîh olundu. Mâh-ı mezbûrun yirminci günü Ordu-yı Humâyûn kasabbaşısı Mehmed Ağa 'azl ve yerine serasker paşa [Varak 105] müte'allikâtından ve hâcegândan [Divân-ı Humâyûn'dan] Seyyîd Efendi nasb olundu. Yirmi beşinci (Cuma) [Perşembe] günü saray-ı humâyûnda Recec Mevâcibi¹¹² virildi; yirmi altıncı Cuma günü saray-ı humâyûnda otağ-ı âsaf-i nasb olunub bi'l-cümle erkân ve ağavât ve'l-hâsıl bölükât-ı erba'a kâtiblerine kadar da'vet ve 'akd-i meclîs meşveret olunarak Ordu-yı Humâyûn'un heyet-i mecmû'asıyla livâ-i saâdet Edirne'de kalûb lede'l-iktizâ Serdâr-ı Ekrem hazretleri kapu halkıyla Sofya'ya gitmek maddelerine karar verilerek karar-ı mezkûr ifâdesi için Behic Efendi Rikâb-ı Humâyûn tarafına memur kılındı. Rebûlevvel'in ğurresi olan Çarşamba günü infâ ihrâcı beyân olunan mevâcibin resm-i Devlet-i Aliye üzere devr-i saray-ı humâyûnda tertîb ve cânib-i cihândâriden hatt-ı şerîf ve teşrifât-ı mülûkane ile gelen rikâbdâr-ı şehriyâri Ağa azîm alay ile istikbâl olunub saray-ı mezkûrde hatt-ı şerîf kıraat ve icrâ-yı resm-i devlet olundu.

Hurûc-ı Ordu-yı Humâyûn Be Sahrâ-yı Edirne

Ordu-yı Humâyûn'un sahrâyâ hurûcî mevsimi hulûl eylediğine binâen Rebûlevvel'in üçüncü Cuma günü sadr-ı a'zam dâiresi derûn-ı saray-ı humâyûndan [Varak 106] cereyan iden Tunca nehri kenârına ve topcı ve arabacı ve sâir ocaklar Sırık Meydân'ına ve Yeniçeri Ordusu Mamak köprüsünün karşı tarafına tertîb ve tasmîm olunarak altı yedi gün murûruyla hurûc olunmak üzere nasb-ı hıyâm ve herkeas tanzîm-i malzemesine hareket ve kıyâm eylemiş ise dahi Edirne'de olan enhârın aralık aralık

112 Recec Mevâcibi: Yeniçerilere verilen maaşın ikinci üç aylığı yerinde kullanılan bir tabirdir. Kameri aylardan rebûlâhîr, cumadelûlâ ve cumadelâhîrin ilk harflerinden meydana gelmiştir. Birinci üç aya ait tabire "masar", üçüncü üç aya ait tabire "reşen", dördüncü üç aya ait tabire de "lezez" denirdi. (Bkz. Pakalın; age., C.III, MEB. Yay., İstanbul, 1993, s. 20; Midhat Sertoğlu, "Recec" age., Enderun Kitapevi, İstanbul, 1986, s. 283; Erhan Afyoncu, "Mevâcib", DİA., C. XXIX, Ankara, 2004, s. 418-420; Mehmet Halife, Târih-i Gilmânî, Haz. Kâmil Su, KTB. Yay. Ankara, 1986, s. 167.)

tuğyân ile ba‘zı mahallâtı ve ‘ale’l-husûs saray-ı humâyûni sû basûb kayıklar ile güşt ü güzâr olunduğı mesbûk ve meşhûr iken bu dakika ve mahzûr hiçbir hâtıra tebâdir ve hutûr itmeyüb bâlâda zikr olunduğı üzere otağ-ı âli ve dâire-i âsafî iftâriye kasrına boydan boya ve kethüdâ beğ ve reîs efendi dadi hademe-i Bâb-ı Âli ve sâir ricâl ve ehl-i divân ve küttâb ile Bâsirhum kasr-ı mezkûr ittisâlinde olan Taşköprü hizâsından marru’l-beyân Mamak köprüsüne kadar çadırlarını kurmuşlar idi. Bu sene-i mübârekede bi hikmetillâhi teâlâ şiddet-i şitâ takribiyle Balkanlarda ziyâde kar olduğundan mülâyemet-i havâ cihediyle çözülüb nehr-i mezkûre câri ve munazzım olarak nasb-ı hıyâm olunduğının üçüncü günü nehr-i mezkûr bir sûretle tuğyân itmişdir ki haymegâha gidilmek şöyle dursun asıl Tunca üstünde olan cesr-i kebîr gözlerden nihân ve numûne nümâ-yı zaman tufân oldu; ya‘ni mecmû‘ı sarayı sû basûb Ordu-yı Humâyûn yeri bir azîm deryâ ve çadırlarda bulunan [Varak 107] ba‘zı ‘akkâm ve bekciler ğark ve hebâ olduğundan mâ‘adâ iki yüzden mütecâviz çadır ve çerke Merîc yoluyla İnöz tarafına doğru cereyân ittiğı mürtefi‘ mahallerden seyr ü temâşâ olunmuş ve bu keyfiyet cümleyi engüşt bir duhân-ı hayret itmişdir. Bu vak‘a-i u‘cûbe nûma tertîb esbâb-ı harekete bâ‘is sekte ve mumâneat ve sebeb-i te‘hîr nakl ve azîmet oldu. Mâh-ı mezbûrun onuncı Cuma günü livâ-i saâdet seyyid’ül-ebrâr meşâtadan ihrâc ile ordu mahalli ittihâz olunan mahall-i mezkûre azîmet olundu. *Felillahi’l-hamdü ve’l-minne* mânendi seyl’ül-‘arim zuhûr iden hâlât-ı müdhişe munkatı‘ ve mündefi‘ olarak enhârda i‘tidâl ve sükûnet ve hevâlarda inkişâf ve letâfet hâsıl oldu.

**Defterdâri-i Behîc Efendi Be Rikâb-ı Müstetâb ve Ba‘zı [Vukû‘ât]
(Tevcîhât) Der Ordu-yı Humâyûn (ve Vukû‘ât-ı Sâire)**

Bâlâda zikr ve telvîh olunduğı üzere Ordu-yı Humâyûn’un het‘eti Edirne’de kalûb erbâb-ı harb ve darb düşmen aleyhine sevk olunmak sûretlerini ifâde için Dersaâdet’e i‘zâm kılınan muhâsebe-i evvel Behîc Efendi vürûd ile ârâ-yı mezkûre Rikâb-ı Humâyûn’da ahi istihsân kılınarak efendi-i mûmâ ileyh edâ-yı hizmet ve Ordu-yı Humâyûn’a mu‘âvedet esnâsında cânib-i hilâfet penâhiden kendüsini taltîf ve emsâlini teşvîk ve te’lîf irâdesiyle şikk-ı evvel defterdârlığı ‘uhdesine tevcih buyurularak vak‘ ve i‘tibârı terfi‘ ve â‘lâ ve hil‘at-i [Varak 108] lâzimesi Rikâb-ı Müstetâb’da iksâ kılındığı nevîdî Mâh-ı mezbûrun on altıncı Perşembe günü Ordu-yı Humâyûn’a vâsıl olmağın, orduda defterdâr bulunan Çavûşzâde Emîn Efendi bi’t-tab‘

derece-i istifâdan sâkıt olûb Behîc Efendi'nin vürûdına deĝin umûr-ı defterînin irâdesi Reîs'ül-küttâb efendiye ihâle olundu. Behîc Efendi'nin defterdârlıkları cihediyle baş muhâsebecilik 'uhdesinden münhal olmaĝın, mansıb-ı mezkûr Mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu Pâzâr günü tezkîre-i evvel Nu'mân Efendi'ye ve büyük tezkîrecilik birâder-i tezkîre-i sâni Ârif Efendi'ye ve küçük tezkîrecilik Reîs'ül-küttâb kisedârı ve piyâde mukâbelecisi Abdalbâki Efendi'ye tevcîh ve reîs kisedârlığı dahi Reîs Efendi mühürdârı sâbık Mustafa Efendi'ye ihâle ve tefvîz olundu. Ordu-yı Humâyûn'da çavûşlar kâtibi fevt olûb kitâbet-i mezkûre ile Kılaĝuz Tâhir Çavûş kâm-revâ oldu. Rebûlevvel'in yirminci Pazarirtesi günü mukaddemeti'l-ceyş olmak üzere Yeniçeri Ocaĝı'ndan altı orta tertîb ve seksoncubaşı Aĝa başbuĝlığıyla Sofya'ya ve Cebeci ve Topcı ve Arabacı ve Humbaracı ve Laĝımcı Ocaklar'ından dahi Sofya ve Silistre kullarına iktizâsı vech ile ortalar ta'yîn ve tesrîb olundu. Bâlâda zikr olunduĝı üzere Abdalbâki Efendi'nin küçük tezkîreciliĝi cihediyle [Varak 109] piyâde mukâbeleciliĝi münhal olarak ol vakitden berû ve 'uhdesinde kalmış ise dahi iř bu Rebûlâhir'in ĝurresinde mansıb-ı mezkûr mâliye tezkîrecisi Şeci' Efendi'ye ve tezkîrecilik-i mezkur dahi (mâliye) Amed-i [Divân-ı Humâyûn] Âmir Beĝ'e ve Amedcilik dahi İstanbul'dan beş altı saat mukaddem gelmiş bulunan Hüsni Beĝ'e ve Âmir Beĝ'in 'uhdesinde bulunan küçük evkâf Amedi hulefâsından Necîb Efendi'ye ve mahlûl hükmünde elde bulunan Avlonya mukâta'acılıĝı Tahsîn Efendi birâderi hulefâ-yı mektûbi-i sadr-ı âliden Ârif Beĝ'e tevcîh olunûb cümlesine iksâ-yi hali' olundu. El-hâletü hâzihi Ordu-yı Humâyûn'da cebeci başı olan Aĝa illet mizâca mübtelâ ve idâre-i umûr ve memuresinde 'adîm'ul-iktidâr idüĝi hüveydâ olduĝına binâen cebeci başılık kapu çavûşu Hüseyin Aĝa'ya tevcîh olundu. El-hâletü hâzihi Anadolu ve Rumili'den Ordu-yı Humâyûn memurları fevc fevc gelmekte ve kol kol düşmen aleyhine sevk olunmakda olûb bu def'a dahi Şile Serdârı Uzun Hasan ile iki bin kadar güzîde asker ve Kara Osman takımından dahi iki bin süvârî ve piyâde leşker vürûd idüb huzûr-ı serdâr-ı ekremîde başbuĝlarına kürkler ilbâs olundu. Ğurre-i Cemâziye'l-evvelî'de [Varak 110] kethüdâ kalemi hulefâsından Neş'et Efendi Vidin Defterdârı nasb olundu. Cemî-i zamanda idâre-i umûr-ı mülkiye vükelâ-yı saltanatdan bulunan üç beş zevâtın re'y ve ârâlarına müfevviz olûb retk u fetk umûr-ı cumhûra memur olanlar birbirleriyle ittihâd ve ittifâk ve yek cihedi ve vifâk merâsimine riâyet itmeleri usûl-i mülkdâriden olmaĝın, *lehu'l-hamd ve'l-minne* Ordu-yı Humâyûn'da ricâl-i devlet ve icrâ-yı saltanat olan zevâtın müttehid'ül-kulûb olduklarından fazla her ĝâh neşyîd-i mebâni-i muhâlesat ve te'kîd-i erkân-ı müellifet-i

ma‘ruzunda birbirleriyle muvâneset ve mu‘âşeret itmekde ve Serdâr-ı Ekrem hazretleri dahi vesîle-i meclis olmak için aralık aralık ordu hâricinde birer mahalli biniş resmiyle teşrif ve top ve tüfenk ta‘lîmi ve cihât-ı sâire ile idmân-ı mahâret-i harbiye esbâbını istihsâlde sunûf-ı askeriye terğîb ve teşvik ve ‘atiyyeler ihsânıyla taltif buyurmakda olmalarıyla bu hâlet-i isticlâb kalûb enâme fâl ve tanzîm-i şîrâze-i saltanata berâ‘at istihlâl ittihâz olunur.

**Âmeden-i (Vürûd-ı) Serasker Alemdâr Mustafa Paşa Be Ordu-yı Humâyûn
ve Tafsîl-i Keyfiyet-i Hareket ve Azîmet-i Ordu-yı Humâyûn Be Âsitâne-i
Saâdet ve Vukû‘ât-ı (Lâzime-i) Sâire**

Ordu-yı Humâyûn seraskeri Mustafa Paşa hazretleri beş bin kadar kapu halkıyla Cemâziye’l-evvelîn üçüncü Salı günü Ordu-yı [Varak 111] Humâyûn’ı teşrîf idüb müşârun ileyhın böyle bî vakt Ordu-yı Humâyûn’a gelmesi esbab-ı müte‘addide tahtında olmağın, bundan sonra beyân ve tafsîl-i keyfiyetine ibtidâr olunur. Serasker-i müşârun ileyh Ordu-yı Humâyûn’a vürûdunun ferdâsı Çarşamba günü etrâfını iki bin kadar asker ihâtasıyla liecli’l-mülâkât otâğ-ı âsafîye teşrîf ve nîm saat mikdârı ikâmetten sonra yine ordugâhlarına ‘avdet buyurdular. Müşârun ileyhın vürûdundan sonra iki günde bir sadr-ı a‘zam hazretleri ve bi’l-cümle erkân-ı saltanat yine müşârun ileyhın haymesinde ‘akd-i meclîs-i meşveret iderek Tuna kolu ve Sofya cânibinin esbâb-ı takviyet ve istihkâmâtı tedâbirinin icrâsı müzâkere ve dermeyân ve mâh-ı mezbûrun dokuzuncu günü yine müşârun ileyhın haymesinde esnâ-yı meşveretde Tolcî ve İbrâîl ve İsmâîl ve Vidin tarafına başbûğ ünvânıyla bir vezîrin memuriyeti istisvâb ve istihsân olunmağın, meclîs-i müzâkerede Silahdâr Ağa’sı ve Kırcalu askeri başbûğı Ahmed Ağa rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Tolcî muhâfazasına memur ve Silahdâr Ağalığıyla dergâh-ı âli kapucî başlarından Şîrînzâde Es‘ad Beğ mesrûr kılındı. Bir müddetten berû Edirne bostancı başısı olan Serbestzâde Mehmed Ağa pîr ve ihtiyâr [Varak 112] ve idâre-i umûr-ı memuresinde ‘acz u fütûrî bedîdâr olmağın, Ağa-yı mûmâ ileyh ‘azl ile Ordu-yı Humâyûn’da Nüzûl Emîni ve Sâr-bân Baş¹¹³ olan kapucî başı Tâhir Ağa Edirne bostancı başısı nasb ve ta‘yîn ve Nüzûl Emâneti ve Sâr-bân Başlık hizmeti dahi Gedikli Sâlih Ağa’ya ihâle ve tefvîz olundu. Serasker paşa hazretlerinin bağteten Ordu-

113 Derkenâr-ı Varak; Sar-bân başı deveci, deve sürücüsü. Bu varakın derkenarında yazılı olan uzunca bir not kısmı silinmiş olduğu için okunamadı.

yı Humâyûn'a gelmesinden Rikâb-ı Humâyûn'da herkes bir ma'nâ çıkarûb müşârun ileyhin min ğayri me'mûl Ordu-yı Humâyûn'a gelmesi ne sebebe mebnî olduğunu istihbâr ma'razında taraf-ı kaymakâmîden tahrîrât irsâl olunmak mülâbesesiyle temşiyet-i mehâm-ı seferiye müzâkerât için müşârun ileyhin bi'l-îcâb orduya vürûdu keyfiyet-i taraf-ı Serdâr-ı Ekremî'den yazılan cevâbnâmede işâret kılınmamış iken yine isti'lâm-ı hâl zımnında tebdîl-i hasekîlerinden Bağdâdlı Hacı Ali taraf-ı şâhânedan hatt-ı şerîf ile Ordu-yı Humâyûn'a ta'yîn ve irsâl kılındı. Mâh-ı mezbûrun onuncu günü haseki-i merkûm Ordu-yı Humâyûn'a vürûd idüb hatt-ı şerîf-i mezkûr erbâb-ı şûrâ 'indlerinde kırâet ve iktizâ iden cevâbıyla mu'âvedet itdirildikten çend rûz murûrunda merkûm diğer Hatt-ı Humâyûn ile yine orduya 'avdet itmeğin, bağteten Ordu-yı **[Varak 113]** Humâyûn ve serasker paşa livâ-i saâdet istishâbla Dersaâdet'e azîmete karar virerek ne vech ile hareket olunmuş ve ne sûretle tedbîr kılınmış olduğunun tafsîli bundan sonra beyân kılınur. Sultân Mustafa Hân hazretlerinin ba'zı sû-i kurenâsı tasallutıyla temşiyet-i umûr-ı Devlet-i Aliye ve tesviye-i mehâm-ı lâzime-i seferiye kesb-i su'ûbât mütenevvi'a iderek hiçbir iş görülememek derecelerine varmış ve is'âr-ı câriye ise hiçbir vakitte işidilmemiş mertebelere su'ûd ile herkes idâre-i emr-i ma'âşda dermânde olarak Dersaâdet'de imâret-i ğalâ rû-nümûn olmuş olduğundan fazla gürûh-ı ekâbir değil efrâd-ı nâsdan olanlar bile birbirlerinden emniyeti külliye selb itmiş olduklarından ahvâl-i âlem tarz-ı diğere yüz tutarak nihâyetinde envâ-i mehâzir ve kabâyih zuhûr melhûzâtına mebnî Devlet-i Aliyede hey'et-i ûlâsına ircâ'ı makâsıdını akdem efkâr idinenler terbiyesiyle¹¹⁴ Tuna cânibi seraskeri müşârun ileyh Mustafa Paşa Ordu-yı Humâyûn'a lede'l-vürûd Pınârhisâr kazâsı a'yânı Uzun Hacı Ali Ağa'yı yüz kadar sekbân ve sâbık fenâr kal'ası dizdârı kitapçızâde ile Bahr-ı Siyâh Boğazı Nâzırı Kabakçı Mustafa'nın emr-i izâlesine mahfiyen ta'yîn ve irsâl eyledikten çend rûz murûrundaki **[Varak 114]** Mâh-ı Cemâziye'l-evvelî'nin yirminci Perşembe günidir. 'Avâm-ı nâs belki ekser havâss-ı ricâl vâkıf olmaksızın Dersaâdet'e kadar beş konak tertibiyle livâ-i saâdet ve sadr-ı a'zam hazretlerini tahrîk itmeğin, bağteten Edirne'den nehzat olunmağla bu hâlet cümle ezhân-ı nâsı tahdîş ve 'ukûl-i kâsıra erbâbını teşvîş eyledi. Şöyle ki yevm-i mezkûrde seheri Ordu-yı Humâyûn hareket idüb böyle düzülmüş iken ekser ordu ahâlisi bu hareketden haberdâr olmayûb herkes cefr-i 'akl ile bir ma'nâyâ zâhib olarak kimi: "Yâhû arkadaş ordu kalkmış diyorlar aslı var mı?" ve

114 Derkenâr-ı Varak: İş bu terbiyeciler Kethüdâ-yı Sadr-ı Âli Refîk ve Reîs'ül-Küttâb Ğâlib ve Mektûbcı Tahsîn Efendilerdir.

kimi külliyyen red ile: “Öyle şey olmaz. Var kendüni yâbuci büyüğe okut.” deyû beyne’n-nâs bayağı bir nev’i uzhûke tevîdini müeddî oldu. Ma hâzâ Ordu-yı Humâyûn merhale-i ûlâya kadem nihâde olmuş idi. Böyle azîmetde tehâlik bir maslahat-ı cesime istilzâmına dâl idüğüne ba’zı ashâb-ı tahayyül sâlik olarak mülâhaza-i ‘avâkıb-ı umûr ile arkâb-ı girdâb ızdırâb oldular. Ba’dehu Ordu-yı Humâyûn’un şâyî’a-i hareketi vâsıl-ı sâmi’a-i sıhhat oldukda (**herkes**) tehiyye-i esbâb-ı azîmete teşmîr-i sâk-ı hamîyyet iderek paşa dökündisi gibi takım takım Dersaâdet’e müteveccihen rû berâh-ı rıhlet oldılar. Ezîn-i cânib-i [**a’yân-ı**] mûmâ ileyh mâh-ı mezbûrun on dokuzuncu günü ‘ale’s-seher boğaz-ı mezkûre vürûd ile şakî-i merkûmun olduğu mahalli basûb [**Varak 115**] merkûmı i’dâm ve ser-i maktû’ı menhûsını Ordu-yı Humâyûn’a irsâl itmiş ise de kılâ eşkıyâsı bi’l-vücûh yüzde olduklarından kal’aya tahassun ve a’yân mûmâ ileyh semtine topları çevirüb muhârebeye tasaddî eylediler. Rikâb-ı Humâyûn ricâlinin ise bundan kat’â haberleri olmadığından cân başlarına sıçrayûb eşkıyâ-yı mezkûreye istimâletler göstererek Ordu-yı Humâyûn’a: “*Bu nasıl olmaz işdir, bundan sizin haberiniz var mıdır?*” yollu isti’lâmnâme¹¹⁵ gönderdiler. Ordu-yı Humâyûn Çorlu merhâlesine vusûl buldukda şakî-i merkûmun ser-i maktû’ı vürûd ile hâk-i ‘ibret ve mezellele galtîde kılınarak a’yânı merkûme bir mikdâr asker dahi irsâl ile imdâd ve i’âne ve ber muktezâ-yı mütareke Ordu-yı Humâyûn’un ileri hareketi iktizâ itmeyüb Edirne’de ikâmeti dahi beyhûde masârifi mûcib olacağından ittifâk-ı ârâ ile Dersaâdet’e ‘avdete karar virildiği haberiyle merhâle-i mezkûreden haseki-i merkûm Dersaâdet’e iâde ve ol mazmûnde cânib-i kaymakâmiye tahrîrât itâre olundu. [**Çün**] Ordu-yı Humâyûn’un Edirne’den hareketi nezd-i pâdişâhide ma’lûm olûb girü ‘avdetleri irâde olunmakda dahi bir fâide [**Varak 116**] olmamağın [**olmadığından**], (**nâçâr**) da’veti mutazammın hatt-ı şerîf ile der’akab hazîne vekîli Nezîr Ağa ihrâc olundu. Ordu-yı Humâyûn mâh-ı mezbûrun yirmi dördüncü ve Edirne’den hareketin dördüncü Pâzârirtesi günü Uzunköprü’ye vürûd ve anda beytûten birle ferdâsı hareket itmeğın, Şeyhülislâm ve sudûr-ı fehâm ve sâir mevâli-i kirâm İncirli’den ve Sultân Mustafa Hân hazretleri İncirli ve Dâvud Paşa beyninde vâki’ mahall-i mu’ayyende alem-i mükerrer Cenâb-ı Resûl-i Ekremi istikbâl ve teslîm ve tesellümden sonra sadr-ı a’zam Çelebi Mustafa Paşa ayak öpmek ve taraf-ı şâhânedan dahi sorguç ihsân buyurulmak merâsimi icrâ ve serasker paşa hazretlerine dahi ayak öpdürülüb müşârun ileyh ordugâhlarına teveccüh-nümâ olmağın, ‘umûmi

115 İsti’lâmnâme: Herhangi bir konuda üst makamın bir alt makamdaki bilgi talebi için yazmış olduğu emirname mahiyetindeki yazı.

alay ile kasr-ı Dâvud Paşa'ya konuldu. Bu def'a Dâvud Paşa'da ziyâfet resmi ma'fuv olduğundan sâde bir kahve içilerek Sultân Mustafa Hân hazretleri başka tarîkden saray-ı humâyûna 'avdet ve livâ-yı nüsre't-tevâ-yı nübüvvet penâhi Topkapu'dan duhûl ve dîvân böyle saray-ı humâyûn pâdişâhiye vusûl birle tekrâr teslîm ve tesellüm olunarak **[Varak 117]** sadr-ı a'zam Bâb-ı Âli'ye vürûd itmekle umûm haftâni resmi icrâsından sonra herkes yerlü yerine ric'at eylediler.

Sükûnet-i Fesâd-ı Neferât-ı Kılâ'-i Boğaz-ı Bahr-i Siyâh

Çün Kabakçı'nın i'dâm-ı irâdesi Ordu-yı Humâyûn'dan olduğu numâyân (**ma'lûm**) olub Pınârhisâr a'yânı mûmâ ileyh ile muhârebe üzere olan kılâ' eşkiyâsı serasker paşa ile mukâvemet kâbil olamayacağını derk ve iz'ân birle kimi kimi teşebbüs dâmen emân ve kimi fedâ-yı canla tahlîs girîbân iderek hamdullâhi teâlâ ber vechi suhûlet cem'iyetleri müteferrik ve perîşân oldu.

Tebeddül-i Meşîhat-ı İslâmiye ve Nef-i İclâ-yı Sudûr ve Vukû'ât-ı Sâire

Mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci Perşembe günü Şeyhülslâm Ataullah Efendi 'azl ve 'Arab-zâde Ârif Molla Efendi nasb olundu. Şeyhülslâm-ı sâbık müşârun ileyhın sâkin olduğu konak müteveffâ ser kâtibi Ahmed Efendi'nin olub müteveffâ-yı mûmâ ileyhın eytâmı iller bucaklarında sefil kaldıklarından zikr olunan konak eytâm-ı merkûmeye ihsân birle efendi-i müşârun ileyhın eşyâsı ihrâc olundu. Mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu Cumairtesi günü sadr-ı Rûm Şemseddîn Molla ve sadr-ı Anadolu Alizâde Münîb Efendi birer mahalle nefî ile sıkletleri **[Varak 118]** def' olunub imâm-ı evvel şehriyâri efendi sadr-ı Rûm ve imâm-ı sâni efendi imâm-ı evvelik inzimâmıyla sadr-ı Anadolu nasb ve ta'yîn ve Enderûn-ı Humâyûn'dan imâm-ı sânilik ile müezzîn başı ihrâc olundu.

Vürûd-ı Serasker Paşa Be Bâb-ı Âli ve İstirdâd-ı Mühr-i Humâyûn Ez Dest-i Sadr-ı a'zam Mustafa Paşa ve Azîmet (Kerden-i) Müşârun İleyh (Serasker Paşa) Der Saray-ı Humâyûn Bâ Cem'iyet-i Kesîre ve Zuhûr-i Hal'-i Pâdişâhi ve Keyfiyet-i Şehâdet-i Sultân Selîm ve Vukû'ı Cülûs-ı Humâyûn-ı (Meyâmin-Makrûn)

Çün serasker-i müşârun ileyh hazretleri Ordu-yı Humâyûn'u Dersaâdet'e sevk ile kendüsi asker mahsûsıyla Dâvud Paşa'da nasb-ı hiyâm ârâm satvet ve güyâ tekmîl-i hizmet ile 'avdet üzere iken Cemâziye'l-âhir'in dördüncü Perşembe günü 'ale's-seher asâkir-i mevcûdesiyle Dersaâdet'e gelüb doğru Bâb-ı Âli'ye nüzûl ve bî tekellûf sadr-ı a'zam-ı müşârun ileyh (**Çelebi Mustafa Paşa Hazretlerinden**) mühr-i sadareti ahz ve müşârun ileyhi kırk elli nefer sekbân ile hayme gâhına irsâl eylediği anda kendüsi sergerdegânı ve asâkiri alûb ba'zı ulemâ ve ricâl ile Soğukçeşme kapusundan saray-ı humâyûna duhûl ve azîmet ve orta kapu derûnunda ikâmet birle Dâru's-saâde Ağa'sı celb ve umûmen ulemâ-yı i'lâm ve ricâl-i devlet ebed-i kıyâm ve Rûmili ağavâtı ve Anadolu hanedânları Hüdâvendigâr-ı [**Varak 119**] sâbık Sultân Selîm Hân Efendi'mizin cülûslarını matlûb idüb bu mahalle cem' oldılar. Sultân Selîm Efendi'mizin cülûsları cümlemizin matlûbıdır deyû serasker-i müşârun ileyh hazretleri kat'iyen ifâde ve Sultân Selîm Efendi'mizin liecli'l-iclâs ihrâclarını tenbîh ile iâde eylediğini müteâkiben bu husûs zımnında Şeyhülislâm Efendi dahi Enderûn-i Humâyûn'a irsâl olunmuş ise dahi hilâf-ı 'âde Bâbü's-saâde sed olundu. Serasker-i müşârun ileyh küşâd için hâricden her ne kadar sayha ve ikdâm itmiş ise de bir vech ile kârgah-i te'sîr olmadı. Meğer ol vakit Sultân Mustafa Hân Hazretleri'nin kurenâsından ba'zı hûne ve çend nefer 'arab Sultân Selîm Hân Efendi'mizin i'dâmıyla meşğuller imiş tamâm. Sultân Selîm'i i'dâm ile cesed-i latifleri saray-ı humâyûnda kâin 'arz odası kapısı pîşgâhında ilga eylediklerinden sonra derûn-ı Bâbü's-saâde'den Sultân Selîm beş gündür vefât itmiştir, beyhûde ğuluvv idüb Sultân Selîm'i istemenin ne fâidesi vardır avâzesi zuhûr itmeğin, [**hâricde olanların**] keyfiyet tarz aher kesb eylediği ma'lûmları olarak Bâbü's-saâde'ninde henüz mekşûf olmamasından Sultân Mahmûd Efendi'mizin vücûd-ı humâyûnlarına dahi [**Varak 120**] sû-i kasde cesâretleri cezm olduğundan kurretü'l-'ayni 'âlimiyân ve sebeb-i teselliyet-i cihânbân Sultân Mahmûd Hân Efendi'mizin övrenek nişîn-i saltanat-ı Osmâniyân olmaları tedâbir ve ârâsına teşebbüs kılınarak derân divârdan sekbân aşurûb ve taşradan dahi kapuya rahne-i şikest irişdirilüb hele Bâbü's-saâde küşâd olundu. Heman ocaklu içerü idhâl ile pâdişâh kişver küşâ ve şehinşâh-ı ma'delet peyrâ şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü Sultân Mahmûd Hân eyyedallâhu saltanat ilâ âhiri'z-zaman efendimiz hazretleri eyâdi-i hûne-i bed peymâdan tahlîs ve ihrâc ve bi'l-'izz ve'l-iclâl yevm-i mezkûrde taht-ı âli baht-ı Osmâniye iclâs ve bey'at-ı umûm olunüb mühr-i humâyûn sadâret-i 'uzmâ serasker-i müşârun ileyh hazretlerine i'tâ ve ihsân ve bu hiyânete cesâret idenlerin izâleleri fermân buyuruldu.

Pâdişâh İskender unvân Sultân Mahmûd Hân Efendi'mizin zikr olunan 'arz ve odası cânib-i yesârinde vâkî Bâb-ı Harem-i Humâyûn'da liecli'l-cülûs-ı meymenet efzâ-yı hurûc olduklarında ibtidâ serasker-i müşârun ileyhe hitâben paşa askerini tağıt kelâm-ı muhâbet ittisâm-ı lisân-ı mülûkânelerinden şerferîz-i sunûh olmuşdur ki bu emri humâyûn şece'ât-makrûnları merkûz zât-ı şevket-simât-ı **[Varak 121]** şâhâneleri olan kemâl-i besâlet ve şevket ve nihâyet celâdet ve azametlerine delîl-i kavi olduğu 'inde'l-elibbâ ğayr-i hafîdir. Pâdişâh-ı şehîdin lihyelerinin bir tarafı külliye kopmuş ve mehâsinleri hûnla âlûde ve sâ'adleri şikest olarak bâb-ı mezkûr pişgâhına ülkâ olunmuş olan na'sı ğufrân nakışların gören beherhâl tahammül idemeyüb nâlân ve giriyan olurdu. Subhânallâh ba'zı kurenânın sû-i sanî'asına firîfte olarak zuhûr iden noksânî-i tedbîre mebnî Sultân Selîm gibi bir pâdişâh-ı encüm-i sipâhın selâf nûş-ı şehâdet olmasına serasker-i müşârun ileyh sebeb ve illet olub güyâ arzu-yı hizmet ve edâ-yı şükr-i ni'met dâ'iesiyle ol şehîd-i sa'îdî varta-i hevilnâke da'vet eyledi. Zâlike takdîrî'l-'azîzi'l-celîl hasbiyallâhu ve ni'me'l-vekîl. Şehîd-i mebrûrun keyfiyet-i şehâdeti beğâyet sûznâk ve kulûb-ı müstemi'îne mûris hüzn ü helâk olduğundan vâdi-i itnâbdan sarf-ı enzâr ve ihtiyâr îcâz ve ihtisâr olundu. Hâric-i Bâbü's-saâde'de olanların cezm eyledikleri gibi fî hadd-i zâta şevket-meâb efendimiz vücûh humâyûnlarına dahi sû-i kasd niyeti derkâr imiş. Hatta nâsiyelerinde olan rahne irtesi gün edâ-yı salavât cuma **[içün] (niyetiyle)** **[Varak 122]** câmi-i şerîf Ayasofya'yı teşrîflerinde cümle temâşâ yeyânın meşhûd ve manzûrları oldu ve bâzû-yı perzevirlerinde dahi cerîha-i hançer olduğu sikâdan mesmû'dur. Hûne-i mezkûrenin Sultân Selîm Hân Hazretleri'ni şehîd eylediklerinden sonra şevket-meâb efendimize dahi hücum itmişler ise de cenâb-ı settâr-ı samedâniyenin 'avni'l-ilâhisinden vâlâ lâlâları olan 'Anber Ağa nâm merdek yalın pala ile muhafazalarına ikdâmından nâşi zafer yâb olamamışlar ve nihâyetinde Sultân Mustafa Hazretleri de bizzât hücum itmiş iken yine ağa-yı mûmâ ileyh def' itmiş olduğunu ba'zı sikat rivâyet itmişlerdir. El-'uhdetü 'ale'r-râvi çün emri cülûs ve bey'at ve ilbâs teşrîf-i sadâretten sonra hıyânet-i mezkûreye cesâret idenler der'akab ahz ve liecli't-tazyik bostancı başı mahbesine irsâl ile hâric-i Bâbü's-saâde'de sâyebân kurulub firâş-ı râhat tanzîmiyle pâdişâh-ı şehîdin na'şları ol gice anda mekîn oldu. Sadr-ı a'zam hazretleri dahi ğurûba çâr yek saat kalarak bir hey'et-i pür heybet ile Bâb-ı Âli'ye vürûd ve makâm-ı mu'allâ-yı vekâlete ku'ûd idüb fakat kapu ricâlinin ba'zısına hil'at ilbâsına ihtilâs-ı vakt olunabildi. Ol gice umûmen kapu ricâli hatta 'abdi nâmıkî'l-hurûf dahi Bâb-ı Âli'de **[Varak 123]** kalûb ferdâsı Cuma günü 'ale's-seher sadr-ı a'zam ve

şeyhülislâm ve mevcûd vüzerâ-yı ‘izâm ve mevâli-i fehâm âdet üzere Enderûn-ı Humâyûn’da tecemmu‘ iderek, pâdişâh-ı şehîdin salât-ı cenâzelerin edâ ve na‘ş-ı şerîflerin Lâleli’ye îsâl ile peder-i cennet makarları türbesinde defîn-i makbere-i mağfîret-nümâ eylediler. Rabbim kabirlerin **[ravza-i cennet buyura]** (**defîne-i nûr eyleye**). Âmin.

Terceme-i Hâl An Hüdâvendigar-ı Nâmdâr

Gürûh-ı saâdet şükûh şehîdâne mülhak ve vâsıl-ı merhamet kede-i cenâb-ı feyyâz-ı mutlâk olan Hüdâvendigar-ı esbâk Sultân Selîm-i selâmet revnak hazretleri cennet mekân Sultân Mustafa-yı sâni ibni’s-sultân Ahmed Hân ‘aleyhime’r-rahmetü ve’l-ğufrân cenâblerının sulb-i tâhir-i meyâmin metâli’lerinden bin yüz yetmiş beş senesi Cemâziye’l-evvelînin yirmi yedinci hâmis günü (24 Aralık 1761) saat birde iken arayışda şevket saray-ı vücûd ve kimâd ârâ-yı kehvâre-i şühûd olûb peder-i cennet makarları seksen yedi senesi Zi’l-kâde’sinin sekizinci Cuma günü (21 Ocak 1774) vâsıl-ı rahmet-i rabb-i vedûd ve bunlar sâye-i sâyebân-ı ‘amm-i mihrîbânda müteşekkîr-i ni’am-ı nâma’dûd-ı vedd-i cenâb-ı ma'bûd olarak bin iki yüz üç senesi Receb-i Şerîfi’nin on birinci Salı günü (7 Nisan 1789) **[Varak 124]** bi’l-irs ve istihkâk ‘amm-i mükerrerleri yerine câlis-i evrenk-i hilâfet (**felek**) revâk ve pâdişâh-ı şeş cihet ufâk olmuşlar idi. Esnâ-yı cülûs-ı humâyûnları hengâm-ı sefere tesâdüf idüb hasebi’l-kader vukû’a gelen hezîmetlerden mukâbele bi’l-misil olmadıkça a’dâ-yı dîne tağallüb mümkün olamayacağını te’ârûf buyurarak Moskovlu ile esâs sulha intizâm ve ‘aduvvi-i dîn-i Muhammedî’den bu intikâmın ahzını müstelzim olacak esbâb-ı kaviyyenin kuvveden fi’le ihrâcî emrinde matfe-i efkâra cevelângâh-ı mütehayyilede ruhsât tekâ pûy-i tâm virmişler idi. Çün ‘aduvvi-i dîn ile mukâbele bi’l-misl beher hâl mu‘allem asker ve mütefennin topcı ve lağımıcı ve humbaracı tedârikiyle hâsıl olûb iş bu sunûf-ı lâzime-i mezkûre masârîf-ı külliyyeye menût ve Devlet-i Aliye’nin masrûfât-ı tâkat fersâsı cihediyle o makûle mu‘allem asker ve sunûf-ı sâirenin idâresi beher hâl hâric ez vâridât-ı mukarrereden başka irâd-ı (**îrâdât-ı mütenevvi’a**) ihtirâ’ına mütevakkıf ve merbût olmağın, mücerred te’yîd-i dîn ve devlet ve kahr ve temdîr-i ‘aduvv-bed tiynet irâdet-i hayriyet ifâdesiyle nâçâr ba’zı muhterî’âta ibtidâr ve tahrîr-i neferât ve tevfir-i hazâin ve mühimmâta bezl-i iktidâr ve Topcı ve Lağımıcı ve Humbaracı Ocakları’nın dahi ez serinev te’kîd ve ihyâsına sa’y-i bîşumâr buyurmuşlardır. **[Varak 125]** Zikr

olunan mu‘allem asker için Levend Çiftliği ve Üsküdâr’da vâki‘ Harem İskeleyi’nde ve topcı ve arabacı **[neferât]** için Tophâne ve Beyoğlu’nda ve lağımcı ve humbaracı için dahi Hâsköy nâm mahalde hazâin-i Mısriye ile vücûda gelûr azîm ve vâsi‘ kışlalar inşâ ve buna müteferri‘ kâffe-i mehâm-ı lâzımenin ikmâline sa‘y övfi buyurarak yümn-i himmet-i şâhaneleriyle cümlesi mir‘at-ı vücûdda cilve-nümâ oldu ve Devlet-i Aliye-i Osmâniye’nin satveti berren asker ve bahren sufun-i ejder peyker ile hayz-i husûlde cilve-ger olduğu karin-i ‘ilm-i kerâmet masdarları olarak sufun-i Donanmâ-yı Humâyûn’un teksîr ve levâzım-ı mühimmesinin teysîr emr-i maksûdını ikmâl ve Tersâne-i Âmire için başka hazîne ve vâridât tahsîs sûretini istihsâl iderek mâil inhitât olan umûr-ı tersâneyi ez serinev ihyâ ve tersâne ricâlini ta‘yîn maâş-ı vâfiye ile meserret nümâ eylediler ve ‘ale’l-husûs zemân-ı bâ emânlarında hıttâ-i Rûmili’de Pâsbânzâde fetreti ve Dağlı eşkıyâsı makarratı gibi ğavâil elem efrûz olmuş iken herâs-ı efken kalûb erbâb-ı fesâd olan savlet-i adûv-keş sâhib kırânlarıyla pây-ı sebâtları mütezazel **(lâlziş-pezîr)** oldu ve bunlardan kat-‘i nazar Fransalu gibi **[Varak 126]** bir düşmen-i kaviy miknet def‘aten nakz-ı ‘ahd ile ülkâ-yı fesihî’l-ircâ-yı Mısriye’yi istilâ iderek Akka’ya kadar nice memâlik-i vâsi‘atü’l-mesâlik müsehhâr kerde-i a‘dâ-yı peymâ olmuş iken Yûsuf Ziyâ Paşa serdârlığıyla yer götürmez asker ve hadd u hesâba gelmez mühimmât ve levâzım ile Mısır üzerine beren ordu-yı nusret makrûn ve bahren dahi Küçük Hüseyin Paşa kapudânlığıyla sufun-i donanmâ-yı zafer nümûn ihrâcıyla arâzı-i Mısriye’yi levs-i vücûd-ı müşrikînden tasfiye ve tathîr ve ol hıttâ-i fesîhayı müceddeden evride-i kabza-i teshîr itmeğîn, nâm-ı nâmî-i humâyûnları lafz-ı bedî-i ğâzi ile tevşîh ve mehâfil ve menâbirde ol vech ile tezkîr ve tasrîh olundu. Mısır-ı nâdiri’l-‘asr ihtimâ kerde-i zîr-i zâbita-i pâdişâh-ı bâhiri’n-nasr oldukdan sonra Fransalu ile ‘akd-i peyvend-i müsâleha ve rabt-ı rişte-i müsâleme alunûb bunun üzerine birkaç sene murûr eyledik de **[‘aduvv-i dîn u devlet-i Muhammedî olan Moskov keferesi] (müterassîd fırsat olan Rusya devleti)** fesh-i ‘ahd ile serhaddât-ı hâkâniyeyi dostluk yüzünden bağteten zabt ve İngilterelü dahi Moskovlu’ya mutâba‘at ve saltanat-ı seniyyeye izhâr-ı husûmet itmeğîn, bahren müretteb ve mükemmel Donanmâ-yı Humâyûn sefâyini ihrâc ve berren dahi Moskov üzerine livâ-yı saâdet iltivâ-yı nübüvvet penâhi sâyesiyile mu‘azzam ve muntazam ordu-yı zafer pû irsâl eylediler; ancak **[Varak 127]** henüz cünûd-ı İslâmiye a‘dâ-yı dîn ile mukâbele itmeksizin Dersaâdet’e ateş şûr-zebânekeş zuhûr olmağîn, dâmen-i saltanattan destkeş ferâğ olarak kûçe-i inzivâ-yı ihtiyâr ve müteveccih **(dergâh-ı)** cenâb-ı perverdigâr oldılar; ancak bunların serîr-i saltanattan infikâkları

şirâze-i nizâm-ı Devlet-i Aliye'ye sebep-i inhilâl ve irtibâk olduğu teyakkün ve idrâk olunarak ber vech-i meşrûh tekrâr cülûs-ı humâyûnları tedâbiri ikmâl birle sûret-i maksûd mir'at-ı husûlde nümâyîş pezîr eşkâl olmak derecelerine varmış iken hasebi takdîr-i Cenâb-ı Meliki'l-'Allâm bin iki yüz yirmi üç senesi Mâh-ı Cemâziye'l-âhîrinin dördüncü Perşembe günü (28 Temmuz 1808) dest-i ğadr hûneden şerbet-i hoşgüvâr şehâdeti nûş ile şîrîn kâm ve bâlâ neşîn-i maksûrât-ı dârü's-selâm oldular. Sinn-i şerîfleri kırk sekiz ve müddet-i saltanatları on dokuz sene yedi ay on gündür. Hüdâvendigâr-ı mağfûr mehâsin-i ahlak ile meftûr sâhibi dâniş zarif bî ğîş-i fetûn ve dûr-endîş âkil-i bi teşvîş bülend-himmet bî cerri sîret-mâil cûd ve sehâ ve râğib-i bahş ve 'atâ mün'im-i ürefâ ve mükerrerrem fazlen bir pâdişâh-ı bî hemtâ idi. Cezâhullâhu rabbehu bi mezîd-i ihsânehu ve ikrâmehü bi rahmetihi ve ğufrânihi iş'âre meyl ve rağbetleri derkâr olûb ilhâmi tahallus iderler idi. **[Varak 128]** İbtidâ-yı cülûs-i humâyûnlarında söyledikleri manzûme-i latîfedir ki sebt-i sahâyif-i âsâr kılınur.

Te'âlallâh nasîb itdi bu bir taht-ı Süleymân'dır
Uyan ki hevâb-ı ğafletden ki kişver çûn perîşândır
Cihâne gönlünü virme uyûb nefis ile şeytâna
Emânet eyle külli halkı ki settâr-ı nigezbândır
Havâle eyledim cümle umûrum hazret-i hakka
Bana bu mülki viren ol cenâb-ı hakka subhândır
Bu dünyaya dayanûb olma sen ğâfil ki İlhâmî¹¹⁶
Sana da bâkî kalmaz, hem döner bu çerh-i devrândır
Âsâr-ı hasene-i ân şehriyâr-ı mağfûr

binâ olunan kışlalarda inşâ olunan cevâmî'i Şerife ve ba'zı i'mâr kılınan zâviye ve tekyegâh ve fukarâ ve hângâhlara tahsîs buyurulan mu'ayyenâtndan fazla nâm-ı nâmîlerine intimâ ile Üsküdâr'da Hamâm İskeleyi nâm-ı mahâlde inşâ olunan iki minâreli cami'i şerîf ve hamâm-ı latîf ve havâlisinde bunca buyût ve dekâkin ve teksîr-i kütüb irâde-i hayriyesiyle binâ olunan Dârü't-tibâ' ve Akmişe-i Hindiye ve Emti'a-i Efrenciye'ye ihtiyâc olmamak üzere ibdâ' kılınan kumâş kârhâneleri ve ebniye-i sâire cümle-i müberrât-ı hasenelerindendir ve evâil-i saltanatlarında Hâlid ibni Zeyd radiyallâhu 'anh hazretlerinin türbe-i münevverelerini termîm ve sanduka-i şerîfelerinin

116 Sultan III. Selim'in mahlasının "İlhâmî" olduğu burada açıkça belirtilmektedir.

[**Varak 129**] etrâfını sîm-i hâlisdan masnû'î şebeke ve derûn-ı kubbe-i sipihr irtifâlarını nice nice musanna' gümüş avîze ile tezyîn itdirerek 'Alemdâr-ı hazret-i fahru'l-mürselîn 'aleyhi salavâtü'l-lâhi rabbi'l-âlemîn cenâbına olan hulûs-ı hakîkîlerin ibrâz ve tatmîm eylediler. Ez cümle baruthânelerde öteden berû barut i'mâl oluna gelmiş ise de anlarda i'mâl olunan barutun 'adem-i salâhiyetinden başka kesret üzere i'mâl derece-i istihâlede iken Devlet-i Aliye düvel-i efrenkiye barutuna ihtiyâcdan vâreste olarak zuhûr iden seferlerine bâliğan mâ belağ barut irişdirecek ve i'mâl olunan barut Frenk barutlarından hezâr mertebe a'lâ olarak iş bu barut emrinde sâir devletleri mahsûd idecek sûretle hamden-lillâhi i'mâl olunmakda olan barutun sehli'l-isti'mâl olan âlât ve levâzımını nice himem ve ikdâm sarfıyla vücûda getürmüşlerdir. 'Ale'l-husûs mersâ-yı tersânede merbût olan sufun-i humâyûnun ta'mîri iktizâ idenleri dâr ağacına keşîde olunarak termîm olunmak üzere ise de gemilerin dâr ağacına vaz'ı sür'at-i harâbiyetini müstelzim idüğü karîn-i 'ilm-i şâhâneleri olarak lede'l-hâce sufûn-i humâyûn ta'mîr ve ba'zen kalyon inşâ olunmak üzere sâha-i tersânede bir havuz-ı kebîr inşâ [**Varak 130**] buyurmuşlardır ki elyevm temâşâ yegâne hayret fezâ ve elhak dîn ü devlete enfa' bir eser hayr intimâdır ve bunlardan başka levâzım-ı top endahti ve nişân dâri ve mevâdd-ı sâirede nef' ve icâbı müsellemler olan fenn-i hendesenin tâlibine neşr ve ta'lîminde hâsıl olacak fâide-i kesîreyi cezm ve teyakkun birle Hâsköy nâm mahalde mahsûsen hendesehâne inşâ ve mu'allim nasb ve hâce ve şâkirdânına mu'ayyenât tanzîmiyle ol 'ilm-i kesîrü'n-nef'in neşri esbâbını istihsâl buyurmuşlardır ki beyne'l-elibbâ makbûl ve müstahsen bir eserdir ve nice nice âsâr-ı celîle ve müberrât-ı cümleye dahi mazhar olmuşdur ki lâ yühşâdır.

Mesned-Ârâyân-ı Sadâret Ân Şehriyâr-ı Kiyûmers-Kudret

Hengâm-ı cülûs-ı humâyûnlarında hâmil-i mühr-i vekâlet-i kübrâ bulunan Yûsuf Paşa mesnedinde ibkâ buyurulmuş iken muahheran 'azl ile yerine cenâze şöhretiyle müştehir olan Hasan Paşa nakl olunûb vaktinde meşhur Boza bozgunu (**hezîmeti misüllü**) gibi bir teşennüt-i azîm dehşet-efzâ-yı zuhûr olduğına mebnî makâmından (**mesnedinden**) mehcûr ve mühr-i humâyûn-ı sadâret ile kapûdân-ı sâbık Cezâyirli Gâzi Hasan Paşa Mübeccel ve mesrûr kılınmış ise dahi bir hizmete muvaffak olmaksızın berîd-i sebûk-seyîr hayâtı vâsıl-ı serhaddi pâyân ve hitâb-ı irci'îye lebbeyk gûyân olarak Şumnu'da (**koşu yolunda mukaddimen**) inşâsına bede' ile [**Varak 131**] henüz nâ

temâm olan tekyesi dâhilinde medfûn makbere-i mağfiret nişân olması cihediyle ol emânet-i ‘uzmâ ile Ruscuklu Hasan Paşa kâm-rân kılınûb çok geçmeksizin İsmâil kal’asının eyâdi-i küffâra geçmesi ve derûnında mahsûr-ı ğuzât-ı muvahhidîne imdâd olunamaması müşârun ileyhin ihmâl ve taksîrine haml ile ‘azl ve i’dâm ve sadr-ı esbâk Yûsuf Paşa yine ol makâm-ı celîl ile bekâm kılındı; ancak müşârun ileyhin sâniyen ol makâm-ı celîle irtikâsı hakkında hüsn-i teveccüh-i pâdişâhîden nâşî olmayûb, sebeb-i inhilâlî olduğu ‘ukûd-ı mesâlimenin yine inkı’âdı râbitasını ikmâl eylemek kaziiyesine mebnî olmağın, emr-i mesâliha pezîrûfte-i netîce olarak müşârun ileyh livâ-i şerîf-i saâdet redîf nübüvvet penâhi sâyesiyle Ordu-yı Humâyûn’ı ma’iyyetine bi’l-istishâb Dersââdet’e ba’de’l-vusûl on sekiz gün murûrunda sadme-i sîne-kûb-i ‘azl ile muhakkar ve mahzûl ve teşrîf-i şerîf-i sadâret ile Melek Mehmed Paşa nâil-i me’mûl oldu. Müşârun ileyh dahi üç sene hâmil-i mühr-i vekâlet ve mütesaddi-i umûr-ı sadâret olûb; ancak mübtelâ olduğu kemâl-i herem ve pîr-i idâre-i hutûb mevkûlesine mâni‘ zarûri olmağın, Anadolu vâlisi vezîr-i asaf ârâ el-hâc Mehmed ‘İzzet Paşa mesned-i vâlâ-yı sadârete zîver-bahşa ve dört sene [Varak 132] müddet hâmil-i mühr-i vekâlet-i kübrâ olûb Fransız keferesinin bağteten ülkâ-yı (fesîhü’l-ircâ-yı Mısriye’yi) Mısır’ı istilâsı inkitâ’ı lisân-ı ebnâ-yı zamân zımnında mesnedinden tard ve ib’âdını iktizâ itmeğın, yeriyle Erzurûm vâlisi ve ma’âden emîni Yûsuf Ziyâ Paşa kâm-revâ oldu. Ol dahi yedi mutasaddi-i umûr-ı saltanat (sadâret) olarak bi’l-âhere câh-ı müstakilli vekâleti mansıb-ı sâbıkı olan eyâlet-i Erzurûm ve Emânet-i Ma’âden-i Humâyûn’a tebdîl ve teşrîf-i şerîf-i sadâretle Kapûdân-ı Deryâ Hâfız İsmâil Paşa eğerçi tebcîl olundu; ancak müşârun ileyh killet-i zekâ ve dirâyetle meftûr bir zât-ı meslûbü’ş-şu’ûr olduğundan(mağın), bekâ yafte-i mesned-i murâd i’tikâdıyla firâri-‘i tahayyul-kâh eşhâsa dâne pâş fesâd olûb pâşide kaldığı tohum-i muhteli’l-mîzâc îcâdı henüz idrâk-ı mevsim-i hasâd itmeksizin serîr-i sadâretten ib’âd olunarak Yeniçeri Ağası İbrâhim Hilmi Ağa ol mesned-i celîle-i mütekâ pîrâ olmağın, müşârun ileyh Moskovlu üzerine ihrâc olunan Ordu-yı Humâyûn’ı ma’iyyetine bi’l-istishâb livâ-i saâdet sâyesiyle semt-i cihâda azîmet ve tehiyye-i esbâb-ı müdâfa’a-i a’dâ-yı dîne bezl-i mukadderet üzere iken fetret-i mezkûre hayz-ı zuhûrda elem-efrûz ve ol şehriyâr celîlü’l-me’serek [Varak 133] hal’i mâdde-i kabîhası sûret nümâ-yı mir’at-ı bürûz oldu.

Revnak-Efzâyân-ı Mesned-i Meşîhat An Cihândâr-ı İskender-Satvet

İbtidâ-yı cülûs-ı meyâmin me'nûslarında kâmil-i melâmetkâ zîb-i çâr bâliş-i iftâ bulunûb çok geçmeksizin 'azl ve yerine Tevfîk Efendi nakl olundukdan sonra anın dahi müddet-i mukaddiresi rehîn-i hitâm ve Esâdzâde Şerîf Efendi müftî'l-enâm olmuş ise de üç mâhe varmaksızın emânet-i fetvâdan istifâsına mebnî ol mesned-i celîl ile Hamîdîzâde Efendi kâm-revâ ve bir müddet nesksâz-ı umûr-ı ulemâ ve mütesaddi-i mevâdd-ı şettâ olarak nihâyet'ül-emr 'azl ve Mağnîsâ'ya nefy ile mübtelâ-yı elem-i ğurbet ve anda vâsıl-ı rahmet(-i **rabbi ehâdiyet**) olûb yerine Dürrîzâde Ârif Molla Efendi Şeyhülslâm-ı benâm ve hilâl-i müşkilât enam oldu. Efendi-i müşârun ileyh dahi yedi sene müddet zîver-bahşâ-yı mesned-i meşîhat olmuş iken Kâhire-i Mısır'ın Fransalu yedine geçmesi cihediyle bi'l-îcâb 'azl ve Bursa'ya nefy ile Âşir Efendi Şeyhülslâm nasb olunûb ol dahi çok geçmeksizin 'azl ve nefy olunûb, Samânîzâde Ömer Hulûsi Efendi lâbis-i furû-i beyzâ ve câlis-i serîr-i iftâ olmuş ise de ol dahi mesnedinden tenzîl ve Sâlihîzâde Efendi câh-ı celîl fetva ile tebcil kılınûb anlar dahi bir müddet murûrunda Sadr-ı a'zam İsmâil Paşa fesâdı teskîni irâdesiyle bi'l-iktizâ (**câh-ı müstakilinden**) 'azl ve ib'âd [**Varak 134**] ve yerine Şeyhülslâm esbak Esâdzâde Efendi'nin mahdumu 'Atâullâh Efendi ber murâd kılındı. Efzâ-yı müşârun ileyh hakkında hüsn-i zân ve teveccüh-i pâdişâhi vücûhla mebzûl ve masrûf ve nezd-i mekârim-ferd-i tâc-dâride vaktin imâm-ı a'zâmıdır deyû memdûh ve ma'rûf iken hukûk-ı ni'amı ferâmûş ve enbân-ı çerik eğin vekâhat ve fezâhati derdûş iderek abu'l-fesâd Kaymakâm Mûsa Paşa'yı desâyis i'tiyâd ile hemdest-i muvâfakat ve ittihâd olûb nâime-i fitnenin sebep-i îkâzını ihtirâ' ve îcâd eylemek mülâbesesiyle şûr-ı meşhûr dağdağa efzâ-yı mevkî'i zuhûr olmağın, zamân-ı meşîhatinde kutb-ı dâire-i devrân ve muhavvir çerh-i saltanat-ı Osmâniyân olan ol pâdişâh-ı behrâm-tevân erîke-i devletden pâ keşîde-i istifnâ ve ihtiyâr kerde-i küçe-i inzivâ oldu.

'Ahz ve İ'dâm-ı Hıyânetkârân

Ezîn-cânib pâdişâh-ı şehîde ol vech ile ğadr ve ihânet ile giriftâr-ı nikâl-i dünya ve ahiret olanlardan bostancı başı mahbesinde tazyîk olunarak mütecâsir oldukları fezâhetlerini ikrâr iden mîrahor-ı evvel Kôr Mehmed Ağa ve hazîne vekîli Nezîr Ağa'nın Alay Köşkü pîşgâhında ve ser çukadâr 'Abdûlfettâh Ağa'nın Bâb-ı Humâyûn

hâricinde mâh-ı mezbûrun altıncı sebt günü cezâ-yı amelleri virilüb kezâlik yevm-i mezkûrde Dârü's-saâde Ağası'nın izâle-i vücûd-ı **[Varak 135]** hıyânet nemûduyla ser-i berîdesi orta kapu hâricinde nihâde-i cây-i 'ibret kılındı. İrtesi pâzâr günü ser kâtibi Ârif Beğ alay köşkü altında Nezîr Ağa cünbünde ve tavâşilerden Cevher ve 'Anber nâm iki nefer-i müte'ayyin dahi Bâb-ı Humâyûn pîşgâhında ta'ma-i şîr-i şemşîr kılındı.

Terceme-i Hâl-i Mûmâ İleyh 'Abdûlfettâh Ağa

Beyt

Eb vü ceddin dimemiş ebced ve hevvez gelmiş
Ey behâsin keff-i mîzânda görmüş gülmüş.

Neşîdesi hâl ve şânına mâ sadk ve kendüye ta'rîf olmağa elyak olan Gürcü kölelerinden olûb henüz beş altı yaşında iken sadr-ı esbak el-hâc 'İzzed Mehmed Paşa'nın¹¹⁷ Darbhâne Emâneti'**[ne zîb ve revnak virdikleri]** hengâmda silk-i temellüklerine münselik ve kendü dahi oldukça nisâb-ı isti'dâda mâlik olmağın, müşârun ileyh memlûk ve ğayr-i memlûk birkaç nefer etfâl ile beraber (**ma'â**) mûmâ ileyhi Enderûn-ı Humâyûn'a çerâğ ve idrâc itmiş iken emr-i terbiyetleri ikmâl için yine cümlesi müşârun ileyhin dâiresine(**lerine**) ihrâc olunmuş idi. Ağa-yı mûmâ ileyh rüfekâsı tertîb buldukça birer birer yine Enderûn-ı Humâyûn'a gönderilerek cümlesi tıfl-ı nev resîde olduklarından ekber şehzâdegân(**dan**) bulunan Sultân Mustafa Hân Hazretleri'nin hizmetlerine tahsîs olunûb mûmâ ileyh ateşî mîzâc olduğundan cümleden girüye kalmış ise de sadr-ı esbak **[Varak 136]** müşârun ileyh hazretlerinin Tersâne Emânet'inde oldukları hengâmda ol dahi îade ile sâir rüfekâsına pâdâş ve kendüsi hadd-i zâtında küşâde çeşm bir tıfl-ı tîz-i fehm olduğundan şehzâde-i müşârun ileyhin destârilikleri hizmetinde tahsîl-i mâye-i inti'âş eyledi. Bu hâl üzerine bir müddet murûr ile pâdişâh-ı vakt hazretleri cîsr-i fenâdan 'ubûr ve dâhil-i Sarâbostân surûr olduklarından sonra dahi merkûm (**mûmâ ileyh**) yine şehzâde-i müşârun ileyhin destârilikleri hizmetinde (**takarrur ile vâyedâr-ı hubûr olmuş iken me'lûf olduğu mişvâr-ı tekebbür ve tecebbür kendüden bâ'is teneffur olarak bi'l-îcâb şehzâde-i müşârun ileyhin destârilikleri hizmetinden**) ib'âd ve silahdâr ağa çâkır sallayanlığıyla ber murâd oldu. Bunun üzerine ise müddet-i medîd güzerân idüb cülûs-ı Mustafa Hânî'yi

117 Matbu nüshada Mehmed İzzet Paşa şeklinde yazılmıştır.

îcâd idecek nice nice esbâb u hâlât istikmâline pûyân olarak emr-i cülûs-ı Mustafa Hânî kuvveden fi'le evride-i zuhûr ve mûmâ ileyh dahi defaten ser çukadârlık hizmetiyle vâsıl-ı akse'l-merâtib tefâhûr ve surûr oldu. Sultân Mustafa Efendi'nin ibtidâ-yı cülûslarından intihâ-yı saltanatlarına kadar müstalik bi'r-re'y (**ser çukadârlık hizmetinde pâ ber cây-i karâr**) olarak retk u fetk-ı umûr-ı Devlet-i Aliye'yi evride-i kabza-i iktidâr eylediğinden teceddüd-i libâs-ı saltanatı istirâk eylediği gibi şehîd-i mebrûr Sultân Selîm saâdet mevfûr hazretlerinin hüvn-i şehâdetlerine ibtidâ teşmîr **[Varak 137]** sâk-ı hıyânet itmeğın, Bâb-ı Humâyûn hâricinde şemşir-i mükâfât te'sîr ile ser berîdesi kûy-i cevğân-ı siyâset ve temâşâ beyân-ı enâme mûcib-i 'ibret kılındı. Asfer'ül-levn, asfer'ül-'ayn, ehdeb'ül-cufûn, mekşûf'ul-'uyûn, serî'u'l-beyân, rekîk'ul-lisân bir 'abd-i tefâhur-i nişân idi. Tecâveza'l-lâhi 'an seyyiâtihî.

Terceme-i Hâl-i Mîrâhor-i Evvel Mûmâ İleyh Mehmed Ağa

Ağa-yı merkûm fi'l-asl Enderûn-ı Humâyûn'da hazîne ağavâtından ve Hüdâvendigâr-ı sâbık Sultân Mustafa Hân Hazretleri'nin hengâm-ı şehzâdeliklerinde çukadârlarından olûb hâne-i hâssadan muhrec pederi Eyüb Ağa azîm-i semt-i bekâ oldukda pederi nân-pâresi olan zeâmetle çerâğ ve şadân ve hâssa silahşorlığıyla mesrûr ve handân olûb Eyüb'de vaki' hânesinde devâm-ı eyyâm-ı Devlet-i Aliye da'vât ile güzerânde-i evân iken Ordu-yı Humâyûn'un esnâ-yı hurûcunda vaki' tevcihâtta dâirelerine hulûl itmiş olduğu ba'zı kibârın vesâtatından nâşi Ğurebâ-yı Yesâr Ağalığı¹¹⁸ ile vâyedâr-ı rif'at ve şân olmağın, ma'îyyet-i ordu-**(-yı Humâyûn ile)** zafer bûyla semt-i cihâda revân ve çok geçmeksizin cülûs-ı Mustafa Hânî vuku'ıyla Dersââdet'e mer'âren azimete (**da'veti hasebiyle cânib-i Âsitane'ye 'avdete**) şitâbân ve (**ba'de'l-vürûd**) def'aten Büyük Mirâhorluk **[ile] (hizmet-i refi'asıyla)** kâm-rân (**ve müşârun bâlbenân**) oldu. Şöyle ki inhilâl-i 'ukde-i nizâm-ı(**ıye-i**) devlet-i muhavvel-i nâhin-i **[Varak 138]** tedbîri ve retk u fetk-i umûr-ı saltanat müfevviz yed-i ihtâr ve tezkîri olmak derecelerinde mâlik-i nisâb-ı nufûz ve istiklâl ve zevâl-i hurşîd-i cihân-fürûğ-ı saltanat-ı Mustafa Hânî vuku'ıyla mehce-i tâlî'i bi'l-ihâne-i kurb ve ihtisâsda iktibâs-ı

118 Ğurebâ-yı Yesâr Ağalığı: Osmanlılarda, Kapıkulu Süvarilerinin altıncı bölümüne Sol Garipler ya da Ğurebâ-i Yesâr adı verilir. Ğurebâ bölükleri mensuplarına bu adın verilmesinin sebebi, bunların asıl vatanlarından uzakta bulunmalarıyla ilgili olmasıdır. Bu bölükler XV. yy'ın ilk yarısında teşkil edilmiştir. Her bölük bir ağanın kumandası altında olup bunların altlarında daha küçük rütbeli zâbitler vardır. (Bkz. Midhat Sertoğlu, "Garip Yiğitler", age., Enderun Kitapevi, İstanbul, 1986, s. 119; Abdülkadir Özcan, "Ğurebâ Bölükleri", DİA., C. XIV, İstanbul, 1996, s. 201-202.)

envâr-ı ikbâl ve istikbârdan sükût yâfte-i hâk-i hazîz-i edbâr ola, dahi yine eş‘a-i mahsûfe-i miknet ve yesâr kendüye serâğ-ı râh-ı ta‘yîn ve mesâr olacağı vâreste-i kayd eşkâl iken şehîd-i sa‘id Sultân Selîm Hân-ı selâmet-resîd cenâbına itâle-i yed-i ğadr u ihânet iden hûne ile hemdest muvâfakat olduğu vâsıl-ı derece-i bedâhet olmağın, derân Bâb-ı Ali’ye celb ve bir iki gün hazîne otasında habs kılındıktan sonra yevm-i mezkûrda alay köşkü pîşgâhında serb-i bî devleti şemşîr-i sâdık’ül-vâ‘d cezâ ve mükâfât ile ğaltîde-i hâk-i ‘ibret ve üç gün murûrunda lâşesi ğavta hivâr-ı kalzam nâbûdî ve gaybet oldu. Ahvâl-i nigâh bir şahsi kalîlü’l-intibâh idi. (Tecâvezallâhu ‘an seyyiâtihî.)

İhrâc-ı Mevâcib u Nefy (ve İclâ-yı) Şeyhülislâm-ı Sâbık ve Ba‘zı Sudûr-u Ricâl ve Vukû‘ât-ı (Müteferrika-i) Sâire

Mâh-ı mezbûrun dokuzuncu salı günü Divân-ı Humâyûn vuku‘ıyla recec mevâcibi ihrâcından sonra Şeyhülislâm-ı sâbık Ataullah Efendi [Varak 139] ve sadr-ı Rûm-ı esbak Muhtar Efendi ve sadr-ı Anadolu sâbık ‘Âşîr Efendizâde Hafîd Efendi ve İstanbul kadısı sâbık Murâdzâde Efendi nefy ve iclâ olundu ve irtesi çarşamba günü mîrâhor-u evvel sâbık Şemseddîn Beğ ve Rikâb-ı Humâyûn kethüdâsı Mustafa Efendi nefy ve tağrîb ve Eyüb’de mütekâ‘iden mukîm Mustafa Paşa iclâ ve ta‘zîb kılındı. Sadr-ı sâbık Mustafa Paşa hakkında merâhim-i tâc-dâri şâyân buyurularak mâli in‘âm olunûb İsmâil kal‘ası muhâfazasına ta‘yîn olundu. Yevm-i mezkûrda müteveffâ İbrâhim Nesîm Efendi’nin mahdûmı ‘Abdülkâdir Beğ’e mûmâ ileyh Şemseddîn Beğ tasarrufunda olan pederi sâhilhânesi red ve rütbe-i tadrîsi ibkâ ve yine yevm-i mezkûrda vâlide kethüdâsı esbak Yûsuf Ağa eytâmına dahi vâlide kethüdâsı sâbık tasarrufunda olan pederleri konağı red ve rütbe-i tadrîsi ibkâ olundu. Mâh-ı mezbûrun on birinci perşembe günü Hüdâvendigâr-ı sâbık Sultân Mustafa Hazretleri’nin vâlidelerinin kahveci başıları ‘Abdurrahman Efendi alay köşkü pîşgâhında katl ve i‘dâm olundu. (Mâh-ı mezbûrun) on ikinci cuma günü Sultân Mustafa Hân kahveci başısı Süleymân Ağa Bâb-ı Humâyûn pîşgâhında ve tebdîl-i hasekîsi Bağdâdlı Hacı Ali alay köşkü [Varak 140] [önünde] (pîşgâhında) kantara-i tığden güzâr olundu.

Vukû'ı Alay Nakl-i Vâlide Sultân Ez Saray-ı 'Atîk (Ma'mûre) Be Saray-ı Cedîd(-i Âmire)

Mâh-ı mezbûrun on beşinci pâzârtesesi günü mehd-i 'ulyâ-yı saltanat ve sadef-i dürr-i şevket devletlü, 'ismetlü, (**merhametlü**) sultân aliyetü's-şân hazretleri (**veliyye-i ni'met bî minnet-i efendimiz**) saray-ı 'atîkden alay-ı 'âdî ile saray-ı cedîd-i humâyûna azîmet ve temâşâ yüyân-ı şehri vâyedâr-ı behcet buyurdılar.

Vukû'ât-ı Müteferrika

Mâh-ı mezbûrun on altıncı salı gicesi Hüdâvendigâr-ı sâbıkın mefrûşe ve metbû'asından Hüdâvendigâr-ı esbak Sultân Selîm Hân tâbe serâhu hazretlerine ihâneti ma'lûm olanlardan on neferi harem-i humâyûndan ihrâc olunarak dördü bir 'aded Varna kayığına ırkâben Boğaziçi tarafına irsâl olunub altısı bir kıt'a harem kayığıyla Modâ burnu pîşgâhına vusûllerinde kemend-i gelû-feşâr ile mahnûkan dâr-ı ademe îsâl oldukları sikâdan mesmû'dur. Töhmetsi erâcîf ve serîka ve cunha-i sâire ile hemân her gün birer ikişer adam i'dâmıyla nizâm-ı âleme nasb-ı nefis ikdâm olundu. Mâh-ı mezbûrun on altıncı salı günü Hüdâvendigâr-ı sâbık kurenâsından ber takrîb firâr idüb Dâvud Paşa semtinde vaki' Sipâ nâm mahalde ahz u girft ve ihzâr ile on gün kadar bostancı başı mahbesinde giriftâr-ı [**Varak 141**] envâ'ı tağrîb olan Hazîne Kethüdâsı Selîm Ağa ve Haftancısı bulunan şahs-ı nâmerdek dahi alay köşkü pîşgâhında ser-i felâketzedeleri havâle-i şemşir-i mükâfât ve meyyitleri 'ibret bahş-ı asâğır ve ekâbir-i kâinât kılındı. Yevm-i mezbûrda Esmâ Sultân Hazretleri'nin kethüdâları olub mukaddemce Rikâb-ı Humâyûn Defterdârı olan Osmân Efendi nefy ve tağrîb kılındı.

(Zikr-i) Taklîd-i Seyf

Mâh-ı mezbûrun on sekizinci perşembe günü pâdişâh İskender menkabet dîden-i dîrîn-i devlet-i kavî şevketden olduğu üzere alay-ı vâlâ ile türbe-i şerîfe-i Hazret-i Hâlid'e teşrîf nümâ-yı satvet ve taklîd-i seyf sarâmet ayet ile bi'l-yümn ve'l-ikbâl saray-ı 'âmirelerine teşrif (**'avdet**) buyurdular.

Nefy-i ‘Aziz Efendi

Mâh-ı mezbûrun yirminci cumairtesi günü Tersâne Emîni sâbık ‘Aziz Efendi sadr-ı esbak kapu kethüdâlığından dolayı ba‘zı cunha ile balçığa nefy ve ba‘dehû İsmâil kal‘asında olan sunûf-ı askeriye’nin idâre-i ta‘yînâtlarına Nüzûl Emîni ta‘yîn olundu.

Vürûd-ı Ser-i Maktû‘-ı Kaymakâm-i Esbak Köse Mûsâ Paşa

Mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci pâzâirtesi günü erkân-ı rasînü’l-bünyân-ı saltanat-ı seniye’nin esâsından kal‘ (kat‘) ve indirâs-ı mâdde vü haymesine sa‘y ile beyne’l- enâm hıyâneti zâhir ve’l-yevm elsine-i nâsda sebb u la‘net ile mezkûr [Varak 142] ve mütevâtir olan Mûsâ Paşa’nın ser-i berîdesi vürûd ile fezâ-yı saray-ı humâyûnda nihâde-i mevkı‘-i ‘ibret nümûd kılınûb devr-i sâbıkda şehîden vefât iden zevâtın kumkerde-i vâdi-i ğaybet ve izâ‘at olan mücevherât ve emvâl-i nefîseleri paşa-yı merkûm tarafından mağsûb olması haber virilmiş olmağın, yevm-i mezkûrde hazîne-i vâra-yı (paşa-yı merkûmun hazînedârı) ahz ve şikence ve tazyîk olunmak üzere bostancı başı mahbesine vaz‘ olundu.

Terceme-i Hâl-i Müteveffâ-yı Müşârun İleyh

Sadr-ı esbak a‘rec Osmân Paşa kerîmesinin hafîdî ve pederi vüzerâ dîvân efendisi olûb Yenişehir-i Fenâr kazâsında serzede-i mevkı‘-i velûd ve gehvâre-neşîn şuhûd ve giderek kaza-i mezbur vücûhından ma‘dûd olarak dergâh-ı âli kapucıbaşılığıyla kesb-i ta‘ayyün ve ba‘dehû Dersââdet’e gelüb bunda tavattun birle taraf-ı Devlet-i Aliye’den taşra memûriyetlerinde ve ba‘zı sa‘bu’l-husûl tahsîlât hizmetlerinde istihdâm olunûb memûr olduğı hizemâtın hüsn-i intâc ve itmâmına liyâkat ve mazhariyet şöhretiyle tahsîl-i nîknâm ve kendüye vezâretle Trablusşâm eyâleti virilse anda olan müteğallibe yedlerinde bulunan bu kadar külliyyetlü emvâl-i mîrîyenin kabza-i husûle getirülmesi bir işden olmayacağı makâlâtının [Varak 143] ba‘zı mecâlis-i ‘uzmâ-yı ricâl-i devletde îrâdını iltizâm eylediğine mebnî bin iki yüz dokuz senesi Rebûlâhir’i evâhîrinde (14-29 Kasım 1794) rütbe-i vâlâ-yı vezâret ve cerde başbuğlığı hizmetiyle Trablusşâm’a vâli ve ol vech ile kadr u şân-ı müte‘âlî oldu; ancak temşiiyetini der‘uhde (ve taahhüd) eylediğı tahsîlât hizmetinin ‘uhdesinden

gelemeyerek kizb ve hilâfî âşikâ olduğundan başka husûl-i intifâ'î zımnında mütecâsir olduğu irtikâbâtı dahi taraf-ı Devlet-i Aliye'ye inhâ ve ifâde olunmak mülâbesesiyle ref'î vezâretiyle cezîre-i Kıbrıs'a nefy ve ilcâsı irâde ve mâlî müsâdere olunarak menfâsına îsâli husûsuna şilahşurândan Şîrîn Halîl Ağazâde Es'ad Beğ ta'yîn ve itâre olundu. Bir müddet murûrunda müşârun ileyhın Kıbrıs'a ikâmete olan memûriyeti maksat-ı re'si olan Yenişehir Fenâr'e tahvîl ve ba'dehû Vidinli Pâsbân oğlu nâm şakînin i'dâmı irâdesinin def'a-i sâniye zuhûrunda vezâreti ibkâsı ve Nîğboli sancağı tevcîhiyle tebcîl olunmağın, müşârun ileyh eğerçi ârâ-yı nâfi'a i'mâliyle şikk-ı merkûmun dest-i tağallübünde olan Nîğboli kal'asına duhûl ve istikmâl-i esbâbı muhâfazaya kıyâm **[ve mütevellî]** itdi. Ancak yalnız kal'a-i mezkûre muhâfazasının 'uhdesinden gelebilüb hâricinden bir karış yeri evride-i dest-i tahakküm idemediğinden kat'-ı nazar kal'a-i mezkûrenin dahi yed-i tasarruf ve muhâfazasında istikrârı şakî-i merkûmun ba'zı hilâfgîrleri mu'âdâtıyla tevavvulünden nâşi olduğu nezd-i devletde **[Varak 144]** tebeyyün ve müşârun ileyhın emr-i muhâfazayı tas'ib ile vâki' olan masârifâtı tâkat-güdâzi bir fâideyi intâc itmeyeceği ta'ayyün itmeğın, muhâfaza-i mezkûreden 'azl ve derecenin ol kal'a-i mezkûreye duhûl emrinde vâki' olan hizmetine mükâfâten Selânik sancağına nakl olunmuş ise dahi ol esnâda el-hâc Hakkı Mehmed Paşa¹¹⁹ sâniyen hıttâ-i Rûmili'ye serasker ta'yîn ve isrâ buyurulmuş olduğına mebnî müşârun ileyh-i mansıbına varmaksızın Berkofça muhâfazasına ta'yîn müşârun ileyh dahi irâde-i emr-i muhâfazaya kadar niyâb olamayacağı i'zârını tahrîr ve teybîn eylediğine mebnî serasker-i müşârun ileyh bâ buyuruldu vezâretini ref' ve terkîn ve ol bâbda Devlet-i Aliye'ye tahrîrât tertîb **[ve tezyîn]** eylediğine mebnî cânib-i saltanat-ı seniyyeden serasker-i müşârun ileyhın inhâsı tervîc ve tesviye ve ber mûcibi buyruldu. Serasker îfâ-yı memûriyet itmediği takdirce merfû'î'l-vezâre olarak Limni'de ikâmeti irâde buyurulduğu paşa-yı müşârun ileyhe hitâben ısdâr olunan emr-i âlide tavzîh ve ibâne olunub müşârun ileyh ol bâbda inâd ve muhâlefetin mazarratdan ğayriyi nesneyi intâc itmeyeceğini **(derk ve)** iz'ân itmeğın, hâh-nâhâh Berkofça muhâfazasına şitâbân ve icrâ-yı emr-i memûriyete sarf-i nakdîne-i tevân oldu. Bu hâl üzere bir müddetcik güzerân iderek serasker-i müşârun ileyhın hatb-ı sipehsâlâriden infisali çehre nümâ-yı mir'at-ı zuhûr olmağın, **[Varak 145]** müşârun ileyh Mûsâ Paşa dahi eğerçi Berkofça muhâfazasından 'afv ile mesrûr kılındı; ancak müte'âkiben İnebahtı muhâfazası 'uhdesine tevcîh olunub bu kere muhâfaza-i mezkûrede bâsit-i bisât istikrâr olduğundan her ne kadar feryâd nâmeler tisyâriyle

119 Matbu nüshada Mehmed Hakkı Paşa olarak yazılmıştır.

müteşebbis-i dâmen-i istirhâm ve istizhâr olmuş ise de dört seneye karîb müddet inhâsına tevcîh nigâh i'tibâr olunmayarak nihâyetinde hakkında müsa'ade-i seniyye şâyân ve Selânîk sancağı tevcîhiyle şâdân kılındığı müte'âkiben Mısır eyâletiyle tebcîl ve İskenderiye'ye ba'de'l-vusûl Mısır'a duhûli müyesser olamayûb eyâlet-i merkûme mutasarrıf-ı sâbıkı Mehmed Âli Paşa'ya mukarrer kılındığına mebnî müşârun ileyhın mansıbı yine Selânîk sancağına tahvîl ve ba'dehû Moskovlu seferi zuhûrî cihediyle İsmâil cânibi seraskerliğine ta'yîn ve müte'âkiben Rikâb-ı Humâyûn kaymakâmlığıyla sahîfe-i ikbâlî tezyîn olundu. Kemâl-i şe'met kudûmundan nâşî Dersaadet'e vusûli İngilterelü donanmasının Halîc-i dâru's-saltanaya duhûli hengâmına tesâdüf ve bâ irâde-i seniyye tâbyalar muhâfazasına memûriyetle Kadı Köyü'nde tevakkuf idüb (**İngiltere**) donanma(sı) ğâilesinin ber taraf olması cihediyle kapu kethüdâsı konağına nakl ve ikâmet ve ba'dehû Ordu-yı Humâyûn'un semt-i cihâda azîmeti hasebiyle Bâb-ı Âli'ye ferş-i kâlîçe-i satvet eyledi. İş bu ni'met-i 'uzmânın şükrini bilüb isbât-ı müdde'â-yı **[Varak 146]** sadâkat itmek lazime-i (**müşârun ileyhe farîza-i**) zimmeti iken hukûk-ı ni'amînî ve sahâyif-i sâlifede beyân olunduğı üzere sadr-ı esbak İsmâil Paşa tertîbiyle müste'id bervez olan fesâdın kuvveden fi'le gelmesine (**ihrâcına**) sa'y iderek fetret-i mezkûre elem furûz-zuhûr ve culûs-ı Mustafa Hâni kuvvet'z-zuhûr erbâb-ı şûr olmağın, müşârun ileyh dahi husûl-i bekâ-yı mesned ve istiklâl ile mağrûr ve ol mesned-i müstakilde bekâsının intâcına sebep olmasını tahayyül eylediğı nice tasnî'ât-ı kerîhenin tertîbine sârif-i makdûr iken min ğayr-i me'mûl azli irâdesi kerâmet efzâ-yı sahîfe-i surûr olarak Gelibolu'da ikâmete memûr oldu. Müşârun ileyhın istihsâl-i bekâ-yı mesned ve istiklâl za'mıyla tertîb eylediğı tasnî'âtının yekân yekân tasrîhi bâ'is-i tafsîl olûb, "*el-Ârif u yekfîhi'l-işâre*"¹²⁰ mazmûni bir nev'inin tezkîri kifâyet ideceğine delîl 'adîmü'l-'adîl olduğından şu vech ile icmâl-ı tafsîl kılınur ki reîsi'l-eşkiyâ Kabakçı Mustafa nâm şakî olûb her bir inhâsına (**'uyûn-ı mu'temidâni'd-devle mekşûf ve her bir ifâdesine**) sâmi'a-i vükelâ-yi(**'s-saltanata**) devlete ma'tûf olûb, kâffe-i mültemisâtı is'âfe mevkûf ve merkûm ise eger bir iltimâs kabûl olunmasa, tecdîd-i libâs-ı saltanata muktedir olmak şöretiyle esâfil-i nâs miyânesinde müştehir ve mevsûf olduğından kat'ı nazar **[Varak 147]** mücerred müşârun ileyhın hezâr-ı behzâr **[vaki' olan]** (**beyân ve**) ifâdesine mebnî şakî-i mezkûrun şöret-i mezkûresi nezd-i pâdişahide dahi müselleme ve ma'rûf olmağın, müşârun ileyh şakî-i mezkûri tervic-bâzâr merâmına vesîle-i esîle-i müstakille kalmış idi. Şöyle ki müşârun ileyh husûl-i menâfi-'i külliyyeyi müstetbi' **[ve**

120 "Arife bir işaret kâfidir."

mütezamın] mürtekibâtında istiklâl vâkı‘asının taz‘îf ve kendünün mesned-i müstakilinde tevkîfini şakî-i merkûmun mültemisâtına terdîf idüb meselâ şakî-i merkûm nüfûz-ı müste‘âr ve nahvet istikbârına iğtirâren havsala-i hadd u edebinden hâric olarak güyâ mülâkat ve kemâl-i belâhetinden nâşi ibrâz-ı levâzım-ı müvâlât niyetiyle Bâb-ı Ali’ye geldik de müşârun ileyh bir telhîs tertîb ve esâs itdiği mâdde eğer kendünün nef‘i vesîlesi istihsâline mebnî ise şu mâddeyi Boğaz Nâzırı Ağa iltimâs eyledi. Rû-yi müsâ‘ade gösterilmemek ma‘âzallâhu te‘âlâ teceddüd-i libâs-ı saltanatı intâc ider eğer istiklâl ve mesnedinde istibdâdı sûreti ise Kabakçı şöyle bir bârid mâdde teklîf eyledi: *“Hele envâ‘ı ifâdât hâtır-ı ferîbâne ile ta‘dîl eyledim.”* deyû huzûr-ı humâyûna telhîs ve cevâbı zuhûrına kadar şakî-i merkûm-ı tevkîf ider idi ve tasnî‘ât-ı sâiresinin hadd u hasrı olmayûb mesned-i kaymakâmiden ib‘âdı mâye-i akıldan ednâ behresi olan hayr-hevâhân-ı **[Varak 148]** saltanata sebep-i müstakîl surûr vekâr ve bâr-ı mefsedetde müşârun ileyhin pâdâş ve şerîki olan Şeyhülislâm Atâullah Efendi dahi mesnedinden mehcûr olmuş iken ferdâsı efendi-i müşârun ileyh eşkiyâ tarafından bi’l-ibrâm yine mesned-i meşîhate ‘avdet ve paşa-yı müşârun ileyhin tekrâr kaymakâmlığa memûriyetini iltimâs ve şefâ‘at iderek müşârun ileyh dahi ‘azlinden altmış beş gün murûrunda yine mesned-i kaymakâmiye bast-ı buryâ-yı mefsedet eyledi. Bu kere kibr ve ğadri vâsıl-ı serhad intihâ ve şeyhülislâm müşârun ileyh ile beyinlerinde karâbet-i sıhrîye peydâ olarak cüz‘îce infi‘âlî olan kimesnelerden ahz-i intikâm-ı derpîş ve cezâ-yı umûr-ı saltanatı gûnâ gûn fesâdât ile rehîn-i ihtilâl ve teşvîş itmeğin, altmış-altmış iki günde min ğayr-i me‘mûl ma‘zûl olûb Rodos Cezîresi’ne nefy ile tenkîl ve esnâ-yı râhde vâkî‘ olan istirhâmına mebnî menfâsı İzmir’e nakl ve tahvîl olundu. Bir müddet murûnda cûlûs-ı humâyûn-ı pâdişâhî zuhûruyla hakkında celâdet rîz-i sahîfe-i sudûr olan fermân-ı kazâ cereyân-ı pâdişâhî mücebince İzmir’de i‘dâm olunûb ser-i maktû‘ı Dersaadet’e vürûd ve hâmûn-ı saray-ı humâyûnda nihâde-i mevkî‘i ‘ibret nümûd oldu. Def‘a-i ûlâ ve sâniyede müddet-i kaymakâmlığı on aya bâliğ olur; za‘îfü’l-cüsse, vasatu’l-kâme zeşt çehre, abûsu’l-vech, ebû’l-fesâd, ğaddâr-bîdâd, meş‘ûmu’l-kadem, münkiri’n-ni‘am, nisâb-ı nasfet ve insâniyetden ‘âtıl ve salâhı nâ kâbil bir köse bâtıl idi.

SONUÇ

Mustafa Necib Efendi Tarihi 1803–1808 yılları arasında Osmanlı Devleti içerisinde vuku bulan askerî, idari, ekonomik ve toplumsal olayları konu edinen devrin önemli kaynaklarından biridir. Eser “*Tarih-i Mustafa Necib*” olarak bilinmektedir.

Eserde Osmanlı Devleti’nin askeri sınıfları arasında zikredilen Yeniçeri Ocağı, bu ocağın bozulması, devlet kurumlarında yapılan ıslahatlara karşı direnişler ve çıkan isyanlar üzerinde durulmuştur. Kitabın sonraki kısımlarında ise Osmanlı Devleti’nin Fransa, İngiltere, Rusya gibi Avrupa devletleriyle olan siyasî ilişkileri ve bu ülkelere gönderilen elçiler hakkında bilgiler verilmektedir. Osmanlı Devleti’nde görev alan üst düzeydeki memurların atanması, azli ve idamları gibi hususlarda biyografik bilgiler de sunulmuştur. Ayrıca Avrupa’da yaşanan yenilik ve gelişmeler karşısında tedbir almaya çalışan Osmanlı devlet adamlarının askerî ve diğer kurumlarda yapmayı düşündükleri yenilikler ve bu değişikliklere karşı çıkışa dair bilgiler de verilmektedir.

Tarihin konu edindiği devir Osmanlı Devleti’nin mağlubiyetlere, toprak kayıplarına ve gerilemelere uğradığı bir dönemi içerdiği gibi devlet yönetiminde iç kargaşalıkların zirveye çıktığı ve Sultan’ın idamına kadar vuku bulan elim olayları kapsamaktadır.

Dönemin tarihçiliği ve tarih anlayışı alanında yapılacak olan her türlü çalışmaya örnek teşkil edecek konumda olan Mustafa Necib Efendi Tarihi bu yönüyle de tarih araştırmacılarının dikkatini çekmiş olmalıdır.

Necib Efendi Tarihi’nin yazma nüshasına ulaşmamız ve eserin baştan sona kadar eksiksiz oluşu, okunur vaziyette olması sevindiricidir. Eserin bu durumu bundan sonra müellif ve tarihi üzerinde yapılacak her türlü çalışmaya kolaylık sağlayacaktır.

Mustafa Necib Efendi, XIX. yy. Osmanlı devlet adamlarının en tipik örneği durumundadır. Çünkü Mustafa Necib Efendi görev aldığı devlet kurumları itibarıyla bürokrat bir şahsiyet, devrin vuku bulan olaylarını kaleme almasıyla bir müverrih, olayları anlatırken yeri geldikçe beyit ve edebî nükteleri kullanma yeteneğiyle de edip bir şahsiyet olduğunu göstermiştir. Böylesine çok yönlü mahareti kendisinde toplayan Mustafa Necib Efendi, dönemin Osmanlı devlet adamları ve aydınlarının durumlarına ışık tutmaktadır.

Tarih-i Mustafa Necib, XIX. yy. tarih yazıcılığının bir ürünü olarak dönemin tarih eserleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Örneğin, müellif olayları anlatırken bazı

yerlerde Ayet, Hadis ve atasözlere, bazı yerlerde ise edebiyatçı yanını da ortaya koyarak kıta ve beyitler şeklinde şiirlere yer vermiştir ki bu durum, o dönemin tarih yazıcılığının ortak özelliklerini yansıtmaktadır.

Mustafa Necib Efendi III. Selim'in devrine ait olan beş yıllık bir süreyi kaleme almıştır. Müellif olaylarda adı geçen kişileri, mekânları, zamanı ve olayların sebep-sonuçlarını eserinde bölümler halinde vermeyip, ara başlıklar altında verirken konu başlıklarını kırmızı mürekkeple yazarak metin kısmından fark edilecek şekilde belirtilmiştir.

Mustafa Necib Efendi, tarihini yazarken bazı olayların kahramanları hakkında belli ifadeleri kullanarak o kişiler hakkında iyi veya kötü bir kanaate sahip olduğunu belirttiği görülmektedir. Olayları anlatırken tarafsız bir gözle ve ayrıntılı olarak tasvir etmeye özen gösterdiği müşahede edilmiştir. Onun, dönemin önemli şahsiyetleriyle ilgili verdiği bilgiler, bu alanda biyografik çalışma yapacak kişiler için büyük önem arz etmektedir.

Sonuç itibariyle Mustafa Necib Efendi tarihi Osmanlı Devleti'nin XIX. yy. başında askerî, idarî ve siyasi durumuyla alakalı kaynak bir eserdir. Bu özelliği itibariyle de, böylesine kıymetli bir eserin üzerinde çalışılması, araştırma konusu edilmesi Türk tarihi açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Necib Efendi'ye ait olan yurtdışındaki yazma nüshaların da transkripsiyonu yapılacak olunursa, müellif ve tarihi hakkında, belki de daha farklı hususlar ortaya konulacak; yapılan bu gibi çalışmalarla metin karşılaştırmaları, tashihi ve farklılıkları da ortaya konulmuş olacaktır. Bu düşünceyle, eksiksiz olduğu iddiasında olmamakla beraber, transkripsiyonu yapılarak gerekli açıklamalarla tamamlanmış olan bu çalışmamız da küçümsenmeyecek bir emeğin mahsulü bulunmaktadır.

EKLER

تاریخ نجیب افندی
(نجیب پاشا)

بسم الله الرحمن الرحيم

اذا
فرایه هر التماع حمد و ثنا و خرایه بر رویه اجتماع سیس بی انتا کثیفه ملک الله
وایا درگاه مبدع کارگاه هر دوسرا قلنور که افقنای قدرت ذاتیه
و ابتغای مثبت صفاتیه سی بونکارستانه امکافی ابداع و انشا و خفا خانه
رای و تبریج مندرج و مشهور اولد تصورات ازلیه و اراده لم یزل به
اظهار و هویدا ایلوب مقابل اسما و صفات مظهر اولد کرده باهر الشکوه
مخوقانک قابلیت متخالفه و ماهیت متوعمله کیمه عاقل و کامل و کیمین
نادان و جاهل اولدق برآورده مضاعف وجود و زیور دهنه موقع شهود
ایرین هر برینک قدر و درج و استعداد و مرتبه لرین و الجمه حرکات و ظهور
و افعال و مشهور لری اولدقه کافه حال و اقوال الدیه قلم قدره رقم الیه
نوشته لوه تقیر عیم التفییر عیم و جواهر سدر و صلبه و زوا
درود بقیایه اولمقز موجودانه علیه ازکی النجایه حضرتینک اخاف

منور

حضور لامع النوری قلعه وقف نقیبه حیات اولور که بوعاریتگاه
 بی استباه ظلام کفرانیه مانند سب دیکور ناریک و سیاه و ضعفای
 محو فانی جبرکای شرکله دامنه الوده عصیان و کناه ایکمه اول انبیا
 مغوی خلوه جلا محبوی ایکی عالم کونشی ایکی جلا سطانی جناب
 یانینا هینک نور جلا نفوذ یوقی ظلام کفره تبدلجش انجل اولوق
 زلال صاف تربیتی دامنه خزانده جبرکای شرکی ازاله و محایده و ب
 اول فرمانفرمای خطه بونک یرلیغ بلوغ ارادات و احکامنه سر داده
 بنک نلک کمی ذنبه شهادت تائیده کامروا و کمی احراز درجه و لایله
 واصل آوج غلا اولمدر و مر و اید ترضیه و تحیات ال و صبح
 جلیله الینا تدرینه اهدای احرا کور نور که هر چه سراع تا هراه دینه صبه
 و بدرقه طریق شریف سیدالسلطنه جوهر ابقا فضا ریائی و اقتضای
 تقیر سجائی الیه ایجاب موجب بهمه اسباب خضره الیه در سعادت ده
 جبر سیاه بوغاز نه واقع فروع سبعة نفائی رایت افراز بغی و شقاوت
 اولوق بعض ازال مقوله لری دخی داخل دائرة اساندری اولوب
 درون استنبول تخطی و هجوم مدن نشستی دار الخلافه العلیه صانعا الیه تعالی
 عمه الافاضه و البلیه ده سنین عربیه و رومیه دن ایکیوز بکرمی ایکی
 شمس یریم اولونک بکرمچی و شهر بابک اوله النجی نجینه کونده

دول نصاری قواعده را جامع داولو وجهه عامه ~~حکومت~~ ~~حکومت~~ مسیحتی تکریر
 و دولت علیه نیک از قیام انواع قیامات علیه واضع خدمات جلیل^ه
 مقبول و معتبری اولاد بالجمله او جاقدری تنصیر و خداوندگار سابق خطاه
 سلیم فاد حضرت دینی رضی بعض محسن مزوره بیانیله اغفال و مجموعی
 اغراض نفایه ارتک عبادت اولاد تدبیر فرخنده لربیع ساحت حصوله ایضا
 ایتمنی و ملایمه دولتیله نیک از قیام غیر تکسری اولاد اوجاع عامه نیک
 و نفعانی مجرد اصداغ عالم نیت خالصه بیه قیام و بالجمله علمای اعلی و حال
 دولت علیه در سائر ملک صداقت اسام اتفاق و انیام و موجب
 شرع و قانونه اوزره خداوندگار سابق مشارایه حضرت نیک قطع رسته
 بیعت و حال و اینکه بیری تخت و اجلد و درونی افزای شوکت و فیال
 اولاد شوکت و مطابره قدر تو عظمت و باد شهن افریز سلطان
 مصطفی ملک ابن سلطان عبدالحمید خان حضرت دینه ۱ ان الذین یابیعونک
 انما یابیعونک الله ید الله فوق ایدهم ۲ وجهه منونی و طریقہ حقانیت
 منونی اوزره مایادی بیعت اولوب ۳ و اذا اردنا ان نهلك قرية
 امرنا مترقیها ففسقوا فیها الحق علیه القول قدرناهم ترمیزا ۴ نصر

سلطنة سبب نفل سرور و کار و بار مفدته مشار ابرک یار اسی
 و شریکی اولون شیخ الاسلام عطا الله اذی دخی مندره مایور
 اولمکن فرداسی اذی مشار ابره اشفا طوفان بالابرانیه مندر
 سنجه عودت و یانای مشار ابرک تکرار فاشقا مله مایورینی
 التمس و شفاعت ابرک مشار ابره دخی عزلت الخمسة الخمسة
 کون مروزه نه مندره اشفا بط بویای مفدت ایدی بوکره کبره
 راصل سره ماتر و شیخ الاسلام مشار ابره بندره فایده صهریه
 اول رف جزیجه انفعالی اولون کسه اردن اخذ اشفا دیش و افرای
 اوسطنی کونا کون فاداه ابره رهبه اخذ و تویج انیمکن
 التمس التمس ایکی کوزه من غیر مقول معزول اولوب ردوس جزیجه
 نضیه تکیل دتای رهده واقع اولون استرمانه بنی منفا ازمیره
 تحویل اولون برقت مروزه جوس همایون پادشاهی فایده حقه
 جود تریز صحفه صدور اولون فضا جزیب پادشاهی بوجیه ازمیره
 اعظم اولون سرفطوی رعایه درود و هاون ساری همایون نهاده موقع
 غیر خود اولون وقعه اولی و تائیده سده فاشقا مله اویه بالغ اولو ضعیف
 الجبه وسط القام نشت جهه عجوس الوجه ابو الفاء و غیره بیدار
 منوم القدم منکر النعم نصاب نصفه و ناسیه عاقل صدق فایلی برکت باطل ای

BİBLİYOGRAFYA

- AÇIKGÖZOĞLU** Mehmed, İslâm Devletleri Tarihi, Asya Yay., İstanbul, 1977.
- AFYONCU** Erhan, “Mevâcib”, DİA., C. XXIX, Ankara, 2004.
- , Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Yeditepe Yay., İstanbul, 2005.
- AHMET** Cevdet, Marûzât, Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yay., İstanbul, 1980.
- AHMET** Cevdet, Tezâkir, Haz. Cavit Baysun, TTK. Bas., Ankara, 1986.
- AHMET** Lûtfî Efendi, Vak’a-nüvis Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi, Haz. M. Münir Aktepe, C. XI, TTK. Yay., Ankara, 1988.
- AHMET** Resmî Efendi, Hamîletü’l-Küberâ, Haz. Ahmet Nezihi Turan, Kitabevi, İstanbul, 2000.
- AKÇURA** Yusuf, Osmanlı Devleti’nin Dağılma Devri (XVIII. Ve XIX. Asırlarda), Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.
- AKGÜNDÜZ** Ahmet-Said Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, OSAV., İstanbul, 1999.
- AKŞİT** Niyazi, A’dan Z’ye Tarih Ansiklopedisi, Serhat Dağıtım, İstanbul, trz.
- AKTEPE** Münir, “Abdülhamid I”, DİA., C. I, İstanbul, 1998.
- ARSLAN** İlhan, Mustafa Necib Efendi’nin Tarihçiliği ve Tarih-i Mustafa Necib Adlı Eserinin Transkiribi ve Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2003.
- ATEŞ** Ahmed, “Menâkıp”, İA., C. VII, İstanbul, 1957.
- AYVERDİ** Sâmîha, Türk Târihinde Osmanlı Asırları I-II, C. II, Damla Yay., İstanbul, 1993.
- BABİNGER** Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok, Ankara, 1992.
- BAŞAR** Fahamettin, “Tarihimizin XIX. Yüzyıl Kaynakları”, Tarih ve Medeniyet, Kasım-1997.
- BAYRAK** M. Orhan, İstanbul’da Gömülü Meşhur Adamlar (1452-1978), Aksüt Matbaası, İstanbul, 1979.
- BAYSUN** M. Cavid, “Abdülhamid I”, İA., C. I, MEB. Bas., İstanbul, 1950.
- , “Mustafa IV”, İA., C. VIII, İstanbul, 1960.
- BEYDİLLİ** Kemal, “Mustafa IV”, DİA., C. XXXI, İstanbul, 2006.
- , “Nizâm-ı Cedîd”, DİA., C. XXXIII, İstanbul, 2007.

- BURSALI** Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri I-III, Haz. Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, Ankara, 2000.
- BUZ** Ayhan, Yeni Başlayanlar İçin Osmanlı Tarihi, İstanbul, 2008.
- ÇADIRCI** Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK. Yay., Ankara, 1991.
- ÇAKIRTAŞ** Osman, Osmanlı Tarihi I, Koza Yay., Ankara, 1995.
- ÇEŞMÎ-ZÂDE** Mustafa Reşîd, Çeşmî-zâde Tarihi, Haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul, 1993.
- ÇOĞ** Mehmet, II. Meşrutiyet Dönemi İslam Trahiçiliği (1908-1918), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.
- DABAĞYAN** Levon Panos, Paylaşılamayan Belde Konstantiniyye, İstanbul, 2003.
- DANIŞMEND** İsmail Hâmi, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I-V, C. V, Türkiye Yay. İstanbul, 1971.
- DAŞ** Abdurrahman, Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sadedin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeâtı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003.
- DAŞÇIOĞLU** Kemal, Osmanlı'da Sürgün (Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti XVIII. yy.), Yeditepe Yay., İstanbul, 2007.
- DEMİROĞLU** Ayla, "Behcetü't-Tevârih", DİA., C. V, İstanbul, 1992.
- DERİN** F. Çetin, "Osmanlı Devleti'nin Siyasî Tarihi", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1992.
- DEVELLIOĞLU** Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitapevi, Ankara, 1999.
- DOĞAN** Ahmet, Osmanlıca Türkçe Sözlük, Akçağ Yay., Ankara, 1999.
- DOĞAN** Bayram, Mustafa Necib Efendi Tarihi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001.
- EKREM** Reşat, Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsiyonlar, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1934.
- ERKAN** Mustafa, "Gazavatnâme", DİA., C. XIII, İstanbul, 1996.
- FAROQHI** Suraya, Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir, Çev. Zeynep Altok, TVYY., İstanbul, 2001.
- FIĞLALI** Ethem Ruhi, "Dârünnedve", DİA., C. VIII, İstanbul, 1993.
- FİRDEVSİ**, Şehnâme I-III, Çev. Necati Lugal, MEB. Yay., İstanbul, 1992.
- GÖKBİLGİN** M. Tayyib, "Nizâm-ı Cedîd", İA., C. XIV, MEB. Bas., İstanbul, 1993.

- GÜNGÖR** Erol, Tarihte Türkler, Ötüken Yay., İstanbul, 1990.
- HALAÇOĞLU** Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı, TTK. Yay., Ankara, 1995.
- HALİFE** Mehmet, Târih-i Gılmânî, Haz. Kâmil Su, KTB. Yay. Ankara, 1986.
- HAMMER** J. Von, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I-III, C. III, Kumsaati Yay., İstanbul, 2008.
- HEY'ET** Cevat, Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış, Haz. Melek Müderriszade, Ankara, 1990.
- HİLMİ** Ahmet-Ziya Nur, İslam Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul, 1982.
- IRMAK** Sadi-Behçet Kemal Çağlar, Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler, C. I, MEB. Bas., İstanbul, 1973.
- İNALCIK** Halil, "İstanbul" DİA., C. XXIII, İstanbul, 2001.
- , "Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması Üzerine", Osmanlı İmparatorluğu, Eren Yay., İstanbul, 1993.
- İLGÜREL** Mücteba, "Yeniçeriler", İA., C. XIII, MEB. Bas., İstanbul, 1998.
- KESTELLİ** Raif Necdet, Resimli Türkçe Kamus, Haz. Komisyon, TDK. Yay., Ankara, 2004.
- KOMİSYON**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi, Ankara, 1995.
- KOMİSYON**, İlmiye Sâlnâmesi, İşaret Yay., İstanbul, 1998.
- KOMİSYON**, İslam Tarihi ve Medeniyeti, Ankara, 2005.
- KOMİSYON**, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat I-II, Türdav Ofset, İstanbul, 1981.
- KÖSOĞLU** Nevzat, Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler, Ötüken Neş., İstanbul, 1990.
- KURAN** Ercüment, Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasî Faaliyetleri (1793-1821), Ankara, 1988.
- , "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, 1992.
- , Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler, Der. Mümtaz'er Türköne, TDV. Yay., Ankara, 1994.
- KREUTEL** Richard F., Viyana Önlerinde Kara Mustafa Paşa, Çev. Müjdat Kayayerli, Esra Yay., İstanbul, 1994.

- KÜTÜKOĞLU** Bekir, “Vekâinüvis”, İA., C. XIII, MEB. Bas., İstanbul, 1988.
- KÜTÜKOĞLU** Mübahat S., “Hatt-ı Hümayun”, DİA., C. XVI, İstanbul, 1997.
- LEWIS** Bernard, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev. Metin Kırıatlı, TTK. Bas., Ankara, 1984.
- MAKSUDOĞLU** Mehmet, Osmanlı Tarihi (1289-1922), Elif Yay., İstanbul, 2007.
- MANSEL** Arif Müfid-Cavid Baysun-Enver Ziya Karal, Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi, İstanbul, 1942.
- MARSİLLİ** Graf, Osmanlı İmparatorluğunun Zuhur ve Terakkisinden İnhitatı Zamanına Kadar Askeri Vaziyeti, Çev. Mütেকait Kaymakam Nazmi, Büyük Erkânıharbiye Matbaası, Ankara, 1934.
- MECLİSİ** Muhammed Bâkır, Biharu’l-Envar, “Kitâbu’l-İlm”, C. II, Beyrut, 1983.
- MEHMED** Süreyya, Sicil-i Osmânî Yahûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye I-VI, İstanbul, 1308.
- MUSTAFA** Necib Efendi, Tarih-i Necib Efendi, Koyunoğlu Kütüphanesi Elyazmaları, Konya, D. No: 13420, trz.
- , Tarih-i Mustafa Necib , Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1280.
- MUSTAFA** Nuri Paşa, Netayic’ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi I-IV, C. III-IV, Sad. Neşet Çağatay, TTK. Yay., Ankara, 1992.
- MUTÇALI** Serdar, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995.
- MÜTERCİM** Âsım Efendi, Burhân-ı Katı, Haz. Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs, TDK. Yay., Ankara, 2000.
- ORTAYLI** İlber, Tarihin Sınırlarına Yolculuk, Timaş Yay., İstanbul, 2008.
- , Üç Kıtada Osmanlılar, Timaş Yay., İstanbul, 2007.
- , Gelenekten Geleceğe, Timaş Yay., İstanbul, 2008.
- ÖZCAN** Abdülkadir, “Deli”, DİA., C. IX, İstanbul, 1994.
- , “Dergâh-ı Âli”, DİA., C. IX, İstanbul, 1994.
- , “Düstûrnâme-i Enverî”, DİA., C. X, İstanbul, 1994.
- , “Gedikli”, DİA., C. XIII, İstanbul, 1996.
- , “Gönüllü”, DİA., C. XIV, İstanbul, 1996.
- , “Gurebâ Bölükleri”, DİA., C. XIV, İstanbul, 1996.
- , “Hassa”, DİA., C. XVI, İstanbul, 1997.
- , “Lâle Devri”, DİA., C. XXVII, Ankara, 2003.
- ÖZTUNA** Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, C. VI, Ötüken Yay., İstanbul, 1983.

- , Türk Tarihinden Yapraklar, Ötüken Yay., İstanbul, 1983.
- ÖZKAYA** Yücel, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, KTB. Yay., Ankara, 1985.
- PAKALIN** Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB. Yay., İstanbul, 1993.
- ROUX** Jean Paul, Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl, Çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007.
- SABEV** Orlin, İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746), Yeditepe Yay., İstanbul, 2006.
- SERTOĞLU** Midhat, Osmanlı Tarih Lûgatı, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1986.
- SHAW** J. Stanford, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I-II, Çev. Mehmet Harmancı, C. I, E Yay., İstanbul, 2004.
- ŞAHİN** Haşim, “Menâkıbnâme”, DİA., C. XXIX, Ankara, 2004.
- ŞEMSEDDİN** Sami, “Bâhir Köse Mustafa Paşa”, Kâmûs-ı l-A'lâm I-VI, Kaşgar Neş., İstanbul, 1306.
- , Kâmûs-ı Türkî I-II, Dersaadet, 1317.
- ŞEŞEN** Ramazan, “XV. Yüzyılda Türkçeye Tercümeler”, XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1994.
- TEKTAŞ** Nazım, Osmanlı Tarihi (Saraydan Sürgüne) I-II, C. II, İstanbul, 2004, s. 734
- TUNCER** Hadiye-Hüner Tuncer, Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler, Ümit Yay., Ankara, 1997.
- TURAN** Şerafettin, Türk Devrim Tarihi I-II, C. I, Bilgi Yay., Ankara, 1991.
- TURHAN** Mümtaz, Kültür Değişimleri, İstanbul, 1972.
- UNAT** Faik Reşit, Hicrî Tarihleri Mîladî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Ankara, 1994.
- , Osmanlı Sefirleri ve Seferatnameleri, Ankara, 1987.
- USLU** Hüseyin, Başlangıçtan Günümüze İslâm Müesseseleri Tarihi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1985.
- USLUBAŞ** Tolga-Sezgin Dağ, İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 2007.
- UZUNÇARŞILI** İ. Hakkı, “Deli”, İA., C. III, MEB. Bas., İstanbul, 1963.
- ÜNAL** Tahsin, Türk Siyasi Tarihi (1700-1958), Emel Yay., Ankara, 1978.
- WEIR** T. H., “Dârünnedve”, İA., C. III, MEB. Bas., İstanbul, 1963.

YAZICI Mustafa, Tarihte 128 Türk Devleti ile 318 Devlet-356 Hükûmet Başkanlarının Özellikleri, Ankara, 1990.

-----, Tarihte Kurulan Türk Devletleri ve Özellikleri, Ankara, 1996.

YAZICI Numan, Atasözleri ve Deyimler, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.

YAZICI Nuri, Tarihte Türkler ve Türk Devletleri, Konya, 1997.

YİNANÇ Mükrimin Halil, “Tanzimat’tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik”, Tanzimat I-II, MEB. Bas., İstanbul, 1999.

YÜCEL Yaşar-Ali Sevim, Türkiye Tarihi I-IV, C. II, TTK. Yay., Ankara, 1990.

ÖZGEÇMİŞ

Tunceli ili Pertek ilçesinde 20.09.1982 tarihinde doğdum. İlk, orta ve yüksek öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2006 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl Elazığ ili Ağın ilçesinde İmam-Hatiplik görevine başladım. Halen Ağın ilçesinde İmam-Hatip olarak görev yapmaktayım.